

10 AASTAT

VILJANDIMAA PÕLLUMEESTE

ALBUM

1920—1930

VILJANDIMAA PÕLLUMEESTE ESITUSE
VÄLJAANNE.

Põllumajandusline Keskühisus

„Estonia“

Tallinn, Jaani 6.

Telegr. „Zentrestonia“.

Suurim ühistegeline keskkor- gatsioon Eestis.

Asutatud 1911. a.

Omakapitalid Kr. 928.100.—

Läbimüük 1929. a. „ 24 897.562.—

Liikmeid-piimaühinguid 234.

Kõik elujõulised ja suuremad piimaühingud on P. K. „Estonia“ liikmed ja saavad oma või P. K. „Estonia“ kaudu müügile.

P. K. „Estonia“ veab välja 60%
kogu Eesti võitoodangust.

**Põllumajanduses ja põllumajanduslikus
ühistegevuses seisab meie tulevik!**

„OMA”

Eesti Omavalitsuste Kinnituse Selts

võtab vastu:

2068
Tule-, elu-, rahe-, koduloomade-,
murdvarguse- ja klaasikinnitusi.

Seltsi põhi- ja tagavarakapitalid ulatavad

üle Kr. 430.000.—

Soliidne edasikinnitus väljamaal.

Seltsi tegevuse jooksul välja makstud kahjutasusid

üle Kr. 700.000.—

Elukinnituse alal hakkavad kinnitusmaksud alanema
TEISEST kinnitusaastast peale.

SELTSI JUHATUS: TARTUS, RIIA TÄNAV NR. 41,
oma majas, telef. 3-44 ja 5-62.

Esindajaid Viljandimaal: V. ISMAEL — Viljandis, Oru
tän. 7; J. SEITAM — Viljandi maavalitsuses;
R. VASSIL — Põltsamaal, Veski tän. 2; H. SAKS-
NIIT — Põltsamaal, Jõgeva mnt. 28; H. LIIGUS —
Viljandi vallam.; A. MUTLI — Suure-Jaani, Pärnu
tänav nr. 2.

Viljandi Ühispank

Tallinna tän. 3, V. Põllumeeste Seltsi majas.

Telefon 82.

Vanem ja suurem ühistegeline raha-
asutus Viljandimaal, asut. 1904. a.

Liikmete osamaks ja lisavas-
tutus Kr. 500.000.—

Pank võtab raha hoiule tähtajali-
sele ja jooksvale arvele ja mak-
sab ajakohast kõrget protsenti.

Pank diskonteerib vekseid, annab laenu-
sid mitmesuguste kindlustuste vastu, saa-
dab raha igasse kodumaa linna ja alevisse
ja toimetab kõiki pangatalitusi.

Panga juures asub

Viljandi Ühistegeline Kindlus-
tusselts.

Tartu tänav 3.
Kõnetr. 307.

„Välk”

Tartu tänav 3.
Kõnetr. 307.

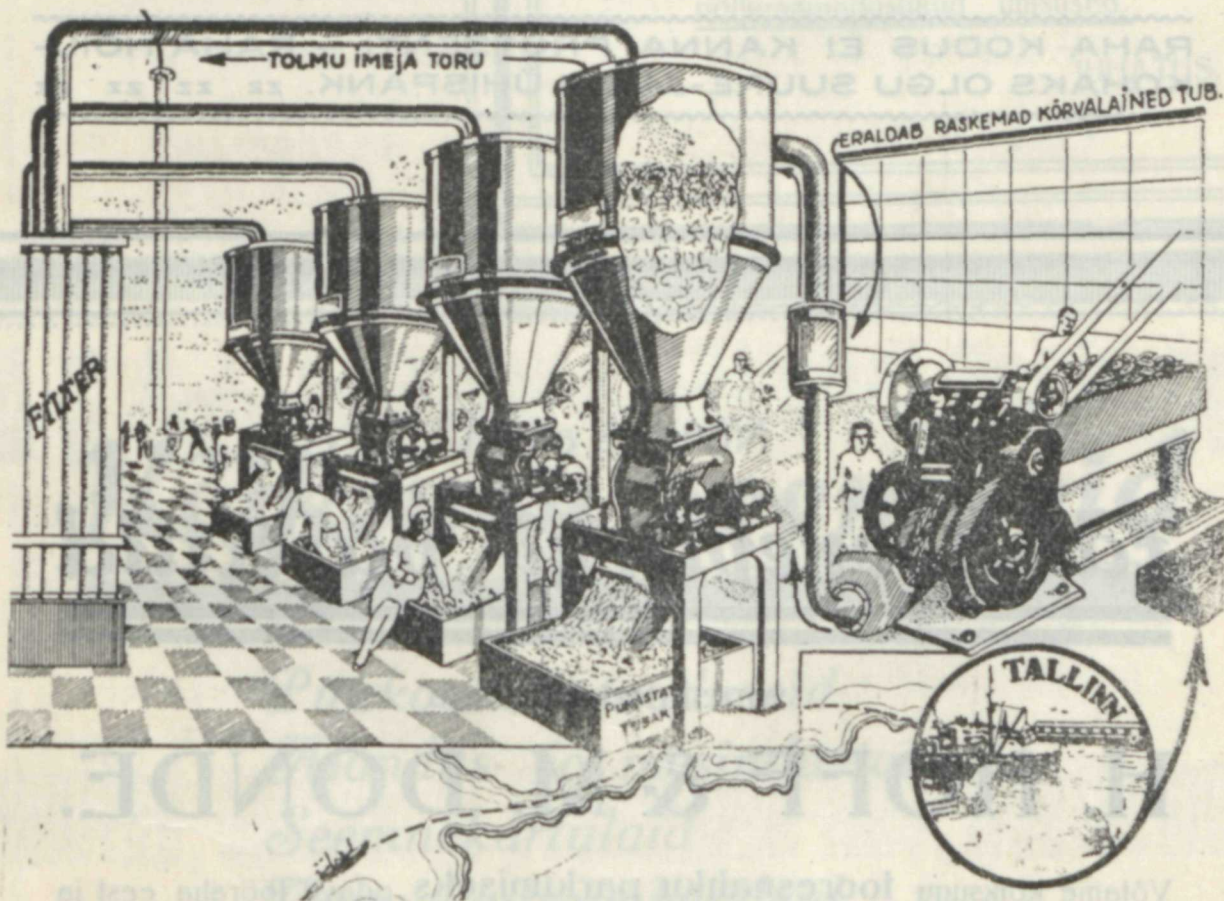
Raadio, grammofoni, jalgratta, elektri ja foto
tarbete spetsiaaläri.

Suurem tehniliste tarbete ostukoht Viljandis.

Tartu tänav 3. „Välk”.

Tubaka suurtehase **A. S. „Laferme”**

tubaka pneumaatiline puhastamise sisseseade.

KÕIK meie tubakavabrikus ümbertöötavad
tubakad puhastatakse pneumaatilisel viisil kõi-
gest tolmust ja teistest kahjul. lisandustest.

A. S. „Laferme”

SUURE-JAANI ÜHISPANK

SUURE-JAANIS, TELEFON 6.

PANGA KAPITALID ÜHES LIIKMETE LISAVASTUTUSEGA KROONI 200.146 60.—

PANK VÕTAB RAHA HOIULE, — ANNAB LAENUSID IGASUGUSTE KINDLUSTUSTE VASTU JA TOIMETAB KÕIKI PANGAOPE-
RATSIOONE. PANK MAKSAB HOIUSUM-
MADE PEALT KÕRGET AJAKOHAST %.

RAHA KODUS EI KANNA PROTSENTI — RAHA HOIUKOHAKS OLGU SUURE-JAANI ÜHISPANK. zz zz zz zz

Nõudke ainult

täiskoorepargi pastlaid

varustatud templiga

H. HOFF & M. DONDE.

Võtame kõiksugu tooresnahku parkimiseks odava lõõraha eest ja

ostame kõiki tooresnahku

Telefon nr. 1-32.

Viljandis, Jaama tän. 8.
Põllumeeste Seltsi hoovi juures.

PÖLLUMEESTE KESKPANK

TALLINN, S. KARJA TÄN. 3, TELEFON 1-80.

Annab laenusid

mitmesugusel kujul ja kindlustusel

Võtab raha hoiule,

makstes hoiusummade pealt ajakohast kõrget protsenti.

Saadab raha

teistesse linnadesse ja alevitesse ja toimetab sissenõudmist vekslite ja dokumentide järele.

Toimetab kõiki muid panga operatsioone.

Põllumeeste Keskganga liikmeiks on kinnisvara omanikud põllumehed ja põllumajanduslikud ühised.

JUHATUS.

Kõiksugu seemneid

*Puukoolide saaduseid
Aiandus- ja mesindustarbeid
Seemnekartulaid
Taimekaitsevahendeid
Põllumajanduslikku kirjandust jne.
alati saadaval.*

Eesti Seemnevilja Ühisus

KREDIIT PANK

TALLINNAS

S.-KARJA T. 20.

OMAS MAJAS.

*OSAKONNAD: ABJAS, ANTSLAS, HAAPSALUS,
HIIU-KEINAS, JÕHVIS, NARVAS, NÕMMEL,
TAPAL, TARTUS, TÜRIL, VILJANDIS JA VÖRUS.*

VILJANDI OSAKOND

VILJANDIS, LOSSI TÄNAV 19.   ZZ   ZZ   TELEFON 68.

VÕTAB RAHA HOIULE TÄHTAJA PEALE
JA JOOKSVALE ARVELE, MAKSTES KÕR-
GET PROTSENTI, ANNAB LAENUSID
VEKSLITE JA MUUDE KINDLUST, VASTU.

**PANGA JUURES ASUB KINNI-
TUS A-S, EESTI LLOID'I
AGENTUUR.**

H. P. Gross'i nahavabrik

Viljandis, Reinu tee nr. 1, telefon 2-19.

Müüb kõiksugu nahakaupu

suurel arvul.

Vabriku nahakauplus

Kauba ja Tallinna tän. nurgal, Verncke majas. Telefon Nr. 1-99

*Müüb kõiksugu nahakaupu, hobuse-
riistu, nöörikaupu jne. suurel ja väik-
sel arvul.*

A-S. C. F. Leihberg - Viljandi Osakond

(end. M. Veldemann)

Telefon 304. — Tallinna tän. nr. 45. — Telefon 304.

Ostelakse alati piiramata arvul kõrgema päevahinnaga

murtud, murdm. ja puhastatud linu, linaseemet

ja kõiksugu **vilja.**

Müüakse kõrgeväärtuslisi oma veski saadusi, nagu: leiva-
jahu, odrajahu, loomajahu, kruupe, tangu jne.

Veskis tehakse kiirelt ja korralikult kõiksugu jahutöid,
nagu: püüli, kruupe, tangu jne.

Austusega: A-S. C. F. Leihberg.

Tartu Pank

asutatud 1868. a.

VILJANDI JAOSKOND

Viljandis, Lossi tänav Nr. 35,
omas majas.

võtab raha hoiule ja annab laenusid, eriti kaupade kindlustusel. Pank omab suuri laduruumes kesklinnas. Kõikide pangagaoperatsioonide toimevus sise- ja välismaal.

Ühendus Londonis: The British Overseas Bank Ltd., London.

Põhikapital

Kr. 600.000.—

Naha- ja hobuseriistade kauplus

Vold. Kivistik,

Viljandis, Tallinna tän. 5., „Seasaare“ kõrval.

Soovitan omast täiuslikust laost:

**veekindlat tallanahka, täis pajukoore
pastlanahka, sääri ja voersuid**

juht ning kroom nahast.

Hobuseriistu:

Ohja- ja köienööri. Roome ja Soome rihmu tuntud headuses.

Meierile puukingi. *Mööbli vedrusid ja mererohtu.*

Täieline kingsepa tarbete ladu.

Põllumeestele soodsam ostukoht.

**ühisustele ja kaupmeestele müük vabriku hindadega. Kingsepa-
sepadele suurem hinnaalandus.**

Vabrikute jalanõude ladu

Tartu tän. 3. — Viljandis — Tartu tän. 3.

Soovitab rik-
kalikus vali-
kus ja headu-
ses üldtuntuid

Müük suurel ja väiksel arvul.

jalanõusid kõige paremast pidu-
kingast kõige tugevama töösaapani
võistlemata odava hinnadega.
Laos alati suur valik kuulsamate
vabrikute kalossidest ja boti-
kutest igas värvis ja fasongis.

Kolga Jaani Ühispank

TELEFON Nr. 21.

KOLGA-JAANIS
VILJANDIMAAL.

Asutatud 1912. aastal.

Võtab raha hoiule

maksstes ajakohast protsenti.

Annab laenusid

mitmesug. kindlustuste vastu.

Saadab klientide ülesandel raha edasi
ja toimetab igasug. panga operatsioone

Tarvastu Põllumeeste Ühispank

Tarvastu Mustlal, telefon nr. 30.

Suurem rahaasutus Tarvastus.

Pank võtab raha hoiule jooksvale ning tähtajalisele arvele ja maksab ajakohast protsenti.

Pank diskonteerib vekseid, annab laenusid kindlust. vastu ja toim. kõiki panga operatsioone.

Kokkuhoid on jõukuse alus. Ärge hoidke raha kodus, vaid paigutage Tarvastu Põllum. Ühispanka, kus Teile iga hoiul olev sent toob uusi tulusid.

Juhatus.

Suure-Jaani Majandusühisus

asutatud 1910. a.

Peakauplus ja laod S.-Jaani alevis, telef. 27. Abikauplus — Kaansoos.

Vanemaid majandusühinguid Eestis.

Hää kaup, õige kaal, mõõdukas hind see on ühiskaupluse edu alus.

Kõige parem kolonial-, riide-, majariistade-, raua-, naha-, klaasi-, õli- jne. kaupade ostukoht S.-Jaani kihelkonnas on

Suure-Jaani Majandusühisus.

Põllurammu, jõutoit, põllutööriistad ja masinad. Eriti soodsad tingimised ettetellimiste puhul.

Ostame põllupidajatelt rukkijahu, nisupüüli, kroupe, tangu ja teisi põllusaadusi.

TALLINNA EESTI MAJANDUSÜHISUS

TALLINN, Estonia puiestee 21. Kõnetr. 85 ja 21-84.

ABIKAUPLUSED: S. Pärnu mnt. 30. Kõnetr. 21-67.

S. Tartu mnt. 51. „ 309-40.

Meile kuuluvad järgmiste kõigeparemate masinate peaesindused:

ASTRA piimatalitusmasinad,
SVECIA koristamismasinad, peksumasinad, adrad,
ALFA-LAVAL koorelahutajad,
RADIX reaskülvimasinad,
RASEVSKY adrad ja äkked,
REIMA kartulivõtmise masinad,
HERKULES petrooleumi-mootorid,
ALFA piimaveokannud.

Täielikud meiereide ja koorejaamade sisseseeded.

Eriline soodustus maksutingim. piimatalitustele. Meie ladudest ostate soodsamatel tingimustel igasugu ehitusmaterjaale, nagu katuseplekki, naelu, rauda tsementi jne.

Müük suurel ja väikesel arvul. Kaupmeestele ja ühisustele soodne sisseostukoht.

Põllupidajad!

**Peekon- ja
rasvasigu**

ostab aasta ringi

Kasvatage peekon-
sigu, et kindlustada
põllumajand. tulevikku

Kasvatades ühe peekon-
sea lüpsilehma kohta
s a a k s põllumajandus
aastas sissetulekut vä-
hemalt 26 miljonit kr.

Ühis. „Estonia Eksporttapiinamajad”

TALLINNAS, Suur Tartu maantee 79, postk. 33, telefonid 309-53 ja 305-51.

Nõudke ja tarvitage

a.-s.

A. Le Coq'i

õlut ja porterit,

millised ikka kõige paremas
headuses saadaval on.

LADU

VILJANDIS: MÕISA TEE N° 12.

Tarvastu Ühispank

Tarvastu Mustlal, telefon nr. 15.

Vanem ühistegeline rabaasutus Tarvastus.

Toimetab kõiki panga operatsioone.

Võtab raha hoiule

tähtajalisele ja jooksvale arvele ning maksab kõrget protsenti.

Diskonteerib vekseleid

ja annab laenusid mitmesuguste kindlustuste vastu.

Ärge hoidke raha kodus. Hoiukohaks olgu Tarvastu Ühispank.

Juhatus.

M. Nurk & J. Ungerson

Viljandis, Eossi ja Tarlu tän. nurgal, telefon 80.

Asutatud 1910. a.

Kõige täielikum suuräri

tubaka, naha, kingsepa tar-
beasjade, kummi kalossi ja
botikute, pakkimise paberi-
ja paberi kottide, nõöri jne.

alal.

Müük suurel ja väikesel arvul, võistlemata odava hindadega, sest et meie kõik kaubad otse oma- ja väljamaa vabrikutest ostame.

Kõige austusega

M. Nurk & J. Ungerson.

Aktsia Selts

„VILJANDI LINAVABRIK“

Viljandis, Lossi tän. Nr. 41, telefon 18.

Asutatud 1912. a.

Valmistab kodumaa parem. linasortidest ajakohaste täiendatud masinatega mitmesuguses jämeduses linast ja takust lõnga, korrutatud niiti, sidumise nööri, vihtides ja kerades sise- ja väljamaale.

Kujub mitmesugust linast ja takust riidet, pleekimata ja pleegitud, nagu: laudlina- ja käsiräti riidet, kõige ilusamates lillelistes (damast) mustrites, voodilina-, püksi-, madratsi-, vahe-, koti-, põrandateki-, presendiriidet imprägneeritud ja imprägneerimata ning palju teisi.

Peale selle moodsaid päevatekke, lilleliste mustritega.

Vabrik valmistab hästi vastupidavaid riiderihmasid,

mis häduse poolest teiste vabr. rihmadele, vastavad, kuna hind pool odavam, presente imprägneeritud ja imprägneerimata koormate ja masinate katteks.

Villa- ja linaketramise vabrikutele valmistatakse puuvillast vokinööri.

Ladus alati saadaval valmis viljakotte.

Talurahva töid tellijate eneste linadest ja takkudest valmistab rutlu, hästi ja võrdlemata odavasti.

Vabrik ostab igal ajal häd **LINA** kõige parema päevahinnaga.

A-S. „Viljandi Linavabrik“.

Põltsamaa Ühispank

Põltsamaal, Lossi tänav 7. oma majas. Telefon 22.

SUURIM RAHAASUTUS
PÕHJA-VILJANDIMAAL.

ASUTATUD 1910. a.

Avatud igal ärip. kella 10-2.

Pank võtab raha hoiule
tähtajalisele ja jooksvale arvele.

Annab laenu mitmesugusel
kindlustusel.

Diskonteerib ja nõuab sisse
veksleid. ZZ ZZ

Ühendus kõigi kodumaa pankadega.
Pangal on teraskamber, millesse võtab
hoiule väärtusi.

ÄRISEIS 1. NOV. 1930. KR. 1.013.633.97.

Eesti Ühistegeline Kindlustus-Keskselts

Vastastikuste kindlustusseltside kesk-
korraldus. Edasi-
kindlustus. Nõuan-
ne. Välisrevisjonid.

TALLINN,
S. KARJA 19.

Kõnetr. 426-83.

Võõrastemaja

„POLLUMEESTE KODU“

Tallinnas.

Suur-Ameerika tän. 4, Suur-Pärnu
mnt. alguse lähedal, on

**Kõige odavam
puhtam ja
rahulikum**

peatusekoht igale põllumajanduse-
tegelasele.

Tubade hinnad kr. 1½, 2, 2½ ja 3.

Tallinna Eesti Põllu-
meeste Selts.

Ei mitte ainult

Harjumaal,

vaid ka kogu

Sakalal

tuleb Tallinna Eesti Põllu-
meeste Seltsi

**Jaani-
näitusele,**

20.–25. juunini 1931. a. —
Tallinna uuel näituse plat-
sil, Kadrioru mererannal.

Tallinna Eesti Põllumeeste
Selts

ÜHISTEGEVUS

on põllumehe kindlam abimees nii
halval kui ka heal ajal.

Haarakem ühistegevuse võimsa abi
järele ka kindlustuse alal.

1929. a. näitas kodumaa seltsidest
kõige suuremat tegevuse juurdekasvu
ühistegelise

KINDLUSTUSSELTS „EESTI“

asut. 1907. a.

---

millises seltsis on kindlustatud suu-
rem osa meie põllumajandusliikudest
varandustest.

Seltsi Valitsus — Tartus, Suurturg
nr. 10, oma majas.

Viljandi osakond asub Lossi t. 14.

Kinnitusselts „EKA“ ehitab Vabadusplatsi äärde seitsmekordse pilvelõhkuja.

Moodne ehitus pealinnas.

Esmaspäeval, 3. novembril 1930. a. pühitses kinnitusselts „EKA“ oma uue, Vabadusplatsi äärde kinoteatri „Gloria Palace“ kõrvale ehitatava, büroohoone sarikatepeo. Maja lõpetab saada moodsamaks Eestis: ta on raudbetoonist valatud 7-me kordne, nii et temale võib vaadata kui meie esimesele pilvelõhkujale. Esimesele korrale on ette nähtud kauplused, teisele kinnitusselts „EKA“ juhatuse ruumid ning ülejäänud kordadele erakorterid, 4–7 toalised. On ette nähtud 3 kuni 5 lifti, auruküte, soe vesi korterites jne. Et meie pealinnas nõue moodsaate korterite järgi suur on, näitab asjaolu, et kuigi majja võib elama asuda alles tuleval sügisel, on juba kaks korda nii palju kortereist huvitatuid ennast üles annud, millest enamik on arstid ja advokaadid. Et oma lugejaile anda selget pilti, kuidas muutub Eesti kõrgeima ehitusega Vabadusplatsi ilme, toome üleval pool vaate Vabadusplatsist, nagu see veel läinud kevadel oli ja sellest saame efektiivsuse, kuidas ta näeb välja tulevikus.

Rinnitusselts „EKA“ on 10 aasta jooksul (tema asutati 1920. a.) võrsunud suurimaks ja kindlamail alustel olevaks kinnitusseltsiks Eestis. Soliidne äriajamine on temale võitnud suurima poolehoidu igas kodumaa ringkonnas ja nurgas. 1924. a. lõpuks oli temal 5.500.000.000 marga eest tulekinnitusi, 31. detsembril 1929. a. 80.000.000 kr. eest (s. o. 8 000 000.000 senti), elukinnitusi oli 31. detsembril 1924. a. 419 poliisi 457.000 kr. eest, 31. detsembril 1929. a. 5753 poliisi 7.200 000 kr. eest. 1930. a. esimese 9 kuu jooksul oli kirjutatud juba üle 3000 poliisi. Niimetamisväärt on veel asjaolu, et mainitud selts on 1930. a. esimese 9 kuu jooksul välja maksnud 29 surmajuhuse eest 3.733 810 senti ja seeläbi on nii mõnelegi perekonnale võimaldatud ülespidamine või vähemalt esimene abi toitja surma korral. Tuleb väga tervitada, et meil Eestis elukinnitus ikka enam ja enam poolehoidu leiab ja kõigepealt seda, et ka maal vaesemais ringkondis leidub arusaamist perekonna kindlustamise ja kogumise tähtsusest.

10 AASTAT

VILJANDIMAA PÖLLUMEESTE

ALBUM

1920—1930

Riigiraamatukogu

№ B 7520:8

54 1233

Van vep m m jhuso

VILJANDIMAA PÖLLUMEESTE ESITUSE
VÄLJAANNE.

Saateks.

1930. ja 1931. aasta on Viljandimaa põllumeeste liikumise juubeli aastad. 1930. aastal said 10-ne aastaseks suurem osa põllumeeste kogusid ja 1931. aastal möödub 10 aastat Viljandi Maakonna Põllumeeste Esituse asutamisest. Tervitame nende juubelite puhul kõiki Viljandimaa põllumeeste kogude tegelasi. Põllumehelik tänu kõigile, kes püsiva ja ennastsalgava tööga on aidanud luua ja tugevaks kasvatada Viljandimaa põllumeestekogude organisatsiooni.

Mõte välja anda juubelialbumi mis jäädvustaks sõnas ja pildis ühe osakesegi 10-ne aasta jooksul tehtud tööst, tekkis juba möödunud kevadel. Asudes tegeliku töö juurde laienesid sihid ja kavatsused. Teatavasti on põllumeeste poliitline liikumine Viljandimaal tegelikult vanem kui 10 aastat. Et anda pilti sellest liikumisest kui tervikust, on paigutatud käesolevasse raamatusse läbilõikeid ka nendest momentidest, mis asuvad väljaspool 1920.—1930. aastate raame. Loodame, et teos selle läbi sisult on võitnud.

Maakonna Põllumeeste Esitus püüdis koondada raamatusse kõigi Viljandimaa kogude juhataste pilte, mis ka õnnestus. Kahjuks ei olnud seekord võimalik ära tuua kohapealsete kogu tegelaste üksik pilte, sest see oleks raamatu kehakust tuntavalt tõstnud ning materjalide korraldamine oleks nõudnud palju rohkem aega. Edaspidistes väljaannetes on soov ära tuua ka üksikpilte.

Viljandi Maakonna Põllumeeste Esitus loeb oma meeldivamaks kohuseks tänada autoreid ja kõiki teisi tegelasi, kes käesoleva albumi väljaandmisel ühte või teist viisi on kaasaaidanud.

Loodame, et Viljandimaa põllumeeste liikumise juubelialbum aitab veel tugevamalt siduda ühte Viljandimaa põllumeeste pere. Soovime põllumesetekogude tegelastele tuleviku ülesannete täitmiseks endist üksmeelt, tööhoogu ja õnne.

Viljandis, detsembril 1930.

**Viljandi Maakonna Põllumeeste
Esituse juhatus.**

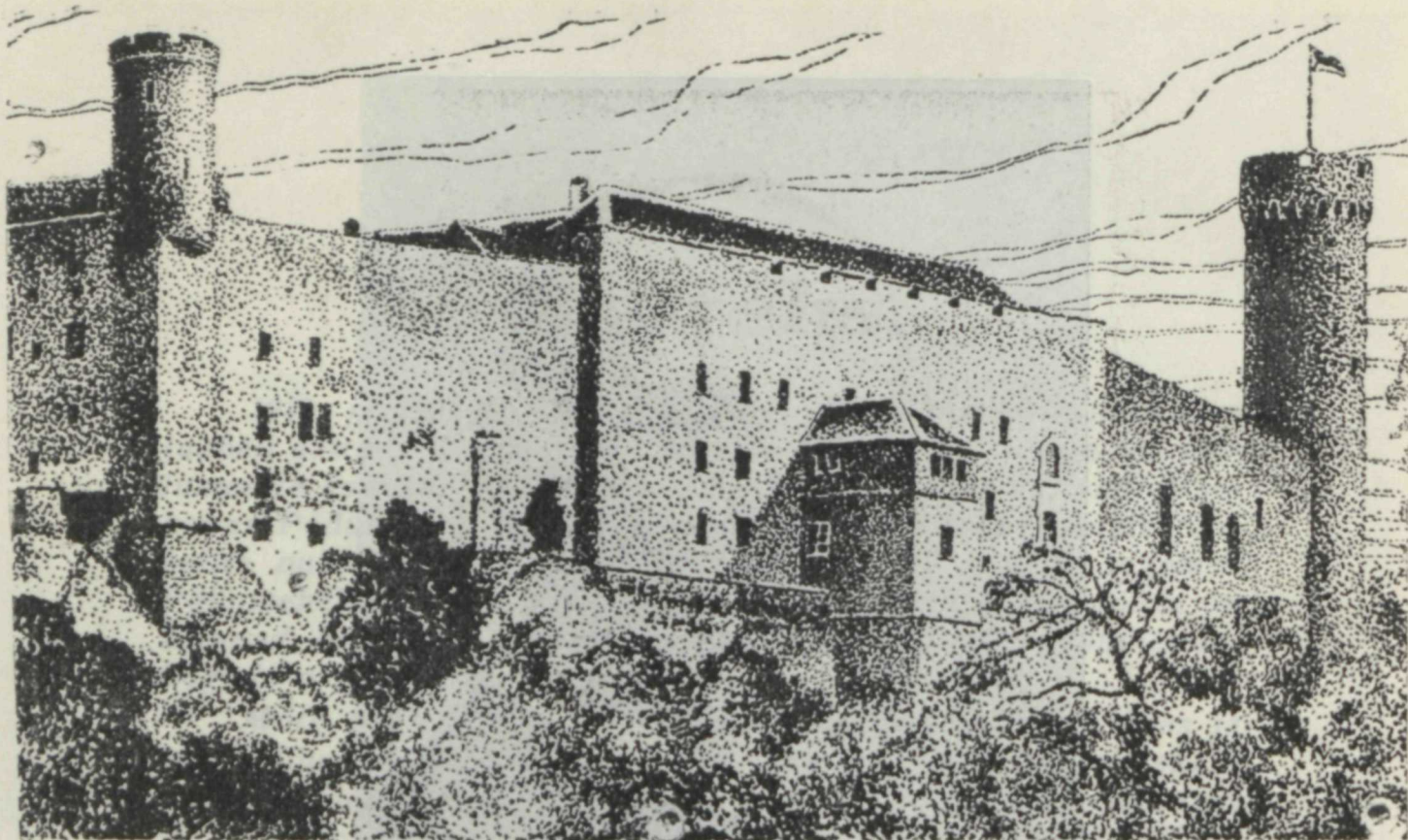
Karl Einbund
Riigikogu esimees.

Põllumeeste kogude erakond on Eestit kandev erakond.

Põllumeeste kümneaastane enesekorraldamise aeg on lühike aeg selleks, et võiks mõõta töötulemusi kestva kaaluga. Aga meie olukorras on olnud põllum. ühisel võitlusel tagajärgi otse määramatuid. Oleks ülihuvitav, kui võtaks keegi üksikasjalisele käsitamisele aine, kuidas on arenenud Eesti avalik mõtlemine just suunas, nagu selle juba aastate eest määranud ette põllumeeste võitluse töökava, kong-

resside otsused ning põllumeeste erakonna sihid. Urija leiaks, et algul naerdi, pilgati, sõimati tagurliseks, saagiihkajaiks, siis seletati, juba tõsisemalt, põllumeeste kogude erakond on vastuvõtmatu Eesti oludes, sest ta ei ole riigi erakond, vaid elukutse, kihi edustus, mille vastu peab võitlema iga tõsine Eesti riiklane. Kuid aastaid hiljem on võetud põllumeeste erakonna tõekspidamised ning õpetused pea-

Toompea loss ja riigikoguhuone Tallinnas.

aegu omana, määrates neid küpse viljana tegeliku elu lahutamatuks osaks.

Sellist arengut võite jälgida meie riikluse ja avaliku mõtlemise igal alal. Ja viimaseil aastail eriti oleme jõudnud aegjärku, mil teised erakonnad omastavad põllumeeste kogude seni propageeritud õpetusi samm-sammult.

Laiadel põllumeeste hulkadel on tunne, et nende ilmavaatele ja nõudmistele ei tule vastu teisiti mõtlejad. Kuid kas ei märgata, et just vastuseisjad ise on arenenud kord-korralt põllumeeste ilmavaate ja tegevuse kava suunas. See juures ei ole jäänud seisma põllumeeste erakond oma arengus. Ikka edasi — on olnud meie juhtlause. Teistega vahemaa on peaaegu sama suur, kui varem aegul. Meie poolt on tulnud juure uusi õpetusi, uusi nõudmisi sõelumiseks avalikkusele, et nad pääseksid, samuti kui eelkäijadki, meie riigi ja rahva organismi eluliseks osaks.

Pioneer, rajaja ja algataja osa on tulnud täita põllumeeste erakonnal kogu Eesti riikluse päevil. Kas ei ole see tõenduseks, et valitud tee on õige tee?

Igatahes võime soovida enestele õnne, seistes kümneaastase töö tulemusil.

Meid on heidutatud parempoolsusega, on heidutatud ka alalhoidlikusega, kuid meile on annud jõudu just teadmine nende poliitiliste printsiipide elulikkusest ja edumeelsusest. Sest egas ei kehasta veel iseenesest edumeelsust vasakpoolsus poliitilise printsiibina, või radikalistlik käremeelsus alaliselt tormava tungiga. Just Eesti olud on veennud meid parempoolsuse kõige kindlalt edumeelsuses, seda enam, et parempoolsuse kandjaks on osutunud põlluharijad, naised ja mehed, ühesõnaga põllumehed.

Maavaim ja maahing oma alaliselt arendava tahtega paremusele, täiusele, on väeramatuks edumeel-

suse pandiks. Maanase ja -mehe hing äratab, õhutab kõiki arengule niihästi igapäises tegevuses, kui ka avaliku elu ehituses.

Mullalt kantud edumeelsus on osutunud õige arengu tagatiseks, pidagu vastased teda parempoolsuseks või alalhoidlikkuseks.

Eesti põllunaiste ja -meeste püüded on elulise võitluse püüded oma armastatud rahva põliseks hüvanaguks. Nad on istutatud juurtega mullasse, et sigiks vilja, kaunist vilja.

K. Einbund.

Raskustest saadakse üle!

A. Jürman.

Teedeminister.

Rasked ajad!...

Seda lauset kuuleme pea igalpool põllumeeste peres. See on ka arusaadav, kui meele tuletada missugustes majanduslistes oludes meil viimastel aastatel elada on tulnud. Ühelt poolt pikk rida ikalduse aastaid, mis ei võinud oma halvavat mõju avaldamata jätta, teiselt poolt üleilmne majandusline kriis, mis saaduste hinnad välisturgudel sedavõrd alla viis, et meie põllumees aineid müües, nende eest enam oma hinda kätte ei saanud.

Möödunud suvi tõi lõpu ikalduse aastatele, andes meie põllumeestele rikkaliku lõikuse, iseäranis teravilja alal, mida enam ammugi ei olnud nähtud. Kuid hindade langus välisturgudel kestab edasi ja ei ole mitte näha, millal seal paranemine võib aset leida.

Ent ka halval ajal on omad head küljed. Kõigi nende raskete aastate keskes on rõõmustaval viisil kord ometi õpitud õieti hindama põllumajanduse suurt tähtsust meie Eesti riigi ja rahvamajanduses.

Missugust suurt jõupingutust on nõudnud põllumeeste erakonna tegelaselt aga see töö, mida nad 10 aasta jooksul teinud rahva seas selleks, et suuri hulki põllumeeste erakonna põhimõtete poolehoidjateks võita!

Missuguste raskustega on tulnud võidelda põllumeeste kogude rühmal riigikogus, et läbi viia meie põllumajanduse kaitseks üht kui teist seadust!

Ei mõisteta ega suudeta enestele lihtsalt ette kujutada, kui vilets oleks meie põllumeeste seisukord olnud ja missugune häda oleks alles siis meie riigis va-

litsenud, kui ei oleks põllumeeste kogude erakonnal korda läinud oma nõudeid põllumajanduse kaitseks läbi viia.

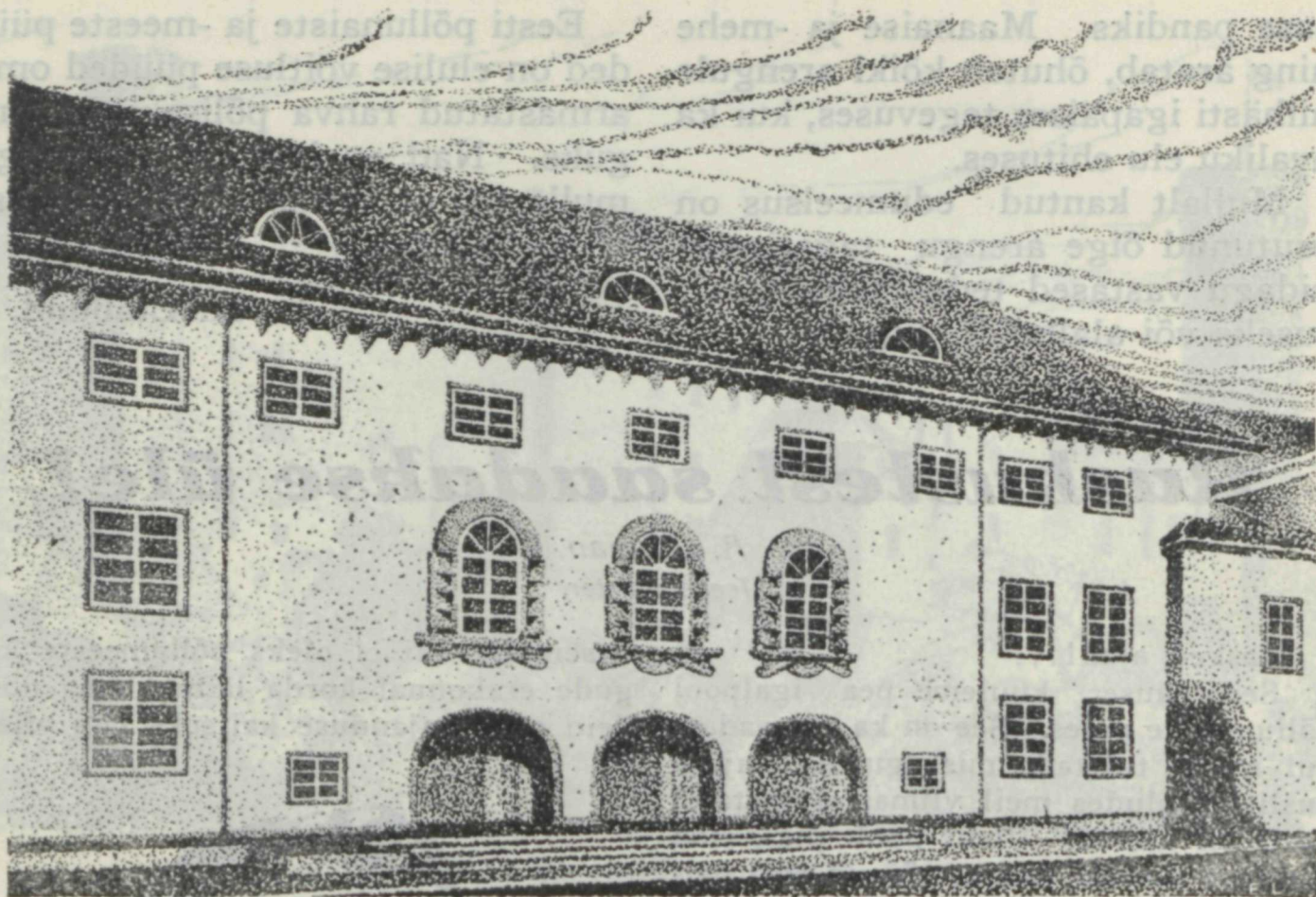

August Jürman.

Teedeminister.

Täiesti kokku varisenud oleks meie talumajapidamised, kui põllumeeste vastaste soovide kohaselt näiteks või välveto keeld oleks edasi kestnud ja põllumeeste erakonnal korda ei oleks läinud keelu muutmist 1921. a. läbi suruda. Tu-

Riigikogu hoone esikülg.

handed miljonid sissetulekud, mida nüüd aastate jooksul on saadud, oleks lihtsalt ära jäänud, kerjustena oleks põllumehed välja näinud, ega oleks meie riigimajandusest midagi järgi jäänud, kuna väliskaubanduse puudujääk oleks selle täielikult lõhkunud.

Nõndasama läks korda aastaid kestnud raskete võitluste järgi läbisuruda uut kaitset meie põllumajandusele ja nimelt teravilja kaitset. Seda hädavajaliskem ja suurema väärtusega on just nüüd meie põllumajandusele teravilja kaitse, kuna võihindade languse tõttu välisturul põllumeeste pere enam võist väärilist hinda ega sissetulekut ei saa. Teravilja müük ongi siin see, mis võib abisissetulekut anda.

Rukki müügist üksi võivad nüüd põllumehed aastas 700 miljonit senti sissetulekut saada, mis palju põllumehe kokkuvarisemisest päästa aitab. Ka ei ole vähem see kaitse, mis on kätte saadud peekoni fondi loomisega, mis kindlustab põllumehele peekoni sea eest tasuva hinna saamise.

Ka on sisseveetava rasva peale seatud toll, mis ei luba odaval Ameerika rasval enam meie kodumaa rasva hindu alla suruda.

Ei saa ka nimetamata jätta, et käesoleva aasta kevadel üle võeti teedekapitali arvele 5000 klm. maanteid, millega põllumeeste ammune soov ja nõue täitmist on leidnud. Põllumeeste pealt on seega langenud hulk rasket kohustus ja meie maanteed saavad nüüd sootu parremasse seisukorda viidud.

Võiks veel mõndagi ette tuua, mida viimasel ajal on korda läinud põllumajanduse kaitseks ära teha, kuid see viiks liiga pikale.

Kui nüüd küsida, mis järeldusi peab sellest kõigest tegema?

Kõigepealt seda, et põllumeeste erakonna asutamine ei ole asjata olnud, vaid meie erakond, seades üles õige ja elulise programmi, on suutnud seda ka teostada, tuues seega määramata suurt kasu meie põllumeestele, kogu rahvale ja riigile.

Kui siiski kõige selle peale vaatamata praegu rasked ajad valitsevad, siis on need möödaminevad, mille pärast veel kellelgi meelt ei tule heita. Võtke teadmiseks, et paljudes teistes maades on seisukord veel palju raskem, kui meil ja ta oleks meilgi palju raskem olnud, poleks põllumeeste kogude erakonnal korda läinud oma nõudeid läbiviia, mis rasket

seisukorda pehmenada ja parandada aitavad. Põllumeestel, olgu see vana või noor, taluperemees või asunik, jääb ülesandeks veel suuremal hulgal ja veel kindlamal kujul koguda oma põllumeeste

erakonna ümber, astudes igal pool valdades põllumeeste kogude liikmeks ja töötades igatepidi kaasa oma erakonna eduks ja kasvuks.

Põllumeeste roheline väerind.

Siin isamaalased, seal ilmakodanikud.

J. Hünerson.

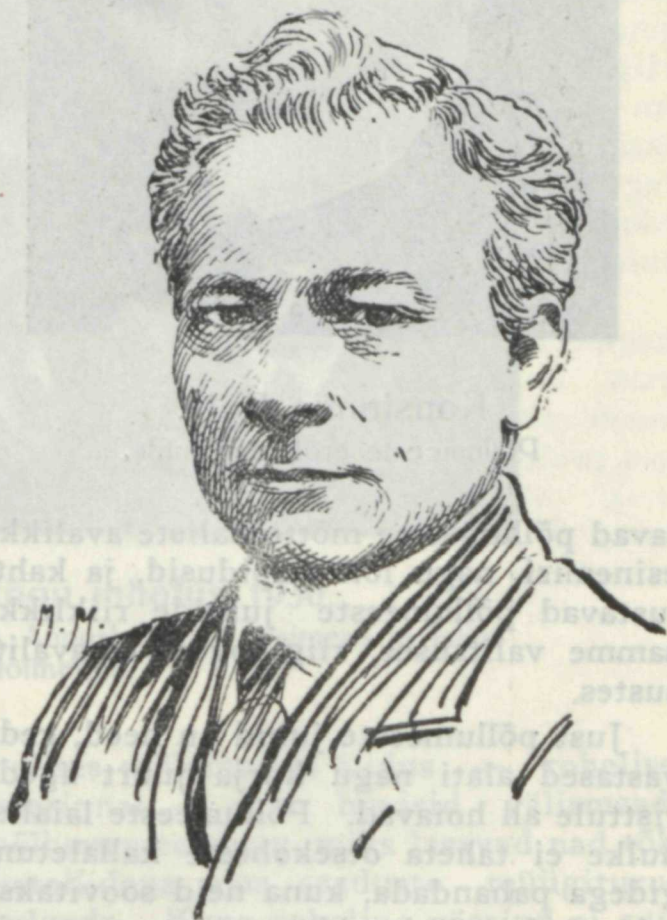
Haridus- ja sotsiaalminister.

Eesti põllumeeste poliitilised maa-
kondlikud organisatsioonid mälestavad
nüüd oma kümme aastat vahetult kest-
nud võitlust. Seda meelde tuletades pais-
tab kõigile kaasvõitlejatele mõtteosalis-
tele eriti silma suur üleolev vaenulik-
kus, millega meie teised poliitilised voo-
lud noort põllumeeste erakonda tema
asutamise puhul kohtlesid ning kogu
kümme aastat on saatnud. Põllumeeste
erakonnas ei tahetud mitte näha uut
kaastöölist meie poliitika põllul, vaid
teda hinnati soovimatu ja sobimatu aru-
saamatusena, millele ennustati üürikest
iga. Põllumeeste erakonnale olid möö-
dunud kümme aastat heitluseks tunnus-
tamise pärast, mida ta on saavutanud
põllumeeste suure üksmeele abil korda
saadetud jõurikka tööga. Põllumeeste
erakonna poolt ülesseatud poliitilised
põhimõtted on elulised ja nad on endid
maksma pannud; neid on pidanud aega-
pidi ka põllumeeste vastased erakonnad
omaks võtma ja teostama.

Kuna meie põllumajanduslikus riigis
põllumeeste huvid ja riiklikud huvid
peajoontes täiesti kokku langevad, siis
on tugeva põllumeeste erakonna kujun-
damine ja tegutsemine tähtis riiklik
ülesanne, mille jooksev lahendamine iga
kodaniku poolt täielikku tunnustamist
väärrib. Kõik teised rahvakihid ja elu-
kutsed peavad aru saama, et nende saa-
tus ja heakäekäik oleneb põllumeeste
omast, et põllumees on meie ühiskonda
kandev alusmüür, mida ei tohi õõnes-
tada, kõigutada, vaid mida tuleb toetada,
kindlustada.

Säärane põllumeeste kutse ning sel-
lele tugeneva erakonna kaalu ja tähtsuse
tunnustamine on iseäranis raske neil
ringkondadel, kes tahavad oma kitsama
kildkonna erihuvisid rahuldada ning sel-

leks põllumeeste hulgast enestele toeta-
jaid hankida. Iseseisev põllumeeste era-
kond eksitab neid rängasti, kuna ta põl-

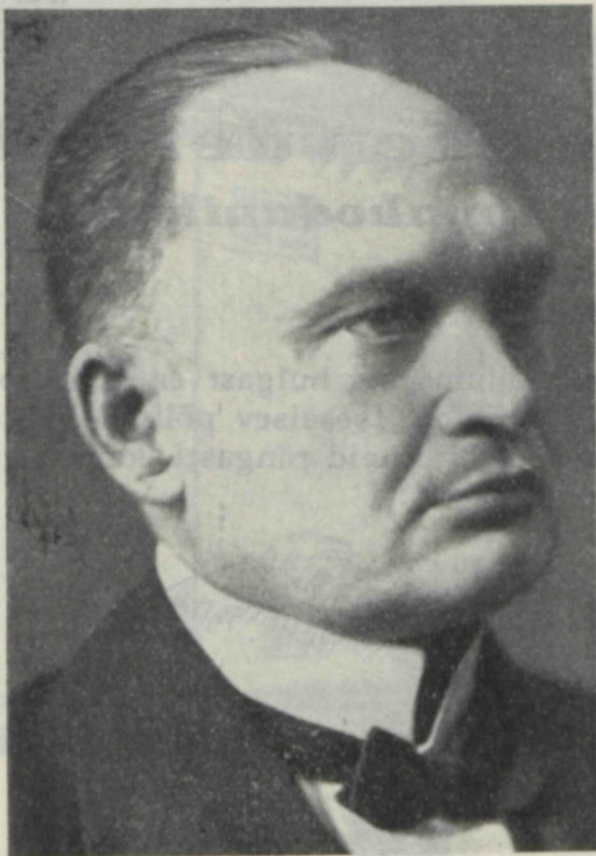
Jaan Hünerson.

Haridus- ja sotsiaalminister

lumeeste silmi selgitab ja sellega põllu-
meestele võimatuks teeb pimedast peast
teiste tööriistaks olla, veel vähem oma
huvide vastu talitada. Niisugust algu-
pära on vaen, mis põllumeeste erakon-
nale osaks saab nõndanimetatud kesk-
erakondade poolt, kes kõnelevad kõigi
kodanikkude ehk üldhuvide kaitsmisest,
ühiskondliku õigluse teostamisest, kuld-
sest keskteest, kuid kes kõiki neid ühis-
kondlikke voorusi teostama kipuvad põl-
lumeeste arvel. Säärased voolud vihka-

vad põllumeeste poliitilise ühinemise ja enesekaitse mõtet, pilkavad selle mõtte välispidist tunnust — rohelist lippu, teo-

Konstantin Päts.

Põllumeeste erakonna juhte.

tavad põllumeeste mõtteosaliste avalikke esinemisi, nagu lõikusepidusid, ja kahtlustavad põllumeeste juhtide riiklikke samme valitsuses, riigikogus, omavalitsustes.

Just põllumeeste juhid on need, keda vastased alati nagu kurja juurt ägeda risttule all hoiavad. Põllumeeste laialisi hulke ei taheta otsekoheste kallaletungidega pahandada, kuna neid soovitakse rakendada väärhuvide teenistusse, mis aga ainult siis võimalik, kui põllumeeste eneste laiema silmaringiga juhtivad tegelased kõrvaldatud. Põllumeeste poliitiliste juhtide süüd ei olla mitte ainult selles, et nad põllumeeste vastaste kardetavatele kavatsustele igal sammul vastu astuvad ja et nad põllumeeste nõuete teostamiseks alaliselt võitlevad, vaid nad olla veel suuremagi kurja juureks: õppivat välismaade põllumeeste poliitilist ja majanduslikku elu tundma ning õpetavat siis ka kodumaa põllumehi tagajärjerikkamalt oma huvisid kaitsma. Sellepärast ei lepita kodumaa põllumeeste erakonna vastu võitluse pidami-

sega, vaid püütakse naeruvääristada ka põllumeeste rahvusvahelisi poliitilisi suhteid.

Selleks kasutatakse odavaid abinõusid, et põllumeeste rahvusvahelise lähenemise püüdeid kahtlustada. Tuuakse näiteks ette rahvastevaheline palgatöölise liit, mis tunnustab ja kaitseb töölisklassi huvisid kõigis maades, sellest hoolimata, kas vastavate rahvaste majanduslik elu ning riikide huvid selle läbi võidavad, või kaotavad. Niisugusele tööliste internatsionaalile ei lähe korda nõnda nimetatud kodanliste kihtide huvid ega riigid, ei ka kogu maksev ühiskondlik kord. Internatsionaali-meeste mõlgub mees teistsugune ühiskond, teist laadi elu korraldus. Kuna meie aja riigi võim selle sisseseadmisel ainult takistaja osa etendab, ähvardatakse sellepärast see ka kõrvaldada, kui tund on tulnud.

Selle proletariaadi internatsionaali kõrvale seatakse põllumeeste rahvastevaheline liit — roheline väerind; sellest võrdlusest tehakse ainult üks järeldus: mis see põllumeeste internatsionaalgi muud võib olla, kui üleilmlik kihihuvide kaitsekorraldus, mille terav ots sihitud praeguste riikide ja neis maksva korra vastu, mis ei kindlusta põllumeeste kihile igal pool juhtivat osa. Seesuguse

Jaan Teemant.

Põllumeeste erakonna juhte

Adavere põllumeeste kogu juhatus 1930.

Vasakult: Aleksander Pedriks — esimees, Jaan Soon — kassahoidja ja Paul Nõmmik — kirjatoimetaja.

Aidu põllumeeste kogu juhatus 1930.

Vasakult: Jaak Tepper — kassapidaja, August Mõru — esimees ja Julius Kõrb — kirjatoimetaja.

mõttekäiguga suudetakse poliitiliselt organiseeritud ja rahvastevaheliselt ühinenud põllumehed kuulutada riigivastasteks, hädaohtlikkudeks inimesteks. See on, nagu iseenesestki teame, lausa vale ja laim, kuid poliitiliselt arenematu inimeste hulgas võib ka vale uskujaid leida, mida tahetaksegi.

Teised rahvastevahelise põllumeeste liikumise vastased tulevad jälle vastupidiste väidetega seda liikumist maha tegema. Nad juhivad tähelepanu sellele, et Saksamaa tõstis võitlusi, Soome kergitas kartuli ja lihatollisid, et paljud maad suurendavad oma põllumajanduse kaitsetollisid hoolimata sellest, et see naabrimaade põllusaaduste sissevedu takistab, nende põllumeeste seisukorda halvemaks muudab. Öeldakse, et miks ei kaitse Eesti põllumehed rahvasteva-

helises põllumeeste liidus — rohelisel väerinnal — oma huvisid välismaade põllumeeste vastu, miks lasevad nad tõketollidega oma saaduste müügiturud sulgeda. Kuna roheline väerind ei suuda erimaade põllumeeste omavahelist võistlust takistada, vastavatele riikidele oma tahtmist peale suruda, siis ei olla ta ka mitte midagi väärt. Sellest pidavat Eesti põllumehed muidugi järelutama, et neil tuleks rohelisest väerinnast — põllumeeste rahvastevahelise ühinemise mõttest — täielikult loobuda.

Eesti põllumeeste poliitilise liikumise juhid ja poolehoidjad ei lase endid säärase väidetega eksiteele viia. Neil on selge, et põllumeeste ja tööliste rahvastevahelistel liitudel on sisuliselt suur ja oluline vahe, mispärast ei või üht võrrelda teisega. Kuna tööliste internat-

sionaal ei hinda olemasolevaid kodanlisi riike ja ühiskondlikku korda kõrgelt, vaid tahaks neid kõrvaldada, et oma püüdeid täielikult teostada, — püüavad aga põllumehed igal pool kui ühiskonna korra ja riigi kandvamad toed neid kindlasti alal hoida ja iseseisvalt välja arendada. Põllumehed on oma ühiskondlikkudes ja poliitilistes püüetes just proletariaadi mõttevoolu vastased, sest põllumehed asuvad igas riigis isamaalisel, patriootilisel alusel. Proletaarlased aga on teadlikud ilmakodanikud, kel sea isamaa, kus hea elada.

Kõige selle pärast on arusaadav, et põllumehed kõiki mõjuvaid abinõusid ja ka põllusaaduste kaitsetolle pooldavad, kui neid vaja oma rahvamajanduse elujõuliseks muutmiseks. Oma rahva ja riigi heakäekäiku ning paremat tulevikku ei taha põllumehed ohverdada välismaadele ega teiste maade põllumeestele. Põllumeestele on esimese järgu tähtsusega rahvas ja riik ning alles siis tuleb kõnesse kutse ja kiht.

See kõik ei tähenda aga mitte sugugi, nagu poleks ühinemisel mõtet ega väärtust. Kuigi põllumehed ei moodusta suurt rahvastevahelist jõudu, millega riigid peaks arvestama, siis ammutavad nad oma rahvastevaheliselt liidult ometi suurt jõudu oma riikide piirides nende riikide ja rahvaste saatuse targaks juhtimiseks. Rahvastevahelised ühendused

ja sidemed kõvendavad põllumeeste rõhelist väerinda koduses võitluses ilmakodanlusega, ühiskonda ja riiki õõnestavate jõududega.

On väga raske ette kujutada, missuguses seisukorras meie rahvamajandus viibiks ja mis oleks järgi jäänud meie iseseisvusest, kui rohelist väerinda moodustajad Eesti põllumehed ei oleks visat võitlust pidanud meie põllumajanduse kaitseks Eesti riigil käsitada olevate abinõudega. Selge on, et teised rahvakihid seda ülesannet eneste peale poleks võtnud.

Käsitletud tähelepanekud näitavad, et põllumeeste poliitiline ühinemine meie ühiskondlikus elus on hädavajalik, mida keegi ei saa maha salata, vaid kõik peavad tunnustama. Meie põllum. erakonnal on lähema ühenduse pidamine välismaade põllumeeste organisatsioonidega ühises rahvastevahelises rohelises väerinnas mitmeti tulus ja tarvilik niihästi eeskuju nõutamiseks koduses võitluses, kui ka proletariaadi internatsionaalile tasakaalu loomiseks.

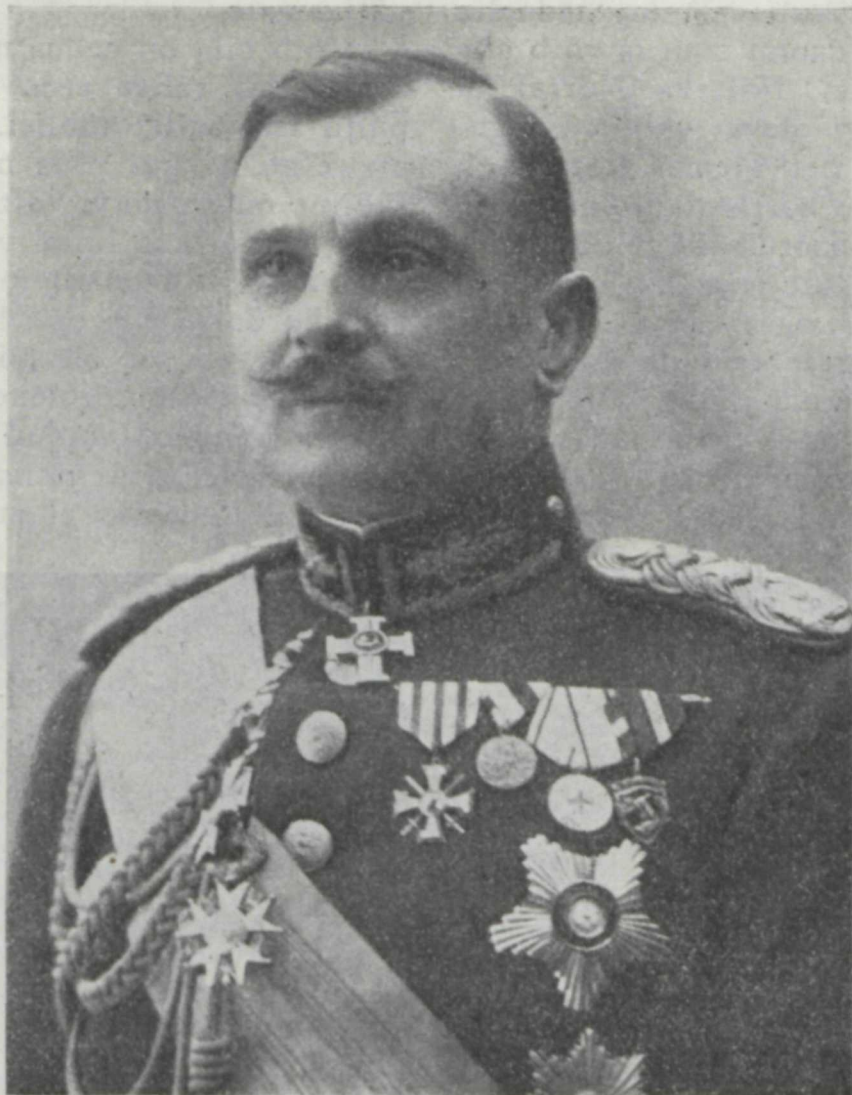
Sihikindel rahvuslik ülesehitav töö on võitnud Eesti põllumeeste erakonnale tunnustamise. Rohelise lipu all virgalt töötades ja visalt võideldes kindlustavad Eesti põllumehed oma riigile parema tuleviku. Selleks ühinegu kõik Viljandimaa põllumehed rohelisel väerinnal.

Esi-Holstre põllumeeste kogu juhatus 1930.

Istuvad vasakult: Andres Naber — esimees, Jaan Laane — juhat. liige, Eduard Adamson — kirjatoimetaja. Seisavad vasakult: Peefer Kibe — kassahoidja, Johan Veske — juhatuselise liige ja Jaan Kärp — juhatuselise liige.

Kindral Jaan Soots.

Vabadussõjaaegne sõjavägede ülemjuhataja staabi ülem ja endine sõjaminister. Viljandimaa põllumeeste kogude saadik 1., 2., 3. ja 4. riigikogus.

Põllumees ja riigikaitse.

Kindral Jaan Soots.

Viljandimaa põllumeeste kogude saadik riigikogus.

Iga riik, olgu ta suur või väike, vajab kaitset. See kaitse peab seisma kõige pealt valvel välise vaenlase vastu, s. o. et mõni võõras riik ei saaks teist riiki enese alla paenutada. Aga kaitset vajab suveräänne riik ka sisemiste vaenlaste vastu. Riigikaitse peab kindlustama, et mõni väike klass või kildkond ei saaks takistada riigivõimu korrapärast teotsemist ja rahva enamuse tahteavalduste maksvusele pääsemist. Kaitsekorraldus on riigile sedasama, mis majaomanikule maja kinnitus tuleõnnetuse vastu. Kui maja on kinnitatud, saab omanik tule-

õnnetuse korral tasu, et ta võiks oma peavarju uuesti ülesehitada. Kaitsekorraldus peab sõja korral võimaldama riiki kaitsta ja ka võitu saavutada. Vahe riigikaitse ja tulekinnituse vahel on aga see, et kui maja odavasti on kinnitatud, on tasu väikene. Selle eest võib olla ei suudeta maja ülesehitada, ent ikkagi saab midagi. Kui aga riigi kaitse on halvasti korraldatud, siis ei paku see riigile mingit abi. Sõja korral langeb nõrgem riik siis tugevama ohvriks samuti, kui hoopis ilma kaitseta riik.

Riigikaitse ei pruugi väikestel riiki-

del sugugi ühevõrdselt tugev olla, kuid tema peab võimalikult vastama hädaohu suurusele. See hädaohu suurus võib olla väga mitmekesine. Näiteks Norral ja Schveitsil ei näigi olevat väliseid vaenlasi. Ometigi on neil olemas kaitsevägi, nähtavalt sisemise korra alalhoidmiseks. Eesti olukord on sootumaks teine. Asume suure Nõukogude riigi külje all, kes 1. detsembril 1924. aastal oma kavatsusi meile küllalt selgelt ilmutas. Asume nagu tuldpurskava mäe jalal. Oleme hädaohu suuruse mõttes vast 100 korda halvemas seisukorras kui Norra. Kuid loomulikult ei suuda meie kanda Nor-

teenida, olgu see oma kodumaale või väljamaale.

Võib olla on selles natuke liialdusi, sest Eesti rahva seas leidub ka väga palju isamaalisi töölisi. Kuid ometigi on selge, et kui sõda maale tuleb, võib tööline oma pambu võtta selga ja minna sõja pakku, kas linna või kuhugile mujale. Koguni teistsugune on põllupidaja seisukord. Tema on kindlasti seotud maaga. Tema ei ole mitte lendav seemneivake või rohulibleke, vaid kui puu, mis oma juured ajanud sügavasse mulla rüppe, kust neid võimata lahti kangutada. Põlluharija ei suuda sõja korral

Heimtali põllum. kogu juhatus ja rev. kom. liikmed 1930.

Istuvad vasakult: Johan Särev — kassapidaja abi, Jaan Kangur — esimees, Deeter Kihno — kassapidaja ja August Jaanson — kirjatöötaja. Seisavad vasakult: Johan Leimann — kirjatöötaja abi, Jaan Lond — revisjoni kom. liige ja August Roger — revisjoni kom. liige.

rast sada korda suuremat pingutust riigikaitse alal. Peame leppima sellega, mis jõud lubab, kuid meie peame olema teadlikud hädaohu ja kaitsetarviduse suurusest.

Kõigile rahva klassidele ei ole riigikaitse vast ühevõrra tähtis. Tööliste esitaja Hans Martinson ütles kord riigikogus, et töölisel ei ole isamaad ega rahvust, nagu seda ei olla ka kapitalil. Kapital tungivat sinna, kust saab suuremaid kasusid, olgu see siis kas kodumaal või väljamaal, kas oma suguvenna, või võõrast rahvusest isikute käes. Nii minna ka tööline sinna, kus aga rohkem võib

oma loomigi teisale ajada, sest mujal pole nende tarvis toitu. Tahes või tahtmata peab põllumees sõja korral kõige oma varandusega jääma kohale. Tema elu on iga silmapilk kaalul ja tema varandus on täiesti kaitsetu sõja rüüstamiste vastu. Kui põllumees ei luba rüüstajatel, kes sõjaga paratamatult kaasas käivad, nii palju rüüstada, kui nad seda soovivad, siis võib ta kergesti kaotada kogu oma varanduse ja elu.

Lõpeb sõda õnnetult, siis kannatab kõige pealt jällegi põllumees. Võõra võimule allumine toob kaasa uusi makse ja uusi kohustusi, mis esijoones taba-

Holstre põllumeeste kogu juhatus 1930.

Vasakult: Hans Kipp — kassapidaja, Elmar Printsman — esimees, Juhan Koni — kassapidaja abi, Hans Juhkamson — kirjaotimetaja.

vad põlluharijat. Kui Eesti ajaloo räägitakse, et kestvate ja rüüstavate sõdade järeldusel oli maa nii tühi, et ei olnud kuulda koera haukumist ega kuke laulu, siis on see tõenduseks, et põllumeeste klass oli sõjakeerus hukkunud.

Niisuguste kurbade väljavaadete juures on loomulik, et põllumees sõda ei taha, et ta püüab seda kõigiti ära hoida. On aga vaenuvanker siiski pääsenud veerema, katsub põllumees kõigiti kaasa aidata, et sõda edukalt lõpeks. Ükski ohver ei ole selleks küllalt kallis, sest võit tasub kõik kahjud, kaotus aga toob kaasa raskeid varanduslisi kaotusi ja tundmata ohte. Iga sõja korral ohverdab põllumees rohkem, kui teised rahva klassid: temalt rekvireeritakse hobuseid, vankreid ja vilja. Tema ise peab sõjavägede nõudmisel küüdis käima nii palju kui vähegi jaksab. Tavaliselt veel rohkemgi kui jõuab, sest sõja ajal on nõudmised alati suuremad, kui täita suudetakse. Kõige selle lisaks peab põllumees enese hulgast andma selle isamaalise ilmega kaitseväge kaadri, mille ümber teised koonduvad. Isamaaarmastus ja tahe võidelda viimase veretilgani oma kodumaa eest, see on hää sõduri kõige tähtsam omadus. Niisuguste omadustega sõdureid tuleb eestkätt põllumeeste hulgast. Pääle selle on põllumehest-sõdur hästi arenenud, tugev, sitke. Ta on

harjunud maal jala käima, tunneb metsateid jne. Mitte juhuslikult ei juhtunud Põhja sõja ajal üks Eesti talupoeg

Jüri Parik †

Viljandimaa põllumeeste kogude saadik
1. riigikogus.

Rootsi vägesid metsateid mööda vaenlase selja taha. Niisuguse juhi osa võis oma peale võtta ainult põllumees. Tema ei salli võõrast pealetungijat, tema tunneb hästi maastikku ja oskab leida parimaid võimalusi vaenlasele peale langemiseks. Lühidalt: põllumehest-sõdur moodustab ja peabki moodustama sõdurkonna kondikava, ilma milleta ei ole hea kaitseväge mõeldav.

Nii siis näeme, et riigikaitse on vajalik kõige pealt põllumehele ja sõjakorral langeb suurem koorem põllumehe õlgadele. On see nõnda, ja see on nõnda, siis peab põllumees ennast ettevalmistama

kaitse kohustuse täitmiseks — kes siis veel seda peaks tegema.

Ei ole ka sugugi väikese tähtsusega, kes on kaitseväge juhtide-ohvitseride kohtadel. Maamehest väljaarenenud ohvitser tunneb end maastikul paremini, kui linnamehest ohvitser. Maamees kohaneb olukorrale rutemini, peaasi aga — temal on suurema osa sõdurkonna — maa rahva hingeolu palju paremini arusaadav, kui linna elanikkude hulgast väljaarenenud ohvitseril. Sellepärast teeks põllumehed õieti, kui nad mõne oma laste seast laseks ka ohvitseriks õppida. Tuletame meelde, kuidas tsaari ajal

Imavere põllumeeste kogu juhatus 1930.

Istuvad vasakult: Johan Korb — kirjatöötaja, Jaak Rabba — esimees ja Jaan Riimann kassahoidja. Seisab Aug. Erm — abiesimees.

ma, et olla mõjuvalt abiks riigikaitsemisel. Õnneks on meil olemas sarnane vabatahtlik organisatsioon, mis riigikaitse küsimustega tegemist teeb ja selleks mehi ette valmistab. See organisatsioon on meie kaitseliit. Selle organisatsiooni eesmärk on küll esijoones meie sisemist vaenlast vaol pidada ja põhiseaduslikku korda kaitsta, kuid tugev sisemine kord ongi esimeseks eelduseks sõjalise edu saavutamisel. Kui pole korda kodus, siis ei saagi võidelda välise vaenlase vastu: iga riik, kes oma keskel riius, läheb hukka. Kaitseliitu astumine peaks sellepärast igale põllumehele kõlbliselt sunduslik olema. Kui riigi alus — põllumees — ei valmistu küllaldaselt riigi-

Balti sakslus oma mõju sellega tuntavalt laiendas, et oma liikmeid Vene väes ohvitseride kohtadel laskis teenida. Kui seda suutis tsaari ajal korda saata üks väikene vähemusrahvus, miks ei peaks seda suutma riiki kandev kiht, kellel peale oma otsekoohese majapidamise huvi ei olegi teist tähtsamat huvi, kui riigikaitse.

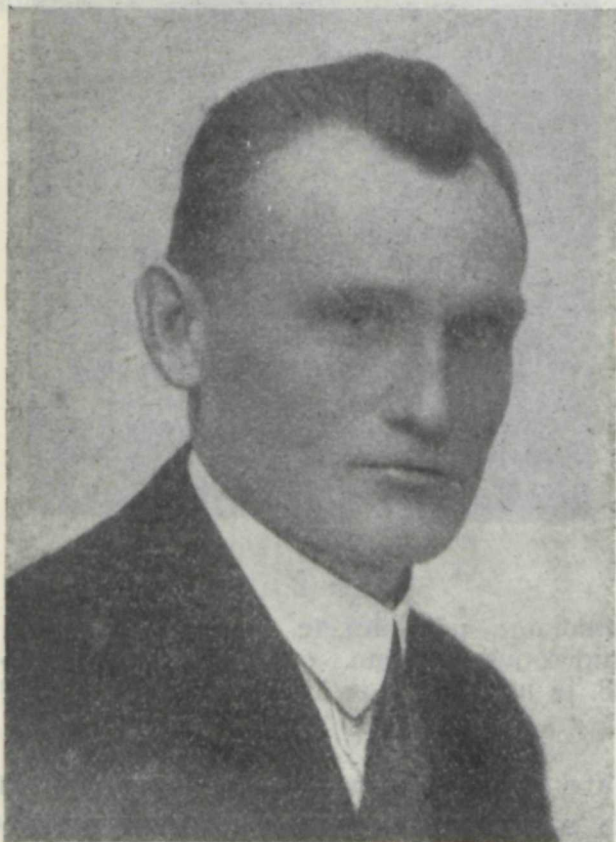
Nii siis moodustab praegu põllumees selle aluse, kust ammutab oma peajõu riigikaitse. See jääb ka tulevikus nii. Põllumehed teevad hästi, kui nad riigikaitset kõigiti toetavad ja ka end riigikaitseks ette valmistavad. Riigikaitsele tugeneb Eesti põllumehe tulevik ja saatus.

Meil on vaja rohkem kodukolde tulukese hoidjaid.

Riigikoguliige Märt Martinson.

Heites pilku senini kestnud olukorrale, võime praeguse majanduslise depressiooni mõjude kõrval selgesti näha

Märt Martinson.

Viljandimaa põllumeeste kogude saadik 2., 3. ja 4. riigikogus. Esituse juhatusel liige 1925. a. saadik. Viljandi maavolikogu liige 1927. a. saadik.

pahempoolsest, ühekülgselt tööstuslik-linnalisest mõtteviisist kantud tegutsemiste tagajärgi. Sellest mõtteviisist juhitud ja vabariigi algusest peale kestnud igasugused sotsialiseerimised ja riigistamised ei ole üksinda halvavalt mõjunud meie majandusele, vaid ka kasvatusel ja kogu kultuurilule.

Kõigi rahvakihtide kehvenemise, tööviljakuse languse ja töörõõmu hävinemise kõrval on suureulatuslikult inimestes maad võtnud elumõnude janu ning sellele kaasaskäiv sisemine tühjus ja hingelagedus.

Hulgaliselt ollakse muutunud eluvõõraks, kurvaks ja hajameelseks. Puudub

eluraskustele vastupanu jõud, puudub tahe ise oma saatuse sepaks olla.

Imestada selles pole aga midagi, sest aastaid on hävitatud kõlblise kasvatusel mõisteid ja tugevaid perekonna traditsiooni selle asemel, et neid rahva keskel süvendada ja edasiarendada. Kasvatuse põllul ei puudu isegi sarnased nähted, mis tüürivad sinnapoole, et juba maast-madalast inimlapses hävitada arusaamist sügavast „isa ja ema“ mõistest.

Igal kevadel paiskab kool ellu tuhandeid noori. Vähestel nendest on sisenud tahe ja armastus kehatöökultuuri harrastajaks olla, veel vähemal aga püha kodukolde tulukese hoidjaks saada.

Teisi tulemusi kestnud olukorrast oodata ei võidudki, sest vähe on mõeldud sellele, kuidas kogu rahva liikmetele võimaldada loovas töös oma mõistust ja leidlikkust täiendada ja tarvitada, vara koguda, seda kasvatada ja hoida.

Selle vastu on koguni eraomandust ja eraalgatust naeruväärseks vanamoeliseks eelarvamiseks peetud. Suuremat eraomanikkude kihti, põllupidajaid, on sõimatud isamaata longerditeks, kärnasteks pörsasteks, looga kandjateks jne. selle eest, et need luues omale kodu, soetades perekonda ja varandust, on sellega teostanud suurimat isamaalist ja rahvuslist aadet. Ühesõnaga, on äärmuseni mõnitatud meie rahva peatööa, põllutöö, eest võitlemise ja põllumehe ning põllunaise kutse au sees pidamist.

Tõmmatud jooned peaks küllalt selgelt näitama, millist laastavat mõju võib riiklikule ja majanduslikule elule avaldada pahempoolsest mõtteviisist kantud ja juhitud tegutsemine.

Põllumeeste kogud on algusest peale sarnase pahempoolse mõtteilma vastu visa võitlust pidanud ja selles ka tagajärgi saavutanud. Vähemalt on piir pandud hävitust külvava pahempoolse mõtteviisi levinemisele. Ostetava isamaaluse ja hinnakirjaliste targutuste vastu on maarahva tervest mõistusest loodud põllumeeste kogude programm, mille

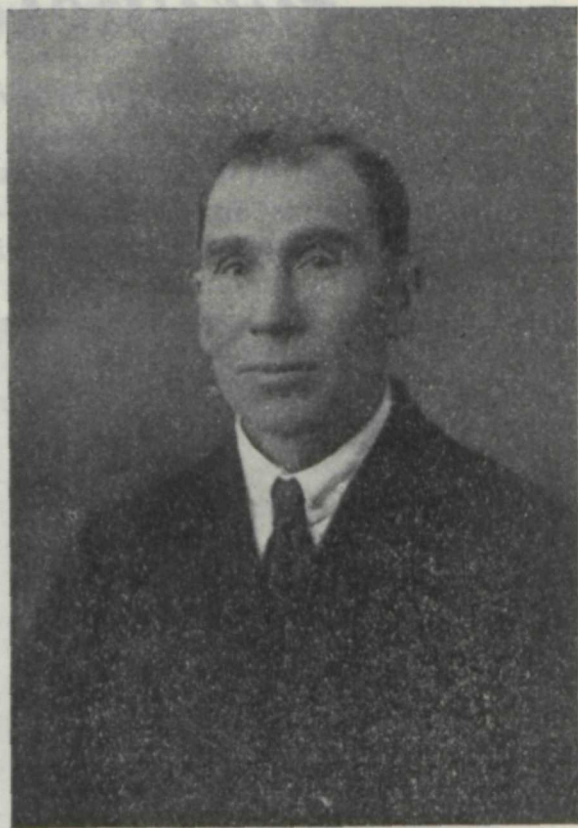
ideoloogia oma juurtega sügavas kodumaa mullas.

Milline on siis põllumeeste kogude ideoloogia ja programmi siht? Sellele saab üks vastus olla: riigi üld- ja majanduspoliitika olgu alaliselt nii juhitud, et võimalikult suurimad kodanikude hulgad võiksid kasvada vaimliselt, kehaliselt ja moraalselt tugevaks. Põllumeeste kogud on pahempoolsele ilma-vaatele ja lagastavale mõtteviisile sellega vastu seadnud sügavast ideoloogiast kantud niinimetatud parempoolse mõtteviisi, mis ei taotle kitsaid kihihuvisid, vaid kaugemale tulevikku ulatavat rahvahulkade heaolu. See mõtteviis on ka eriti maarahva laiades hulkades kiiret vastuvõtmist leidnud ning põlluharijates tungi ja tahet loonud saatusest üle olla, ise oma'e saatuse rajajaks ja loojaks saada.

Sarnase mõtteviisi levinemine ja rahvahulkade poolt omaks võtmine sunnib ka riigi juhtimises ja valitsemises vastavalt tegutsema. Hääl meelel võime isegi konstateerida, et teised palju sellest, mis nad põllumeeste kogude nõuetes varemalt eitasid ja halvaks panid, nüüd viimasel ajal mitte ainult omaks ei ole võtnud ja tunnistanud, vaid isegi sellekohaselt juba tegutsevad.

Sarnane meelemuutmine ei ole aga sündinud iseenesest, vaid on sunnitud laiade rahvahulkade mõtteviisi muutusest, milles juhtivat ja otsustavat osa on edendanud põllumeeste kogud. See ongi

põllumeeste kogude suurim võit nende kümne aastasel juubeli päeval teiste saatutuste kõrval. Sellega on ka põlluha-

Jaan Eigo.

Viljandimaa põllumeeste kogude saadik 1. ja 2. riigikogus. Põllum. esituse esimees 1921.—1923. ja juhatuse liige 1924. a. Viljandi maavalikogu liige 1923.—1927.

rijate pere näidanud, et ta tahab ja suudab suurem olla saatusest. Tema loob omale saatuse, saatuse, milles võiks iga Eesti riigi kodanik olla vaimliselt, moraalselt ja kehaliselt tugev.

Kaansoo põllumeeste kogu juhatus 1930.

Vasakult: Andres Kuldkepp — abiesimees, Andres Bakhoff — kassapidaja, Jaan Hansen — esimees, Hans Birk — juhatuse liige ja Ado Kodres — sekretär.

Sakalamaa - põllumeeste poliitika häll.

Märt Raud.

1.

Põllumeeste poliitilise liikumise juured Viljandimaal ulatuvad sügavasse minevikku, ja need juured on võimsad.

Märt Raud.

Viljandimaa koolinõunik.

Selle liikumise minevik on nii kangelaslik, et juubelpäevadel võime ainult soovida: olgu olevik ja tulevik mineviku vääriline.

Põllumeeste poliitika isaks peetakse C. R. Jakobsoni. Aga see on õige ainult teatava määran: põllumeeste poliitiline liikumine oli juba ligi paarkümmend aastat vana, kui tema juhiks hakkas C. R. Jakobson. Jakobson oli selle liikumise koondajaks, laiendajaks, tema ideoloogiks, juhiks, kes tuli ja haaras ohjad. Jakobsoniaegse poliitika hiilgessaavutiseks oli põllumeeste seltsi maja ehitamine. Jakobson sai aru, et rahva ühendamise tähtsaks eeltingimiseks on oma kodu, sest sel ajal puudusid talurahval teised kooskäimise ruumid

peale kõrtside. Kuid maja ehitamiseks puudus raha. Ei olnud ka laenata teda kuskilt. Jakobson katsus saada laenuks E. Aleksandri kooli komiteelt 6000 rubla, kuid komitee ei usaldanud anda. Jakobson mõistis rakendada tööle põllumeeste omaabi ja algas kõhklemata kalli ja toreda maja ehitamisega, kui kassas oli ainult 60 rubla. „Jakobson on hull“, hädaldasid nõdrausulised. „Ei tule sest midagi välja“, ennustasid vastased. Kuid maja kerkis, sest kaugelt ja ligidalt ruttasid põllumehed pakkuma abi. Rahvas jutustab, et palgivedajate voor olnud üle 6 kilomeetri pikk — üks ots olnud juba Viljandis, teine veel Orikal. Esimese hobuse looga külge olnud kinnitatud tore plakat pealkirjaga: „Eesti pojad edasi“. Et ehitati poliitilist hoonet, mõistsid sõbrad ja vaenlased. Vaenlased ise hoolitsesid selle eest, et ajalukku jäid Jakobsoni sõnad maja nurgakivi panemisel 7. juulil 1881.: „Kui lukutatakse ka minu suu, siis kisendavad siin need kivid minu eest.“ Ja vähem kui poolteise aasta pärast maja pühitsemisel 20. oktoobril 1882. a. märkis luuletaja J. Kunder selle poliitilise töö suuna:

„Ma teretan sind piduriides rahvas.
Sind teretan ma, eesti põllumees.“

Neil aastail, kui töötas siin C. R. Jakobson, oli Viljandi vastuvaidlemata eesti rahvusliku elu keskpunktiks. Ei saanud võistelda temaga Tartu, kõnelemata veel Tallinnast. V. Reimann ütleb õigusega: „Sakalas esmalt lõi laenetama võitmata rammuga eesti rahvuslik vaim. Tuli kargas rahval silmist, kui ta C. R. Jakobsoni „Sakalat“ rõõmukella helinaga tervitas.“

Kas oleks olnud C. R. Jakobsoni poliitilisel tegevusel niisamasugused tagajärjed ka mujal? Mispärast valis ta „Sakala“ väljaandmiseks just Viljandi aga mitte mõne suurema linna, näit. Tallinna või Tartu? Kas oli põhjuseks

ainult see, et tema Kurgja asus Vändras?

Neile küsimistele saame vastuse, kui vaatleme, missuguse kihi peale tahtis C. R. Jakobson rajada poliitilist tegevust ja missugune seisus võis olla tol ajal rahvusliku mõtte kandjaks. C. R. Jakobson ei saanud toetuda eesti haritlaste peale, sest need puudusid meil peale mõne üksiku. Kõrgemad koolid rahvustusid ümber eesti pojad ja tütreid. Linna kodanikest ei võinud kõneldagi, sest seal lokkas kadakasaksa vaim paiguti isegi iseseisvuse tulekuni. Jakobson võis toetuda ainult põllumehe peale. Tolleaegne põllumees oli üldiselt arenematu, ta vaim viibis igapäevase leiva muredes. Erandiks oli siin Sakalamaa. Sellepärast saigi Sakalamaa põllumees selleks teljeks, mille ümber hakkas koonduma meie rahvuslik elu. Sakalamaa oli see vastuvõtlik pind, millel Jakobson võis viljarikkalt töötada. Siin ei kadunud ükski säde asjata, vaid igaüks neist langes rahva hingesse ja süütas. Kuid Jakobsonil ei tulnudki siin harida uudismaad. Siin oli sahk käinud juba kümnekond aastaid enne. Temal ei olnud tarvis enam rahvast äratada, sest Sakalamaa oli ärkvel juba tükk aega enne Jakobsoni tulekut. Juba kümnekond aastaid tagasi olid käinud siit tugevad pasunahüüded üle kodumaa.

Meie ärkamisaega käsitletakse harilikult ühekülgselt. Teda seatakse ühen-

dusse peajasjalikult Fählmanni, Kreutzvaldi, Jannseni, Koidula, Veske ja teiste kirjanikkude nimedega ja esimese laulu-

Johan Reichmann.

Viljandimaa põllumeeste kogude saadik 2. riigikogus ja Viljandi maavolikogu liige 1921.—1927.

peoga 1869. Kõneldakse heameelega, et eesti rahvas on enese laulnud vabaks rahvaks. See on ju õige ainult teatava määrani. Siin on tegemist üldharidusliku ja kirjandusliku ärkamise ajaga. Temaga paralleelselt käis aga poliitiline ja majandus-

Kaarli põllumeestekogu juhatus 1930.

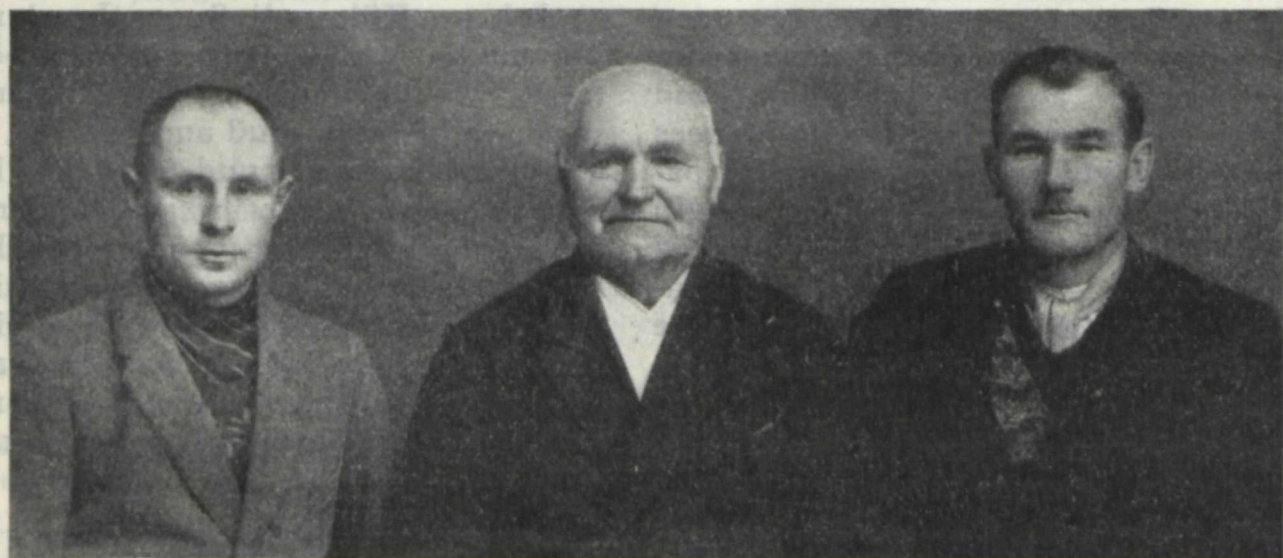
Vasakult: Märt Kissa — esimees, Hans Kits — kirjatoimetaja ja Martin Saksniit — kassahoidja.

Kabala põllumeeste kogu juhatus 1930.

Vasakult: Hans Vaasman — kassapidaja, Jaan Ilves — esimees ja Karl Tisler — kirjaltoimetaja.

Kabala-Villewere põllumeeste kogu juhatus 1930.

Vasakult: K. Loff — kirjaltoimetaja, J. Kivisild — esimees ja J. Tabur — kassahoidja.

line ärkamise aeg. Võime öelda ka täieõigusega, et eestlane on võidelnud ja töötanud enese vabaks. See ärkamine ja äratamine oli koondatud Sakalamaale. Tema kandjaks ei olnud palju kuulsaid nimesid, selle ajajärgu võitlejate näopilte ei leia kusagilt koolimajade ja seltsimajade seintelt. Need nimed kipuvad jääma unustusse. Aga siin ei olnudki tegemist sedavõrd juhtide tööga kui masside tegevusega. See oli ärkava ja vahaneva Sakalamaa põllumehe selja sirutamine. Poliitiline töö oli Sakalamaal juba ligi 20 aastat vana, kui C. R. Jakobson hakkas teda korraldama ning üksikuid ojakesi ja nirekesi plaani-

kindlalt ühendama suureks võimsaks jõeks.

2.

Tolleaegses Sakalamaa põllumeeste liikumises leiame neidsamu püüdeid, mis ilmestavad praeguse aja põllumeeste poliitikat.

1. Põllumehed teevad kõikjal agarasti tööd oma majanduslise elu parandamise ja põllumajanduse viljakaks tegemise kallal. „Sakalamaal esmalt avanesid kodumaa kallid metallsooned: kullakarva linapeod lunastasid lastele tagasi verega väetatud isade mulla.“ Sakalamaa sai kuulsaks linaharimisega, oli teistelegi eeskujuks. Selle läbi tõusis majanduslik

Prof. Johann Köleri sünnipaik.

Kõõbra talu elumaja Vastemõisas. Ülesvõte tehtud 1929. a.

jõukus, mis tõi enesega kaasa ka iseteadvuse tõusu.

2. Sakalamaal esmalt tõusis hämariku udust selgus: ainult kindel oma pind jalge all suudab meid kanda. Põllumees haaras kinni võimalusest osta kohti pärisomanduseks. Holstre mehed nägid peale selle suurt vaeva maa nõutamisega maatameestele, nõudes kroonu mõisa jagamist. Aastakümned pidasid nad selle eest võitlust. Need püüded andsid ka tagajärgi.

3. Sakalamaa põllumehed said aru, missuguseks suureks relvaks võitluses olemise eest on haridus. Sellepärast võtsid nad hariduse küsimust tõsiselt pävakorrale. See kultuuriline liikumine, mida tunneme Eesti Aleksandrikooli asutamise ja tema jaoks rahakorjamise nime all, sai alguse Holstrest. Tema mõtte algatajad olid Pulleritsu koolmeister Jaan Adamson ja Adam Peterson. Aleksandri kapitalist korjas Sakalamaa veerandi. Ei ole sellepärast ka ime, et Eesti Kirjameeste selts avati Viljandis, sest ka selle ülitähtsa kultuurilise asutise mõte sai alguse 1862. aasta koosolekul, mis peeti Tarvastu köster Hans Vühneri korteris.

Puhtpoliitiline võitlus oma õiguste pärast ei saanud enne alata, kui leidsid juhid. Üldjuhti esmalt ei olnud. Aga oli rida silmapaistvaid tegelasi, kes teotseksid igäüks omas nurgas ja kes käisid koos nõupidamisel. Ühe isiku peal neist peame peatama pikemalt. See on prof.

Johann Köler, kes asus Peterburis.

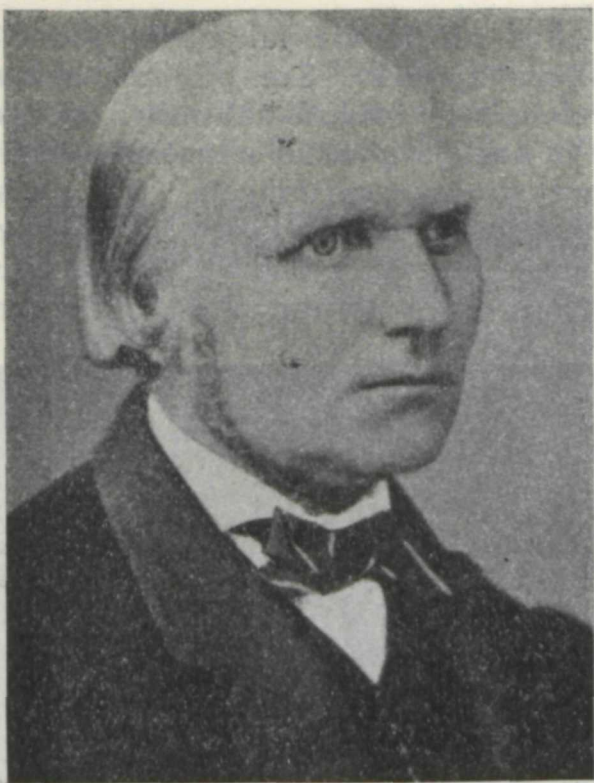
Johann Köler oli Suure-Jaani mees. Ta sündis Vastemõisa vallas „Kõõbra“ talus. Ta vanemad elasid äärmises vaesuses ja ei suutnud anda lastele, keda oli kokku üheksa, muud toitu, kui hagnaleiba. Siiski saadeti väike Johann linna algkooli ja sealt kreiskooli. Nüüd hakkas noormees ise endale rada raiuma. Ta oli kuus aastat Vönnus maalri seliks. Sealt sõitis ta Peterburki, teerahaks ära müües palitu. Siin töötas ta maalrina, õppides ühtlasi kunstide akadee-

Professor Johann Köler.

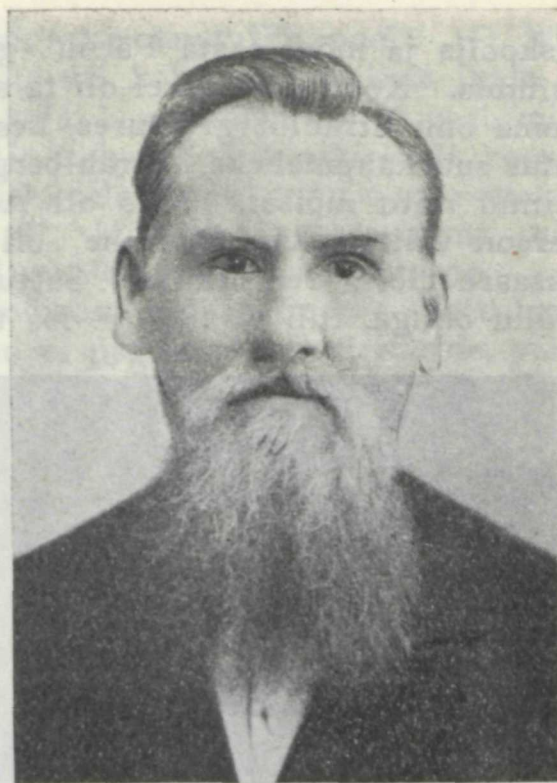
Autoportree järelc.

Jaan Adamson.

Pulleritsu koolmeister ja tähtsam ärkamisaja tegelane.
(Pilt vanemast east.)

Adam Peterson.

Eesti Aleksandri kooli asutamise mõtte algataja ja Viljandimaa põllumeeste saatkondade organisööri ja juht 1864. a. (Pilt vanem. east.)

mias. Andekuse ja suure hoolega lõi ta siin läbi. Lõpetades akadeemia, sõitis ta välismaale end täiendama ja töötama. Pea oli ta üldtunnustatud kunstnik. Jõudnud tagasi, sai ta Peterburki õpetaja koha. Ühtlasi kutsuti ta keiser Aleksander II tütrele maalimise õpetajaks. Hiljem määrati ta kunstide akadeemia professoriks.

Südames jäi Köler lihtsaks talumeheks, kes Peterburis pidas alalist ühendust kodumaaga. Kasutades sidemeid kõrgema vene seltskonnaga, toetas ta eestlaste püüdeid, kuidas jäksas. Tema korter oli alaliseks ulualuseks kodumaalt pealinna jõudjatele. Aga oleks ekslik arvata, et tema oligi Viljandimaa põllumeeste liikumise ärataja ja juht. Ta ei saanud olla seda juba kauge maa tõttu. Pärast välismaalt tulekut käis ta kodumaal esimest korda 1863. aastal. Peterburist ei olnud võimalik juhtida kirja teel ja alaline läbikäimine pealinnaga oli raske. Tema teened on siiski määratu suured. Põllumehed peavad eriti tänumeelses mäletama seda, et tema oli C. R. Jakobsoni õpetaja. Kui Jakobson läks Peterburki, oli ta saksastunud noormees. J. Köler tegi temast vaimustatud rahvustlase ja isamaalase ja valmistas ta rahvajuhiks.

Silmapaistvat osa etendas Adam Peterson, pärit Holstre „Kipilt“. Ta oli õppinud Paistu kihelkonnakoolis,

Hans Vühner.

Tarvastu köster ärkamisajal.

kreiskoolis ja mõni aasta Pärnu gümnaasiumis. Koolipõlve järel oli ta ametis oma onu Strahlbergi juures, kes oli Pärnus suurkaupmeheks. Strahlberg oli rentinud mitu mõisat. Neis oli Adam Peterson valitsejaks. Üksvahe oli ta Laiksaare mõisa rentnikuks. Sattunud vastollu onuga, tuli ta 1863. a. isa tallu

„See oli lõpule läheneva teoorjuse raskeim ajajärk. See oli oma abituses meeleheitele viidud talurahva süngeim surve aeg, järgnenud siinseal puhkenud rahutuste mahasurumisele. See oli aeg, mil hiljutine Anija meeste metsik peksmine — verepulg Mahtras ja karistusekspeditsioon Hiiumaale oli lõiganud

Kurista põllumeestekogu juhatus 1930.

Istuvad vasakult: Joh. Nõmmik — kirjaõimetaja, Aug. Tiimann — esimees ja Jaan Intal — kassahoidja. Seisavad vasakult: Joh. Seer — esimehe abi ja Jaan Kaur — kassahoidja abi.

Holstresse. Siit peale algas poliitiline tegevus.

Teistest kaaluvatest meestest juhtivatel kohtadel, nagu Pulleritsu koolmeister Jaan Adamson, Tarvastu köster Hans Vühner, Holstre peremees Hain Henno jne. ei ole võimalik ruumi puudusel pikemalt kõnelda.

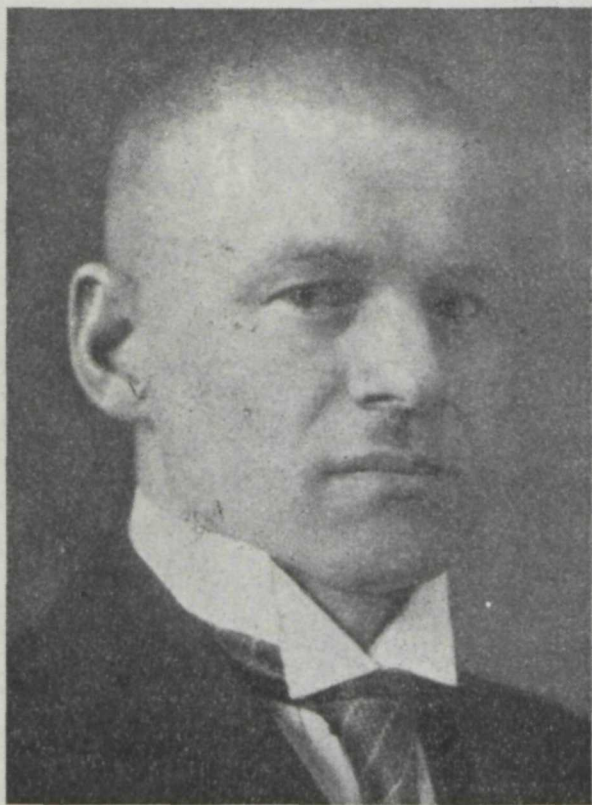
Mingisugust poliitilist organisatsiooni tol ajal muidugi ei olnud, ei saanudki olla. Ka põllumeeste selts ei saanud teha tegemist poliitikaga. Ometi oskasid Viljandimaa põllumehed rakendada tööle kollektiivselt. Nad saatsid palvekirju riigivalitsusele tuhandete allkirjadega ja korraldasid saatkondi pealinna. Meie oludes näitab see olevat kõik lihtne, mis ei vääri mingit tähelepanu. Kuid peame mees toleagset olukorda. A. Vaga kirjeldab J. Köleri eluloos seda kujukalt:

rahva hinge sügava haava ning sulunud nende suu, kuid äratanud veel jõulise-malt protesti mõisnikkude vägivald ja kirikhärra ülekohtu vastu, ning virgutanud hõõgele päevpäevalt tugevneva püüde vähegi inimlikuma sotsiaalse ja õigusliku olukorra järgi.“

Mõisnikud tarvitasid valitsemise, kohtumõistmise ja karistamise õigust julmalt ja hoolimatult. Nende võim oli tugev ka Peterburis. Kubernerid olid nende mehed, niisama ka siseministrid. Kartes võimu laigemist, olid nad ärevalt liikvel. Mõisnikud vaatasid äreva kartusega, talupojad lootusega Peterburi poole. Valitsuses oli pääsenud võimule vabameelne vool. Venemaal algas suur seesmist reformide aeg. Mõisnikud nõudsid, et uuendused ei puudutaks meie maad, seletades, et Läänemere mail on kõik kõige paremas korras — kord kin-

del, rahvas rahul ja õnnelik. Nüüd oli tarvis teha teatavaks keisrile, mäherdune on meie maa tõelik seisukord. Keisri jutule saada oli lootust ainult saatkon-

Vannut. adv. Hans Soots.

Viljandimaa põllumeeste kogude saadik 2. riigikogus.

dadel. Harilikud palvekirjad ei ulatanud keisrini. Ei pääsenud jutule ka saatkonnad, sest ka keiser oli ümbritsetud Balti mõisnikkudest ja käsilastest.

3.

1863. a. oli sellele liikumisele pöördepunktiks. Sel aastal käis välismaalt pealinna pöördunud J. Köler kodumaal. Seltsamal aastal asus ka A. Peterson Holstresse. Juba 1864. a. kevadel saadeti A. Peterson Holstre kroonumõisa asjus Peterburki. See sõit kasutati ka märgukirja andmiseks keisrile. Märgukirjas oli 10 punkti. Neist olid tähtsamad:

1) Vallakohtu vabastamine mõisa võimu alt ja uus kogukonna seadus. 2) Teoorjuse ja ihunuhtluse kaotamine, teedetegemise ja postijaama maksude ühetasane ärajaotamine valdade ja mõisate vahel. 3) Talumaade müügihinna äramääramine erapoo-

letu vene ametniku poolt. 4) kümme protsenti kahjutasu maksta igale pere-mehele, kes müüma korral peab minema välja kohast. Märgukiri oli koostatud eesti keeles ja Peterburis valmistati talle tõlge. Märgukirja äraandma sõitsid Adam Peterson, Hans Ainson — Massumõisast ja Jaak Peet — Peedihansult. Nad ei pääsenud keisri juurde, vaid pidid andma märgukirja tiivadjudant krahv Kelleri kätte.

1864. a. juuli kuul palusid Puiatu ja S.-Kõpu saadikud, tulgu Adam Peterson nende juhiks Peterburki. Nad kaebasid kõrgete rentide ja talude raskete müügingimiste üle. A. Peterson ootas parajasti revidenti Holstre mõisa asjus, ei saanud ise minna, vaid saatis oma noorema venna Peetri, kes jaanuaris oli astunud Tartu ülikooli õigusteaduskonda. Saatkont ei pääsenud keisri jutule, andes palvekirja tiivadjudandi parun Offenbachi kätte. Vaevalt oli saatkont jõudnud koju, kui läksid pealinna poole Tarvastu ja Karula saadikud. Ka nende juhiks hakkas Peeter Peterson. Selle saatkonna käsi ei käinud paremini, ta ei pääsenud keisri ette vaid pidi andma palvekirja tiivandjudant krahv Borgi kätte. Vahepeal olid Liivimaa mõisnikud ja kohtud kuulda saanud saatkonnadest. Adam ja Peeter Petersoni vastu tõsteti süüdistus maksva riigikorra kukutamise katsetes, valeandmeil põhjendamatu palvekirjade valmistamises keisri nime peale ja kommunistlikes maade jagamise püüetes. Peeter Peterson võeti tagasisõidul Tartus kinni. Tema kui üliõpilane allus ülikooli kohtule, kuid see ei võtnud asja arutamisele,

Kärstna põllumeeste kogu juhatus 1930.

Vasakult: Johan Külm — esimees, Johan Möttus — kirjatometaja ja Jaak Aavik — kassahoidja.

Kõo põllumeeste kogu juhatus, nõukogu ja revidendid 1930.

Istuvad vasakult: Hans Kiimann — juhatuse kandidaat, Jaan Ots — nõukogu liige, Jüri Pahl — esimees, Jaak Kukk — juhatuse kandidaat, Mart Arro — rev. kom. liige. Seisavad vasakult: Jaan Feldmann — nõuk. liige, Jaan Aak — nõuk. liige, Al. Sild — kassahoidja ja Karl Supp — nõuk. liige.

vaid andis ta välja sillakohtule. Ühtlasi heideti ta ülikoolist välja. P. P. viidi vangina Pärnusse. Pärnu maakohus (Landgericht) mõistis ta Siberisse asumisele ja Liivimaa õuekohus (Hofgericht) kinnitas selle otsuse. Prokuröri protestil ja P. P. edasikaebusel läks asi senatisse. Senat tühistas otsuse ja tegi korralduse, et Liivimaa kohtud vastutusele võetaks P. P. seadusvastase vangispidamise pärast. P. P. vabanes vanglast senati käsukirja põhjal 27. mail 1865. a.

Käsk oli antud vangistada ka A. Petersoni. Teda otsiti kui röövlit, kuid ta hoidis enese Holstre taludes peidus. Kohtutel ei läinud korda teada saada ta pelgupaika. Ootamata tuli tema juurde käskjalg Suure-Jaanist, et J. Köler on jõudnud Peterburist „Lubjassaarele“. Käskjalad saadeti mööda maakonda laiali ja pimeduse kätte all sõitis hulk kangemaid mehi „Lubjassaarele“ salakoos-

olekule. Endised salakoosolekud olid peetud Viljandi Kure kõrtsi tagatoas. Sellele vaatamata, et neist osavõttis hulk inimesi, ei saanud võimumehed neist teada. „Lubjassaarel“ seati kokku 14 punktiline märgukiri, mis sisaldas endiste märgukirjade nõudmisi ja ka uusi. Niipea, kui märgukiri kokku seatud, sõitis J. Köler kohe minema, veel samal ööl.

Saatkonna organiseerimine ja allkirjade korjamine jäi A. Petersoni hooleks. See oli raske töö, sest kui otsitav, ei tohtinud ta end avalikult näidata. Palvekirjale koguti allkirju kaupmeeste sõbra tubades ja Kure kõrtsis. Üldisele palvekirjale kogunes üle 1000 allkirja 20 vallast, peale selle oli lisaks veel 95 eri palvekirja, igauks ise nurgast. Pea oli koos ka 30 meheline saatkond. Sinna kuulusid: Ad. Peterson — Holstrest, Peeter Jõgevest — Heimtali Orult, Jüri Reimann — Navestist, Mihkel Rebane ja

Taavet Tirmann Taeverest, Tõnis Näär — Vastemõisast, Johanson või (Jürisson) Vastemõisa Lemmekannult, Tõnis Pori ja Hans Siimann — Viljandi vallast, Kaarli Driemann ja Tõnis Päärus — Pärist, Juhan Saar Loodi Peebult, Villem Maiste — Puiatust, Mihkel Peterson ja Tõnis Tullasepp — Karulast, Tõnis Reinberg ja Tõnis Noodapera S-

oli korda läinud niiviisi tabada mitut saatkonda.

Et kõrvaldada kahtlust, korraldas Ad. Peterson asja nii, et saadikud paari viisi sõitsid hobustega Peterburki mitmel ajal ja mitmet teed. Teatavasse kohta oli määratud kogumine. Palvekirjad saadeti ühe vene ohvitseriga eel, et nad ei sattuks mõisnikude kätte. Posti kaudu

Kõo-Pilistvere põllumeeste kogu juhatus 1930.

Istuvad vasakult: Jaan Evard — kassahoidja, Hans Kors — abiesimees ja Oskar Abram — esimees. Seisavad vasakult: Hugo Otto — kassahoidja abi, Hans Vain — kirjatoimetaja abi ja Johannes Martin — kirjatoimetaja.

Kõpust, Hans Tomson — Väike-Kõpust, Jaan Murro — Sürgaverest. Teised saadikud olid väljastpoolt Viljandimaad. Üldse oli 30 saadikut 20 vallast.

Peterburki pääsemine oli tol ajal keeruline. Tallinna—Peterburi raudteed veel ei olnud. Harilikult sõideti Tartust Emajõge ja Peipsist kaudu laevaga Pihkvasse ja sealt raudteed mööda Peterburki. Piletit ei saadud aga muidu, kui pidi mööda mindama sandarmi ülema eest ja ettenäitama passi. Iga kahtlane isik saadeti vangitapiga koju. Nüüd oli Pihkvasse ette saadetud luurajad Viljandist. Teine tee käis hobustega Narva kaudu. Siin olid mõisnikkude valvetõkked Narvas, Tallinnas, Pikasillal, Viljandis ja mujal sõlmepunktides. Võis saada Peterburki ka laevaga, aga laevale pääsemisel oli jälle valve. Mõisnikkudel

kirjade saatmine oli võimata, sest kirju tsenseeriti. Kõige raskem pääseda Peterburki oli Ad. Petersonil endal. Tema sõitis vankri kummi all vastaspoole — Valka ja sealt Lätimaad mööda Ostrovi linna Peterburi—Varssavi raudteel. Ostrovi jaamas näitas ta ette passi ja sai II kl. pileti. Pihkva jaamas ta nägi aknast vaadates sillakohtu uurijat sandarmiga juttu ajamas. Õnneks jäi rong läbiotsimata ja Peterson jõudis õnnelikult Peterburki.

Saatkond ootas Peterburis selle päevani, kui tiivadjudandiks sai keisri õepoeg Leuchtenbergi hertsog. Audients oli 9. nov. 1864. Sellest jutustab A. Peterson ise: „Tiivadjudant esitas meid keisrile. Peapalvekirjast oli meil lühike väljavõte soolaleiva peal. Selle võttis keiser soola-leiva pealt ja luges kohe

läbi. Siis võttis adjutant kõik meie palvekirjad vastu, neid sai tal suur kaenlätäis. Ja kui keiser oma jutu meiega lõpetas ja jumalaga jättis, kutsus adjutant meid suurde saali ja küsis, kes meist oskab vene või saksa keelt. Ainus keeleoskaja olin mina. Mind kutsuti laua ette. Ta hakkas meie asja uurima

tades, miks nad pöördusid otse keisri poole. Riiast kutsuti kohale kindral-kuberner v. Lieven. Nad saadeti siis sandarmite valve all koju. Adam Peterson vangistati siseministri käsul, saadeti Riiga, sealt Viljandisse, kus ta vend Peeter oli vanglas. Ka Adam Peterson mõisteti Siberisse asumisele. Ka selle

Kõo-Venevere põllumeeste kogu juhatus ja revidendid 1930.

Istuvad vasakult: J. Piilmann — kassapidaja, M. Supp — esimees ja J. Rätsepson — kirjaltoimetaja. Seisavad vasakult: Revisjoni kom. liikmed — J. Lähkur, Al. Bratman ja Ed. Keller.

ja küsis, kuidas on meie elujärg, mis-sugused hädad ja puudused meil on ja mis uuendusi me soovime. Mina püüdsin kirjeldada rahva viletsat seisukorda nagu ta oli. Adjutant kirjutas kõik üles. Nii kestis minu ülekuulamine kaks tundi. Siis võttis ta protokollid ja meie palvekirjad ja lubas minna keisri juurde. Umbes poole tunni pärast tuli ta tagasi ja andis minu kätte kirjakese siseministri Valujevi nime peale ja ütles: „Selle kirjaga saadab teid Majesteet ministri juurde. Seal uuritakse teie soovid läbi ja täidetakse võimalust mööda. Olge rahulikud, teiega ei sünni midagi paha.“

Siseminister krahv Valujev, endine Kuura kuberner, oli Balti mõisnike sõber ja hõimlane. Siseministeriumis pinniti saadikuid mitu päeva, neid süüdis-

otsuse tühistas senat ja ta vabanes 1865. aasta oktoobris vanglast.

Vahepeal korraldati saadikute ja teiste silmapaistvate talumeeste juures suuri läbiotsimisi. Kuid ei leitud midagi, sest küsimusi ei lahendatud kirjalteel. Ei leitud ka Jaan Adamsoni kirjavahetust tähtsamate eesti tegelastega, sest see oli peidetud sealauda räästasse. Juba oktoobris 1864. paigutati Holstre ja ümbruskonna valdadesse kasakaid, et suruda rahva mässumeelsust. Kasakad tegid rahvale mitmesugust ülekohtu. Kui käidi selle vastu Riiast abi otsimas, seletati, et kodanline võim on sõjaväe vastu võimetu ja anti mõista, et katsutagu valmis saada nendega omal jõul. Nähtavasti provotseeriti kokkupõrkeid sõjaväega, et korrata „Pühajärve sõja“

lugsid. Kroonumaade ministri Sele-
noi eestkostmisel viidi viimaks väed ära.

Kui Peeter Peterson hakkas nõudma
Liivimaa kohtutelt kahjutasu senati ot-
suse järele, saatis siseminister admi-
nistratiivsel teel ta Vjatka kubermangu
asumisele. Adam Petersonil keelati pal-
vekirjade kirjutamine. Ta sõitis 1866.
aastal siiski Peterburki. Siin vangistati
ta Liivimaa kubeneri A. v. Oettingeni
käsul ja paigutati Viljandisse vanglasse.
1867. a. mõistis Liivimaa õuekohus ta 1
aastaks vangiroodu. Ka selle otsuse tü-
histas senat. A. Peterson vabanes vang-
last 1868. aastal. Selle aja sees oli suu-
rem osa nõudmisi, mida sisaldas Saka-

lamaa saadikute kalvekiri, täidetud: teo-
orjus oli kaotatud.

Ad. ja P. Petersoni pärastine elukäik
on teada: lahkudes kodumaalt ja asudes
Venemaale ei olnud neil enam võimalik
kodumaa sündmuste arenemisest osa
võtta.

*

Heites pilgu Sakalamaa põllumeeste
liikumise peale kauges minevikus, näe-
me, et ta oli võimas ja täis vaimustuse
tuld. Minevik kohustab. Kas peaksid
ennemuistsed tuuled olema Sakalamaalt
kadunud? Kangete vanemate taimed ei
tohi salata oma sugu. Kange mineviku
lapsed ei saa häljapõlvemeesteks.

Talurahva liikumisest põllu- meeste parteini.

P. Aavik.

Maakonna Põllumeeste Esituse juhatuse liige.

Kui tahetakse muretseda ülevaadet
Viljandimaa põllumeeste ühiskondliku
elu avalikust osast, alates Jakobsoni
ajast kuni oma poliitilise partei loomi-
seni, siis tuleb jälgida põllumeeste tege-
vust peamiselt kahte rada mööda. Üks
läbib valla omavalitsuste tegevusahe-

liku, teine on põimitud Viljandi Eesti
Põllumeeste Seltsi tööde ja toimingute
lahutamata osaks. Neid kahte teed möö-
da pääsesidki avalikkuse ette enamasti
kõik Viljandimaa põllumeeste püüded
niihästi poliitilis-ühiskondlikul alal, kui
ka majanduslikul ja kultuurilisel töö-
põllul.

Kui C. R. Jakobson 70. aastate lõpul
oma uude tegevuse keskkoha Viljan-
disse asus, siis oli Viljandimaa talurah-
val tema ühiskondlik-poliitiline ärka-
misaeg juba seljataga. Oli möödunud
umbes 10 aastat sellest, kui oli vaibunud
tuntud Viljandimaa „talurahva liikumi-
se“ suurlaine, mille harjal seisis Holstre
mehed Petersonid. Oli möödas esimene
vaatus võitlusdraamast kahe seisuse —
talupoja ning tema härra vahel, isevalit-
seja trooni ees. Üks võis tegutseda vaid
põranda all, teine valvas ja valitses troo-
ni kindlustusi.

Hoolimata näilikust kaotusest olid
sel liikumisel siiski suured positiivsed
tagajärjed. 1866. aastal kaotati mõisnik-
kude kodukari õigus ja anti välja kogu-
konna seadus. Kaks aastat hiljem —
1868. aastal — lõpetati teoorjus. C. R.
Jakobson omas kuulsas teretamiskõnes
V. E. P. Seltsis 19. veebruaril 1876. a.,
s. o. kogukonna seaduse 10-ne aasta kest-

Peeter Aavik.

Viljandi Maakonna Põllumeeste esituse juhatuse
liige 1929. aastast alates.

vuse järele, märkis ära väga selgelt selle seaduse tähtsuse, tähendades: „Seega on keisri Härra armulikult ühe uue õn-

C. R. Jakobson.

neaja meie rahvale ülesäratanud ja on selle uue seadusega üks uus vägev elu igalpool meie maal alustanud ja üks võidu püüdmine meie terve rahva sekka tulnud ausama järje sisse tõtata.“

See oli tõesti nii. Kogukondlikud omavalitsused said esimesteks avalikõiguslikkudeks vabaduskindlusteks, kust talupoeg algas aastakümneid kestvat võitlust aadli ülivõimu vastu.

Jätame siin kõrvale Eesti Aleksandri kooli asutamise ja Kirjameeste seltsi ning üldlaulupeo asjad, sest neist on kaunis palju mujalgi kirjutatud. Tuleme vaid meelde seda, mida küll vist ainult vähesed teavad, et Viljandi laulselts „Koit“ asutati 1869. aastal tolleaegsete Viljandimaa talurahva tege- laste poolt. Teisiti ei saanud see ollagi, sest linnas puudus täielikult kandvam Eesti meeste kiht. „Koit“ ei kujunenud aga Viljandimaa põllumeeste keskkohaks, vaid päris keskkoh, põllumeeste selts, puudus veel. Selle põhikiri kirjutati asutajate poolt alla 21. detsembril 1870. Põhikiri kinnitati 30. oktoobril 1871. Siit peale võis alustada tööd

see tähtis asutus, kust on aastakümnete vältel välja hoovanud Viljandimaa põllumeeste võimsad ühistunde avaldused ja kust on mitu inim põlve ammutanud oma seltskondliku ning poliitilise kasvatus.

Mida tehti seltsis — peeti koosolekuid pea iga kuu. Arutati maarahva hädasid ja põllutöösse puutuvaid küsimusi. Nii olid 70-ned aastad asutuste loomise ja maast madalast ülesehitava töö aastad nii vallaomavalitsustes kui seltsides. Kuid juba mõne aastaga tulevad Põllumeeste seltsi elus nähtavale mõned puudused, mis varsti loidust ja lahkeli toovad seltsiliikmete sekka.

Seltsi juhtisid a'gusest pääle toll ajal silmapaistvad ja hästi lugupeetud rahva- valgustajad — köstrid, koolmeistrid — H. Vühner, J. Kapp, J. Adamson, J. Jung, mõisarentnik Kuppits ja teised. Nemad tegid seda vanas hääs kiriklik- patriarkaalses vaimus tasa ja targu. Seltsi liigete hulgas oli palju piirival- dade rendikohtade pidajad, kes kaeba- sid alaliste rendikõrgenduste ja lühiaja- liste kontraktide üle. Oli ka põhjusi os- tatalude pidajatel kaevata kõrgete os- tuhindade, mitmesuguste ühiskondlike orjuste ning talumaade õiguste kitsen- damiste üle, mis neile talude omanda- mise juures pääle sunniti. Koosolekutel toodi ette valusaid asju ja nõuti seltsi poolt sammude astumist — et ebaõig-

Peeter Vald †

Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi eluaegne liige ja Viljandi maavolikogu liige 1925.—1927.

lased koormused, mis „rahva põllutööd takistavad“, riigivalitsuse poolt kõrvaldataks. Seltsi juhid, kes oma ühiskondliku positsiooni poolest rippuvad olid aadlist juhitavaist maa-asutustest ja kes oma ilmavaatelt kuulusid vanema põlve hulka, kõhklesid nõutavale taktikale käiku andmast. Eluaegne se' sitegelane P. Valdt ütleb olukorra kohta: „Poliitilise maiguga asjus püüdis juhatus

siin tähelepanna kui varakult juba ja kui iseseisvalt — välispidisest juhtimisest rippumatult, otse alateadlik-stühhi-aalselt üksteisest lahku lähevad eesti avalikus elus kaks teharu, s. o. talupojast-põllumehe tee ja samast kihist võrsunud eesti haritlaskonna oma.

Justkui viljandimeeste suureks õnneks on just samal ajal eesti põllumeeste tulevase juhi valmimisprotsess Vänd

Loodi põllumeeste kogu juhatus 1930.

Vasakult: Oskar Ilves — kassahoidja, Johan Poolak — esimees ja Jaan Kahu — kirjaloometaja.

alati liikmeid vaigistada ja andis ikka nõu kannatada Jumala ja Keisri Herra armu kui ka *mõisa vanemate lahke talurahva eest hoolitsemise pääle loota.* Koosolekud jäid kehvaks, liikmete arv kahanes. Nii läks seltsielu mõneaastase õitsengu järele vastu silmanähtavale kriisile, ilma et oleks suutnud midagi suuremat algatadagi.

Meie oleme selle langusloo õige lühidalt ette toonud peamise't selleks, et teenduda, kuivõrd ajad olivad teiseks saanud napilt kümne aasta jooksul. Koguni lühikese aja sees raharendile ülemineku, talude väljaostu ja üldse uue priiuse mõjul oli Viljandimaa talupoja jõukus ja tema õigusline järg nähtavasti niivõrd kosunud, et tema sirgu ajanud iseteadvusele rahvava'gustajate tagasihoidlik kannatamise taktika enam ei passinud. Peame siinjuures meeles pidama, et ülevalnimetatud seltsi juhid olid üldiselt väga lugupeetud rahvuslised haridustegelased, mispärast ka nende loobumisel seltsi juhtimisest puudus niihästi isiklik kui ka parteilik element; viimane kerkis üles alles Jakobson-Hurda „tüluga“. Seda huvitavam on meil

ra metsade vahel oma lõpulikule täiusele jõudnud.

Kui aasta viimasel koosolekul 1875. käputäis seltsiliikmeid ilma juhtideta kurvalt harutasid, mida seltsis ja isegi seltsiga pääle hakata, siis ütelnud kadu-

Tõnis Pedak.

Viljandimaa põllumeeste kogude saadik 1. riigikogus.

Lustivere põllumeeste kogu juhatus 1930.

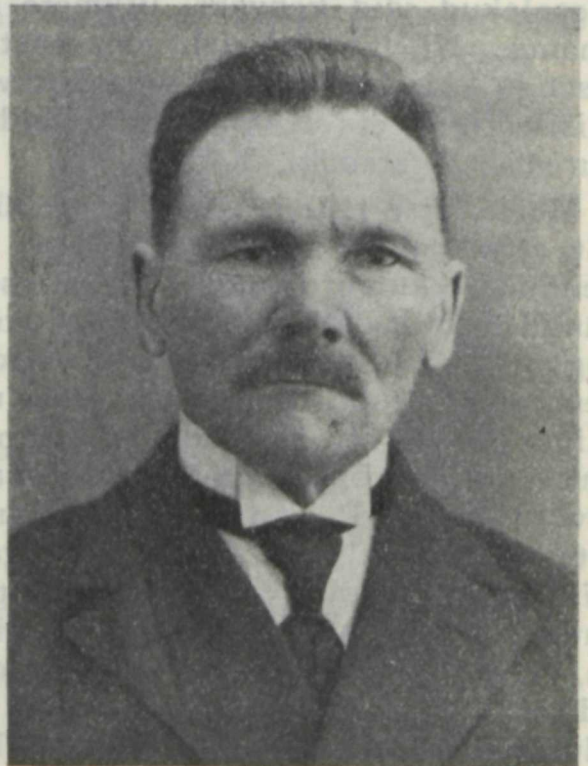
Vasakult: T. Miiler — kassahoidja, J. Timusk — esimees ja V. Miiler — kirjaltoimetaja.

nud Kaasiku Baltsar — „Seltsi meie surra ei lase; kutsume Vändrast C. R. Jakobsoni seltsi presidendiks, küll siis jälle edasi saame.“ Kus häda kõige suurem, sääl abi kõige ligem.

Meie ei tea, kas Jakobson seda kutset ootas, aga ta oleks pidanud seda tõesti ootama; nii hädasti vajasid pooled üksteist. Juba 19. veebruaril 1876. a. peab Jakobson kui uus president Viljandi seltsi ees oma, otse klassikalise — „teretamise kõne.“

Et C. R. Jakobson põllumeeste juht oli, seda teame meie nüüd. Viljandi meestel oli see juba enne kutsumist teada ja nii teretamise kõne, kui ka kõik tema edaspidised avaldused võisid neis seda arusaamist aina süvendada. Veel enam — Jakobson ise oli selles, oma põllumeeste juhi osa teadmises — teadlik ja tahtlik. Mitte ainult tema arvamine talurahva, eriti peremeeste kihist, kui ainukesest võimalikust rahvuslase liikumise kandjast ei toonud teda põllumeeste juure, vaid ka tema enda hingelised paused ning maitsed maa looduspärase elu järele ja kogu tema ilmavaade, milles selgesti nähtavale tulevad juba Peterburi ajajärgus talupoja seisuse, põllumeeste kutse, — tema eluviiside ülistamised — (Tead. pühend. põllum.) Vändra aastatega on nähtavasti vaade maaelule selgemaks ja tung sügavamaks saanud, kuni viimaks Kurgja omandamisega tema ammune soov „talupoegade sekka, talupojaks astuda“ — teoks on saanud. Mustas Vändra nöörikuues astub Jakobson vammusekandjate mulkide

ette. Talupoegadel on talupojast juht. Nii läheb ta põllumehena-talupojana nende kogukonna omavalitsusse ja seltsidesse ning juhib sääl talupoegi-põllumehi nende võitluses eneste ja ühel hooil ka kogu rahva parema tuleviku pärast. Mitte ainult et ta juhiks justkui loodud paistis olevat, ta oli ennast ka haruldaset hästi ettevalmistanud. Tema sügav arusaamine talurahva elumuredest ja vabanenud talupoja värsket edasipüüdumise tungist andis talle võimaluse tabatud üldolukorras inimestele tööülesandeid ning elusihte kätte näidata, mis

Hans Ainson.

Viljandimaa põllumeeste kogude saadik 3. riigikogus.

neile arusaadavad ja loomulikud. See tema allatulek oma juhitavate juure, nende olukorda sissetungimine tegi temast muude hiilgavate juhiomaduste kõrval äravõitmata võimuga talurahva meeltevaldaja. Jakobson rääkis inimese südamest selle kõige parema osa inimese enese ette avalikuks, aga ei rääkinud mitte inimesele suhu. *Jakobson ei olnud meelitaja vaid tõsine juht — kas-*

te seltsides kokku umbes 70 kõnet. Ei ole ka ime, kui toll ajal peeti seltsis 10—12 koosolekut aastas. Nii on V. E. P. seltsis a. 1877. peetud 9 koosolekul kokku — 17 pikemat kõnet; neist — 11 seltsi presidendi C. R. J. poolt, teised maaharitlaste ning põllumeeste poolt. Meie suuremaks lohutuseks on tähtsamad põllum. kõned meile alal hoidunud, mille läbi võimalik ka praegusel ajal saa-

Metsküla põllumeestekogu juhatus 1930. a.

Vasakult: Jüri Tamm — esimees, Voldemar Märtnson — esimehe abi, Jaan Hammer — kassapidaja abi, Jüri Soop — kassapidaja ja Märt Rössler — kirjaltoimetaja.

vataja. Ja kasvatajat oli kõige enam tarvis.

Jakobsoni töö viljandimeeste keskel kestis napilt 6 aastat — 1876—82. Misuguse laialdase, kõikehaarava töökava ta lühikese aja sees põllumeeste ette seadis, kui palju üksikasju läbitöötas — on otse imestamiseväärne. Tema programmi rahvuspoliitika ja rahvuskultuuriline osa on küllaltki ulatavalt tuttavad, et meie pruugiks, ja küllalt laialdane, et me siinkohal suudaks seda kõike üles rääkida. Teine lugu on põllumajanduslise osaga. Kui esimesed kuulusid kogu eesti rahvale, siis oli osasaamine teisest Pärnu-Viljandi meestel märksa suurem. Otse piina teeb ülestunnistada kui vähetunnevad praeguste põlvede haritud inimesed, ka just need kellesse asi puutub, Jakobsoni tööd meie põllumajanduse reformi alal. Küllap vist peaaesjalikult mitteteadmise ja seletatav Jakobsoni ideede uuestileidmine korduvalt ja mitmelt poolt.

Jakobson, öeldakse, olevat pidanud arvatavasti Pärnu ja Viljandi Põllumees-

te võrdlemisi ümargust ettekujutust tolleaegsest „põllutöö parandamise“ ideedest.

Juba Väandra ajajärgus astus Jakobson välja lina ekspansiooni vastu, mille all toll ajal mulgimaal kuues — paiguti isegi neljas osa põllust. Tema nägi sellest lina laiutamisest tulevikule majapidamise ühekülgsuse ja põldude kurna ohtu. Linaga soovitas ta jääda mõistlikkuse piiridesse — umbes $\frac{1}{8}$ — $\frac{1}{10}$ —, asemele söödis „kureerne“, ristikeha või üldse „sööda rohul“, nii kõikide „elajate söödapõhkude“ kasvatamise laiendamise „mõnuses vahetusvilja seemnejärjes“. Niisugusele uuele põlluseadlusele, millele kuulus ka kartohvli kasvupinna suurendamine ja isegi „juurikviljad“, pidi ehitatama uus rahalise sissetuleku allikas karjapidamine ühes „soome viisi järele võitegemisega“.

Selle, „mõistuse juhil toimendatud põllutöö“, reformi juure kuulusid palju teostamisüksikasju, nagu sõnniku ja kunstrammutamise „asjandus“, kesa ja üldse maaharimise küsimused, teravilja

tehnika, heinamaa-parandus, hobuste ja „elajate“ tõuparandus, „mõistlik“ karjatoitmine, aiapidamine, mesindus, taluehituste plaanid, taimevaenlastega võitlemine jne. Kõiki neid kui ka edaspidises töös üleskerkivaid parandusi meie põllutöös pidi läbiviidama põllumeeste seltside — põllumeeste isetegevuse kaudu.

Seltsidest pidi osavõtma võimalikult palju „veikeseid põllumehi“, seltsis pidid õpetlikkude kõnedega esinema õpetatud põllumehed, seltsiliikmed pidid vastamisi edasiandma omi äraproovitud uuendusi ja kogemusi. Seltsid pidid korraldama näitusi, pidid omavahel ühinema suuremate algatuste läbiviimiseks, pidi ametisse kutsuma „agronoomid-veeloodijad, nagu Soomes“. — Peeti tarvilikuks väljaanda aastaraamatuid ning põllutöö ajakirja, mille kaudu pidi rahva sekka viidama „mõnusaid õpetusi põllutööst“, lõpuks pidi ellukutsutama põllutöökool jne. — Põllumeeste selts Viljandis pidi seltsiliikmete ettetellimise pääle kaupu ostma, vilja ühismüüki korraldama, ellukutsuma „vastastiku laenu ja hoiu kassa, kuhu põllumees võiks oma vaba raha intressi pääle panna ja tarvilikul korral ka võlgu võtta“ — (1877—78). Seltsil ei olnud linnas kindlat peavarju, — koosolekud olid rahvarikkad, — tuli ühest kohast teise kolida. Näituse pidamine oli ruumide puudumisel võimata. Üldse puudusid Viljandis eestlastel vähemakski algatuseks ruumid. Seltsi maja ehitamine sai seega eluküsimuseks.

Meie ei saa nende asjade juures siin pikemalt peatada — tähendame vaid lühidalt, et üleval ettetoodud *kavatsustest tehti teostamisalgust peaaegu kõigis*, kui mitte kõigis küsimusis.

Suurt jõupingutust nõudis Viljandi meestelt seltsi maja ehitamine; esimene otsus tehti 1. veebruaril 1878. a. Ja misuguses vaimustuse pinevuses oli rahvas, kui nurgakivi panekul 26. juulil 1881. a. Jakobson välja ütles omad kuulsaks saanud ajaloolised sõnad kokkutoodud kividest.

Sama aasta algul tuli seltsil läbielada suurem töösündmus, — nimelt ettevalmistus Riia põllutöö kongressile. Kongressi peeti teatavasti Riias 9.—15. veebruarini. Jakobson, olles Viljandi E. Põllumeeste Seltsi saadik (teine oli

J. Raudsepp Holstrest), mängis juhtivat osa kolme eesti põllumeeste seltsi — Tartu, Pärnu, Viljandi — delegatsioonis.

Viljandi selts oli kongressi küsimused oma koosolekul läbi harutanud. Jakobsonist on järele jäänud kaks lühikest, aga seda suurepärasemat, kongressi kõnekunsti meistritükki. Esimesega nõuab ja põhjendab ta „Tori hobuste kooli“ tagasipööramise vajadust oma esialgsele ülesandele „Eesti hobuse tõu alalhoidmise ja harimise“ juure, et seega „talurahva hobuste kasvatamist ja talurahva hobuseid edendada ja parandada“. Tema soovib „ühte elusamat juhatus selle asutuse tööde juures“ ning teeb ettepaneku — „kongress võtku Liivimaa rüütlikogu paluda Tori hobuste kooli valitsemist“ anda 7 liikmelise komisjoni kätte, kus mõisnikude seltside ja kroonumaade valitsuse esituse kõrval pidi kolmel eesti põllumeeste seltsil igal üks esitaja olema. Teises kõnes põhjendab Jakobson, aja ning koha suhtes väga iseloomulikult, Põhja-Liivimaa ning Eesti kubermangude ühendamise mõtet.

Kongressi muudest küsimustest, millede harutamisel eesti saadikud talurahva seisukohti kaitsevad, on võimalik nimetada — teede korrashoiu küsimust, veeteede asja, hoonete kinnitustasjandust, tulekaitse korraldust maal, veiste tõugude küsimust, linakasvatamise pinna sunduslikku piiramisest, lina „ametlikku vraadimist“, põllutöö koolide asutamist, Peipsi järvepinna alandamist ja „seadusevastase orjuse ning kontrahita oleku“ küsimust, mille eesti saadikud kirjalikult on sisse annud ja mille kongress tagasi lükkab, kui tema harutamisele mittekuuluva. Teadagi, et eesti delegatsiooni ettepanekutest, pea kõik tähtsamad, kongressi poolt tähelepanemata jäeti.

Aasta varem — veebruaris 1880. a. — peeti Viljandis maakonna vallavanemate konverentsi, kus valdadesse puutuvaid ühiseid küsimusi arutati ja otsusi vastu võeti. Muude hulgas oli sääl vastu võetud otsus, paluda riigivalitsust vabastada rahvakoole kiriku järelevalve alt, andes neid otsekohe koolide ministri alla. Konverentsi juhatajal — Tuhalaane vallavanemal Kulli Tõllasonil ja protokolli kirjutajal, Massomõisa P. Ain-

sonil, oli sillakohtuga selle otsuse pärast sekeldusi. Konverents otsustas saata „Keisri Majesteedi 25. a. juubeli peuks üht õnnesoovi kirja“. Aadress sai P. Ainsoni poolt parandatud ja Feldti juures trükitud. Mitmel pool maal peeti pärast pidusid sama sündmuse mälestamiseks, aga ikka Aleksandri kooli kasuks, vastupidi mõisnike ja kirikherrade soovile, ülejääke avalikõiguste häätegevuse algatuste toetamiseks anda.

Need vallavanemate koosolekud said eelastmeks pärastisele eesti seltside deputatsioonile keisri ette suvel 1881. Nagu teada, oli alul kavatsus esineda ülemaalise vallavanemate saatkonnaga noore keisri ees ja Viljandimaa mehed olid juba asja korraldamisega algust teinud, kui kohalikud asutused raskusi hakkasid ette veeretama; algatus anti siis Kirjameeste Seltsi kätte.

Märgukirja nõudmised, mille „meie saadikud ülemal kohal sisseandsivad“ olivad osavasti valitud ning meie keeliste olude kohta põhjendatud haruldase kontsentreeritud selgusega. Ei saa neid tähtsaid punkte siin lühidaltki ettetoomata jätta, kuna neis oli jälle üle mitme aja kord meisterlikult kokkuvõetud eesti talurahva soovid nii, nagu Jakobsoni põllumeeste vool seda tolle kitsal ajal vormuleeri võis.

1. „Talukohtade päriks ostmine seaduse sundusel“ — täh. müük mõisnikule sunduslikuks, „riigivalitsuse taksi järele“.

2. „Talukohtade kaubakontraktide uueste läbivaatamine Riigivalitsuse poolt“, et neist kõrvaldataks kõik, mis talupoja ning talumaa õigusega kooskõlas ei ole.

3. „Kroonu ja maamaksude ning tegude ühteviisi jaotamine nii mõisa kui talumaa pääle.“

4. „Talurahva eestseisuse“ sisseseadmine Vene sisekubermangude maaomavalitsuste — semstvo eeskujul „sell kombel, et eestlaste eestseisus sakslaste eestseisusega ühevääriline oleks“.

5. Rahvakoole vabastada „saksa mõisnike ja kirikuõpetajate ülevaatamise alt“.

6. Kiriku patronaadi õiguse ära kaotamine.

7. Rahukohtunikkude valimise juures, kus „mõisnike häälte paljus“ pa-

ratamata — kutsutakse vahemeheks „kohtude ministrit“.

8. Et politsei kohtudest mõisnike ülivõimu kõrvaldada, selleks politsei

Peeter Ainson.

kohtuid üldise „riigi seadmise järele muuta“.

9. Põhjendab eesti keele õigust kohalikes kohtuis ja „kahetseb et vanad poliitika seadeldused sakslaste heaks Balti kubermangus — ei ole seda maad rahvaste järele mitte kahte kubermangu jaotanud.“

Needsamad punktid said pärastpoole veel korduvalt talurahva sotsiaalpoliitilise programmi avalduste aluseks siis, kui C. R. Jakobson juba elust lahkunud oli.

See oli Jakobsoni lühikene aga küllaltki tormilise poliitikatöö haripunktil, kus ta lahkus Kurgjal 7. märtsil 1882. Sõnum tuli kogu rahvale kui pikne selgest taevast.

On üldiselt ja hästigi teada, kuidas Jakobsoni surma järele kõigis rahvalikes toimetuis ja seltslikus elus kokkunenud peataolek ilmsiks tuli, et aastakümne lõpuks rahvuslise elu sügavaks languseks väljakujuneda. Algasid varsti väikeste kirjameeste kisklemised kadunud rahvamehe suure rahvuspoliitilise pärandustombu kallal.

On loomulik küsida — mida tegid siis Viljandimaa põllumehed, kes veel eile seisid Jakobsoni ümber tiheda müürina, mida võtsid ette tema endised ligemad kaastöölised nende hulgast, kes võib olla, tundsid õigusega endid olevat Jakobsoni päranduse kandjad. Küsimuse pääle võib otsekoheselt vastata — nemad võtsid päranduse omaks, hoidsid seda ja tarvitasid omas pikas iga-

mata ning järeljätmata. Maja pääl olid suured võlad. Nende korraldamine nõudis pingutust ja eneseohvrit. Sellest võivad vanad seltsi tegelased asju rääkida, mida praegune aeg unes ei näe ja ilmsi ei usu. Võlad säeti korda. Järgmisel 1883. aastal peeti ära uues kodus (vist) esimene „põllu-, käsitöö näitus“. Seltsi liikmete arv langes 200 päält varsti 100 pääle. Põllumehed said tunda

Endine Eesti Aleksandri koolimaja Põltsamaal.

Praegu asub seal Põltsamaa föösluskool.

päevases ülesehitavas töös paremat arusaamist mööda, samuti ka paaril suuremal juhusel, nagu seda pärast kuuleme.

Jakobsoni ligemate kaastööliste — Ho'stre meeste H. Henno ja P. Ainsoni pääle pandi tema pärijate hooldamine ning poolelijäänud isikliste ettevõtete korraldamine. Taheti „Sakala“ väljaandmist pärijate nimel jätkata; oli kavatsus tuua Viljandisse Dr. M. Vesket „Sakala“ toimetajaks, ühtlasi taheti tema jaoks osta üle järve Näraska talu. Teatavasti ei saanud sest plaanist asja, ja kas oleks võinudki saada — Veske ei olnud poliitikamees, veel vähem põllumees. Leht läks varsti Peetide kätte. Nii jäid Viljandimaa põllumehed täiesti oma käe pääle ilma juhita ja ilma häälekandjata.

Põllumeeste Seltsi maja ehitamine, mis oli aja kohta suur ettevõte, viidi lõpule ja pühitseti sisse küll leinaga, aga suurejoonelisel aastal lõpul 1882. Pühapäeva hoogsad talgud olid läbi — *algas äripäeva töö — visa, küll vaid sammsammult edasiviiv aga vahetpida-*

ka turu heitlikku loomust; 80 aastate algus — esimene lina kriis. *Meeleolu langes, aga töö läks edasi.* Et nad teadsid, mis teha, selle eest oli hoolitsenud kadunud president.

C. R. Jakobson jättis maha niivõrd laialdase, algatusrohke ja ka kauauleulatava programmi, et sellest sai Viljandimeestel võtta kuni uue põllumajanduslise tõusuni — järgmise aastasaja esimese kümne sisse ning poliitiliselt kuni Vabariigi loomiseni.

Needsamad põllupidamise organisatoorilised ja tehnilised küsimused — karjast ja piimatalitusest, loomatõugudest, põllust, viljast, väetusest, linast, riistest ja masindest, ehitustest, kodusest elust, rahva käsitööst, peremehe toimetustest jne.

Pea eranditult aastast aastasse peetakse põllu ja käsitöö näitust — alati rohke osavõtu ja ainelise kordaminekuga.

Ei ole peaaegu aastat, kus päevakorralt kaoks Jakobsoni algatused — seltsi

Viljandi Eesti Põllumeeste Seltsi maja.

Siin asuvad põllumeeste seltsi kaubanduse osakond ja Viljandi Ühispank (end. Laenu-Hoiu Ühisus).

kaupluse sisseseadmise, laenukassa ja põllutöökooli asutamise küsimused.

Ja tõepoolest, Viljandi Põllum. Selts ongi see, kes juba 80-nete lõpul ühisoste teeb, 1897. aastast päle hooaja kaupade muretsemise korraldab süstemaatiliselt, kuni alles 1910. aastal äravõidetakse kõik takistused, mis ees olnud erilise, põhikirja alusel töötava, Kaubandusosakonna avamiseks.

Laenu ja Hoiu ühisus kutsutakse ellu suvel 1903. a.

Esimene põllutöö kool Eestis avatakse viimaks pikkade vintsutuste järel Kõo mõisas 1914. a. Aleksandri kooli järeltulijana — pärijana, Viljandi Põllum. Seltsi algatusel ja vastutusel.

Viljandi Selts on vist esimene eesti põllumeeste ühendustest, kes täiesti oma käe pääl pani ametisse 1902. a. esimese ühiskondliku agronoomi-veeloodija.

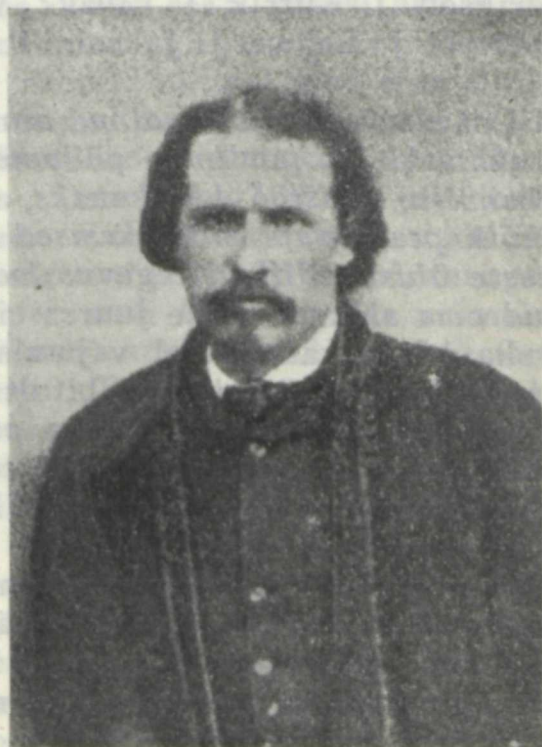
Meierei asutamine tuli pärast — 1908. aastal.

Järgmisel aastal osteti praegune seltsimaja ühes suure platsiga Chr. Rothermanni käest, kui ma ei eksi — 55 tuhande rubla eest.

Peab nimetama 90 aastatel seltsis peetavaid lina näitusi, mille otstarb oli

linakasvatuse ja selle harimise tõstmise kõrval ka lina ühismüügi võimaluste ot-simine.

Kuna seltsi asjust siin pikemalt võimalik rääkida ei ole, tuletame meeles

Hain Henno.

(30—40 aastasena).

tähtsamaid seltsi tegelasi Jakobsonist pääle kuni sajangu vahetamiseni — P. Ainson, H. Henno, H. Baltsar, H. Johani, P. Hendrikson, tohter Köler, Nahksepa Kissa, Tõlla Meltsas, preestrid Küpper, Rajevsky, Tepaks ja noorematest — T. Härm ja J. Jürine — nimetasime ainult väheseid. Seltsi esimeesteks on kõnesoleva aja sees olnud umbes järjekorras — P. Ainson, P.

nide laine ministrite nõukogule 1905. aastal. Meil puudub võimalus nende väga elavate tegevusaegade juures siin pikemalt peatada. Niipalju peaksime ütleva, et Viljandimaa valdade saatkonnad, ja mõned neist, mitte üks kord Riias ära käisid äraandmas kaebusi kohalike asutuste poolt säaduste võõriti käsitamise üle ning esitamas oma soove. Ettekannetes domineerivad sa-

Praegune Eesti Aleksandri põllutöökeskkool Olustveres.

Hendrikson, J. Kurrik, J. Lillak?, V. v. Helmersen, J. Lellep, J. Jakson, T. Jürine.

Nii näeme, et *Selts on olnud ainukeseks tähtsaks Viljandimaa põllumeeste seltskondlise ühistöö keskkohaks, kust pea kõik praegusaja mitmekesised põllumeeste ühiskondlikud tegevusalad on saanud oma alguse.* Selle juures ei ole selts ka kõige raskematel vajumis- ja surveaegadel käsi töö küljest abitult langeda lasknud, vaid oma kuulsa *presidendi ideedest kinni hoides neid realiseerinud ning rasketest aegadest läbikannud tänapäeva sisse.*

Vallaomavalitsuste tegevusest on kohus nimetada kahte pinevamat aegjärku, kus põllumehed nimetatud asutuste kaudu on astunud riigivalitsuse kõrgemate asutuste ette maa sotsiaalpoliitilise olukorra parandusettepanekutega. Esimene neist on senatori revisjon Riias 1833. kuni 84. a.; teine — valdade petitsioo-

mad üldküsimumused, mis 1881. aasta „eesti rahva“ saatkonna märgukirjaski, pääle selle valdade eriasjad, kuid seekord kõik hästi varustatud konkreetse põhjendusmaterjaliga.

Samad küsimused tuuakse valdade poolt veel kord vene valitsuse ette petitsiooniloo andmise järele 16. veebruaril 1905. a. Kuna tähtsamad alalistest talurahva soovidest ikka veel täitmata on ning käsitusraamid mitte väga kitsalt tõmmatud, siis tehakse siin õige kaugeleulatavaid ettepanekuid isegi riigi valitsemise korra suhtes. Muidu on enamasti vanad tuttavad asjad — teede tegemise kohustus, maksude jaotus talu ja mõisamaa vahel, kiriku ülevalpida mine, jaamamoona maks, semstvo sisse seadmine, kvootemaa taandamisnõudmine talumaaks, kiriku valla talude müük, kroonu mõisate tükeldamine jne.

Põllumeeste tegevusest üksikutes valdades oleks mõndagi iseloomulikku ette-

Olustvere põllumeestekogu juhatus 1930.

Vasakult: Oskar Subi — kirjafoimetaja, Aleksander Jürmann — esimees ja Peet Aua — kassahoidja.

tuua; piirdume siin paari episoodiga nende ridade kirjutajale tuttavast Holstre kroonuvallast. Kirjutan asjaosalise jutustuse järele kokkuvõetult.

See oli 80. aastate algul. Holstre maatainimesi oli palvekirju annud samast mõisast maasaamiseks. Kuidas mõisast maad kätte saada — Peeter Ainson (Massumõisa) annab nõu — pangu valitsusele ette, et vald tahab kooli asutada, kus poistele põllutööd ja venekeelt õpetakse ning tütarlastele majapidamist ja näputööd. Andku mõisa kesktükk koolile ja muu maa andku maatahtjaile väljaostu pääle, nii et kroonu ei pruugiks kahju saada, selle juures saaks aga kooli maad valla kätte tasuta. P. Ainson läheb volikogu saadikuna selle plaaniga Peterburi. Käib kolme ministri juures, — põllutööministri — parun Pahleni, koolide ministri — Saburov'i ja raham. Bunge juures. Kõik olid plaaniga päri. Riik ei pidanud kahju kandma, 30 inimest pidid saama maad ja maksma rendid, — kõrtsid vesked pääle selle.

Samal reisil on aga omaalgatud juhus viinud meie saadiku Püha Sinodi ülemprokuröri abi — Sabler'i juure. Huvitav jutt vene usust Baltimail. Kooli asjus soovitab Sabler minna veel Eestimaa kubernereri vürst Schachovskoy juure, kes kooli asutamist kindlasti saavat toetama. Viimane kahetseb, et ta mitte Liivimaa kuberner ei ole ja saadab omakorda teda viimase juure, kes

ka juhuslikult pealinnas olevat. Sinovjev ei ole ka asjale just vastu — aga leigem.

Kooli asutamise asjasse segab ennast kihelkonna kohus; olgugi et vahelesegamine halvatakse, et tule mõisa tükkeldamisest midagi välja. Arvati, et Pahlen on tagasi löönud.

Teine huvitav lugu on P. Ainsoni ja P. Hendriksoni Riias käimine Aleksandri kooli pääkomitee volipidajatena vististi aastatel kui senatori revisjon veel Riias oli. Aleksandri kooli keele küsimus olnud ees; pääasi aga Kõo mõisa rentimine tulevase põllutöökooli tarvis.

Käinud mitmel pool Riia kõrgemates ametites, ka Vana-Saateni, Kuramaal, põllutöökooli vaatamas, mille tagasi tulles „Domenohvi“ ülema ees maha teinud. Kõo mõisa suhtes, mida nad seekord rentida ei usaldanud, anti pääkomiteele rendi katkestamise võimalus, kui põllutöö koolile peaks mõisat tarvis tulema. Teatavasti pärastine Aleksandri kooli kuratoorium kasutas seda õigust mõni aasta enne praeguse Aleksandri põllutöö keskkooli asutamist.

Ühe loo jutustame veel. Et meie kroonuvaldade taludele ühe kõigekõrgema käsukirjaga 1905. aastast kustutati neil lasuvad väljaostu maksud, seda teavad asjatundjad. Kuidas aga asi tõepoolest oli, seda teavad Holstre mehed.

Kui tuli välja Kõigekõrgema manifest 3. nov. 1905. a., millega kustutati vene talupoegade maadel olevad riigi

väljaostu maksud, siis oli see aktsioon nähtavasti mõeldud sisekubermangude kohta. Sellemõttelise seletusega olla Riia saksa leht, vist „Düna Zeitung“, kohe avalikkuse ette tulnud, et nime- tud akt Balti kubermangude kohta mak- sev ei ole. Holstre tegelased, pereme- hed P. Ainson, A. Rekand ja kirjutaja J. Raudsepp, täbara olukorra üle pead

Lõpuks ei saa nimetamata jätta üht küsimust. Kuidas suhtusid Viljandi- maa põllumeeste jutivad jõud langus- aja ja pärastlangusaja „leheparteidesse“ — rahvameestesse.

Seisukord oli kurb — puudus juht. Kellele võis nende silm peatama jääda, kes olid harjunud eneste eesotsas nä- gema C. R. Jakobsoni? Endised „Saka-

Pajusi põllumeeste kogu juhatus 1930.

Vasakult: Joh. Rämna — kassahoidja, Karl Vulff — esimees ja August Pokka — kirja- toimetaja.

murdes, säevad viimaks kokku ühe te- legrammi. . . „Peremeeste kogu 22. nov. 1905. otsustas Keiserliku Majesteedile truualamlist telegrammi saata ja 3. no- vembri kingituse eest kõigealandliku- malt tänada“. Holstre protokol lausub edasi — „Telegramm, mis 150 sõna sisal- das, sai ära saadetud. Sellepääle oli Holstre vallavanemal au Ministerpresi- dendilt krahv Wittelt järgmise sisuga telegrammi 13. detsembrist 1905. a. saa- da. — „Keisri Härra kõigekõrgemalt ar- vas hääks Holstre valla talupoegi neist avaldatud tundmuste eest tänada“. Kohe pääle seda teatab Liivimaa Kameral- hof, et Kõigekõrgema manifesti mää- rused ka Baltimaa kohta ulatavad.

Holstre vald maksis iga aasta renti- deks talumaade päält väljaostu kohus- tusi — 12.704 rubla 80 kop. — maksmine pidi kestma veel 20 aastat.

la kirjutajad“ Jaan Järv ja Jakob Kõrw? — Esimene pidi oma „Virulasega“ vara- kult lõpetama, teine saatis oma „Val- gust“ mõnele endisele sõbrale tasuta — ei tahetud lugedagi. Sakala läks Pee- tide kätte, teda peeti rohkem kui koha- list sõnumitoojat.

Eesti Postimehest olid mälestused värsked veel Jakobsoni päevilt. „Ole- vik“? See võitis teatud tähelepanu, aga mitte kohe — Grenzsteini kirjamehe osa- vusest peeti lugu. Ka see, et ta osa- vasti polemiseeris Balti vanameelsusega, oli mitmes tükis Jakobsoni „pärija“. Aga kui ta lõpupoole täie auruga venestus alistumisele kihutas — tuhmusid väl- javaated täiesti. Peab ütlema — Vene asutustest tekkinud pettumust ei võidud enese ees salata, aga kellele nad võisid seda kaebama minna? Kas mitte J. Tõ- nissonile ja tema Postimehele? Tema ju

seadis rahvuslise küsimuse järele ja otustavalt jalule; läks ka põllumeeste seltsi (Tartus) ja rääkis „põllutöö tähtsusest“ rahva elus. Käis ka mõned reisid Viljandis — esiotsa küll mitte, aga pärastpoole. Üheksasadade algul propageeris ühistegevust Viljandi näitusel jne. Üks, mis Viljandimaa jakobson-

nud C. R. Jakobsoni juhtimisel. Kiriklik konservatiivne vaim ning haritlaskoorekiht ja linnakodanluse südi upitamine — need olid kaks suurt tõket, mis J. Tõnissonil võimatuks tegid talupoegade — põllumeeste juhiks tõusta. See ei tähenda mitte veel, et J. Tõnisson mõnikord ka põllumehi juhtinud ei ole.

Puiatu põllumeeste kogu juhatus 1930.

Istuvad vasakult: Johan Piir — kirjatoimetaja ja Jüri Martinson — esimees. Seisavad vasakult: Jaan Saarepera — juhatuse liige ja Tõnis Saarepera — kassahoidja.

lastel selge oli — nende, s. o. põllumeeste juht ei ole ta mitte.

J. Tõnisson ise näib asja kohta olnud teistsuguses arusaamises. Pärast esimesi riigiduuma kitsikusi on ta kord kõva rõhuga öelnud: „Senikaua kui on olemas Viljandimaa põllumees, senipikalt maksab ka Jaan Tõnissoni sõna!“ Meie ei saa siin kõiki teadaolevaid asjaolusid käesolevas küsimuses üksteisele vastu seada, tähendan vaid lühidalt ühte. Kõige teatava poolehoiu ning lugupidamise juures, mis Tõnissonil Viljandimaalt osaks sai, kui „rahvajuhile“, ei võinud Viljandi põllumeeste vanad juhid endid petta selles, et Tõnisson on n. n. „eesti paremluskonna“ eriline juht, s. o. sama voolu ideoloog, millega nad alles olid hiljuti võitluses olnud kadu-

Teda on enimini võetud kui ajutist ja ühist ülemjuhatajat liitlaste leeris, kelle komando olla ollakse ennast sunnitud andma ühiste vaenlaste ees oma juhi puudumisel. Kui seesugune suhtumine ennast kauemat aega pinna päale ei löönud, siis IV duuma valimiste lugu kui ka keskseltside lööming 1912. Viljandis, pidid ka pääliskaudsele vaatajale näitama, et vahekorrad hakkavad selguma.

Mida peab ütleva Viljandimaa põllumeeste suhtumisest K. Pätsi — Teatajale. Peab ütleva, vanad juhid arvasid endid varsti äratundvat Jakobsoni tuulte puhumist. Meeldis värskel realistik „majanduse“ ja poliitika käsituse ning käreدام taktika. Köitis isegi see, et K. Päts Viljandimaalt pärit — seda teadsid küll vähesed. Olid aga mõned

takistavad asjaolud. Leht oli rohkem Põhja-Eesti oludes toimetatud ja lõppis enne ära, kui oleks siin läbilõõnud. Ka lehe teatud ideoloogiline ebaühtlus ei jäänud mitte tähelepanemata. Teadlikumate Viljandimaa põllumeeste rõõm oli aga tõsine ja loomulik, kui nad 1918. aastal kuu da said, et K. Päts on põllumeeste partei etteotsa astunud.

Kokkuvõttes võiks öelda — Viljandimaal lõi õitsele juba 70 aastate keskelt alates eesti rahvuslikus elus eriline talupojalik poliitilisühiskondlik vool, mille ideoloogilise sisu vormuleerijaks ja taktika üleshitajaks sai suur rahvamees C. R. Jakobson. Oma haripunktile tõusis nimetud voolu jõud 80 aastate algul võideldes kahel võitlusrinnal:

siserahvuslisel — eesti haritlaste kiriklik alalhoidliku vooluga ja rahvussotsiaalsel joonel Balti aadlitagurlusega, selle juures toetudes Vene riikliste hilisreformi lootustele. Pikal poliitilisel reaktsiooni ajal ja ühelhoobil rahvuslise liikumise langusest hoolimata on kõneldav vool Viljandimaa ühiskondlikus elus ära teinud tähelepanuväärt positiivse töö. Ta on Jakobsoni talupoja partei ideoloogilise päranduse alles hoidnud põllumeeste parteile vabas Eestis ja oma kuulsa juhi traditsioonides kasvatanud Viljandimaa põllumeeste inimpõlvi, et nad võiksid neid traditsioone põllumeeste poliitikale kasvatada ja hoida.

Kui kaalul oli Eesti saatatus.

Põllumeeste organisatsiooni hällipäevilt.

F. Kool.

Maakonna Põllumeeste Esituse juhatusel liige.

Elame murrangu ajajärgus, kus sündmused vahelduvad kiirelt. Iga uus päev toob uusi kohustusi ja ülesandeid. Uued olukorrad saavad meile omaseks, vanad mured ja võitlusväljad ununevad kiirelt. Nüüd, kus põllumeeste organisatsioon on tähtsamaks teguriks Eesti avalikus elus, ei suudaks nagu kujutella, et oli kord ka teistsuguseid aegu, mil põllumehel riigielu juhtimisel ei olnud mingit õigust kaasa kõnelda. Ometegi ei ole need ajad kuigi kaugel minevikus. 1931. aasta aprilli kuus saab täis 14 aastat kui põllumeeste poliitilisele organisatsioonile alus rajati. Arglikud olid esimesed sammud, ent peagi muutus käik kindlaks ja põllumeeste ühispere suuremaks.

Nagu paljudel teistel ajaloolistel silmapilkudel, nii ka tolkorral, ei jäänud Viljandimaa põllumehed pealtvaatajaks vaid sammusid vaimustusega põllumeeste liikumise esirindel. Saatuse tahtel süüdati põllumeeste organiseerimiseks esimesed tunglad Viljandimaal. 1. aprillil 1917. aastal pidas agr. J. Hünerson Põltsamaal Põllumeeste seltsi majas esimese kõne, milles selgitas noore põllumeeste erakonna poliitilist programmi ja lähemaid ülesandeid.

Peab tunnistama, et Eesti põllumeeste esimesed juhid olid oskanud leida õige külviaja. Pind põllumeeste organiseerimiseks oli küps ja sellepärast teones ka

Agr. Hans Johani †

Eesti Maarahva Liidu Viljandimaa komitee esimene esimees ja põllumeeste organisatsiooni rajaja Viljandimaal 1917.—1918.

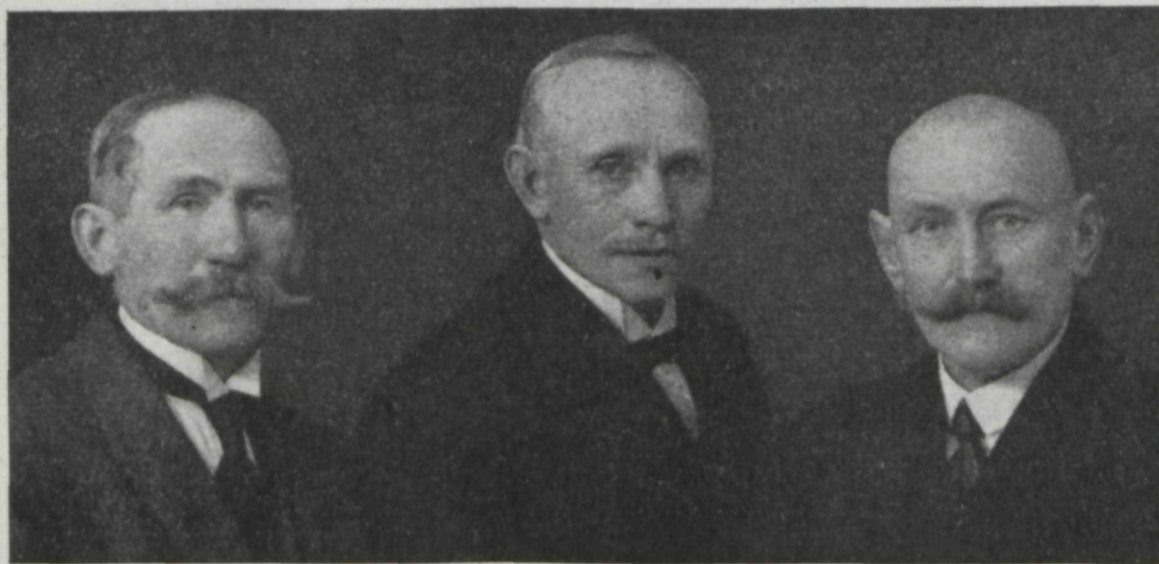

organiseerimine — Eesti Maarahva Liidu osakondade asutamine — väga kiirelt. Esimesed raskused võideti otsustavalt ja Viljandimaa põllumees sammus poliitilisel võitlusväljal pea püsti julgelt edasi.

Esimene maarahva liidu osakond Viljandimaal loodi võrdlemisi kõrvalises kohas — Viljandi vallas Tustil — ilma, et selleks väljastpoolt oleks tehtud mingisugust kihutustööd. 9. aprillil 1917.

ning omas põllumeeste peres suure usalduse ja populariteedi. Agronoom Hans Johani oli kui loodud Viljandimaa põllumeeste juhiks. Tema väsimata õhutusel arenes ka Viljandimaal põllumeeste organiseerimine kiiremalt, kui mõnes teises maakonnas.

Muidugi tuli sellel organiseerimise tööil võita ka suuri raskusi. Laialdased rahvamassid olid poliitiliselt arenemata.

Päri põllumeeste kogu juhatus 1930.

Vasakult: August Piir — kassapidaja, Jaan Särev — esimees ja Gustav Andrei — kirjatoimetaja.

aastal oli Tusti koolimajas rahvakoosolek ja siin tuldi otsusele, et tarvis on asutada Eesti Maarahva Liidu osakond. Mai kuu jooksul loodi rida osakondi teistes valdades.

Noorele erakonnale esimeseks tuleprooviks olid maapäeva ja maakonna nõukogu valimised, mis peeti ära 24. ja 25. juunil 1917. aastal. Viljandimaal teonesid need rahuldavalt. Hoolimata erakorralistest oludest viidi maaomanikkude poolt Viljandi maakonna nõukokku 5 esitajat: Gustav Seen, agr. Hans Johani, Hendrik Treufeldt, Rudolf Vene ja Jaan Kuik.

Viljandimaa põllumeeste organiseerimise töö esimeseks juhiks ja hingeks oli agronoom Hans Johani. Johani oli selge pilguga töömees, kes kinni haaras häást algatusest ja valmis oli kandma mitmekordset töökoormat. Ta oli tol ajal Kõo põllutöö kooli juhatajaks ja täitis ühtlasi Viljandi maakonna agronoomi kohuseid. Olles ise põline viljandimaalane tundis ta hästi kohalikke olusid, eriti põllumeeste hädasid ja muresid

Kobati ringi ilma kindla teadmista, kuhu astu. Ei osatud teha vahet isegi kodanliste ja sotsialistlikkude erakondade vahel. Mõnigi täiesti kodanliste vaadetega mees arvas, et tema võib rahulikult istuma jääda sotsialistlikku erakonda. Missugused koomilised olukorrad selle juures tekkisid, näitab kujukalt Maarahva Liidu osakonna asutamine Pärsti vallas.

14. mail 1917. aastal pidi olema Pärstis sotsiaalrevolutsionääride kõnekoosolek ja osakonna asutamine. Kõnelema oli sotsiaalrevolutsionääride poolt palutud Leo Sepp, kes pidi rahvale selgitama erakonna programmi ja seisukohti omavalitsuse valimise puhul. Veoabinõude puudusel jäi kõneleja ilmumata. Koosolekule oli aga pealtkuulajana tulnud agr. Hans Johani, keda paluti sõna võtta. Hakati seisukohti selgitama ja tuldi peagi üsna üksmeelsele otsusele, et kui juba kord selleks on kokku tulnud, et midagi asutada, siis ei maksa ilmaaegu laiali minna. Nii otsustatigi sotsiaalrevolutsionääride osakonna asemele asu-

tada Eesti Maarahva Liidu osakond. Mõnigi mees, kes kavatses astuda sotsiaalrevolutsionääride osakonna liikmeks, astus nüüd suure rahuga Maarahva Liidu liigete peresse.

1917. ja 1918. aasta olid Eestile tumedateks aastateks, täis sisemisi pingutusi, kartusi ja lootusi. Oli vaja selget pilku, et leida õiget teed pääletormavate

tuste kohta ettepanekud teha, tuleva nädali algul trükitakse, selle järele saadan põhikirjad laialilaotamiseks Teile kätte...

Edasi aga — Liit on ainuke erakond Eestis, kes oma maleva asutamise eeskavasse võtnud. Kihutuse koosolekutel peame seda punkti rõhuga ette tooma ja rahvast otsekohe maleva loomiseks üles kutsuma. Võib olla, et malevat juba iga

Pärslipõllumeeste kogu juhatus 1930.

Vasakult: Tõnis Piir — kassahoidja, Jaan Rotberg — esimees ja Gustav Kurrikoff — kirjatoimetaja.

võimaluste rägastikust. Missugused mured siis Eesti põllumeeste juhtide hinge täitsid ja missuguse tõsidusega Eesti kodu kindlustamisele asuti, näitab agr. J. Hünersoni kiri 6. juunist 1917. aastast. Kiri on aadresseeritud Hans Johanile ja selles rõhutatakse eriti järgmist:

„Riigi asjad arenevad viimasel ajal väga kiiresti, lähemad päevad ja nädalad võivad põhjalikka muudatusi tuua, mille sihti ette näha ei ole. Igal pool on lagunemine ja pudenemine, puudub koondus. Sõda on sootumaks hukas, tuleb viimane akt ja siis — ka Venemaa hukas.

Eesti rahva saatus jääb tema enese kätte, kuid ainult siis, kui ta põhjalikult organiseeritud ja täiesti ühine on. Muidu aga saab Eestist kole tallermaa, mida iga naabrirahvas rüüstama pääseb.

Maarahva Liidu põhjalikku organiseerimist tuleb kõige lähema aja jooksul täiesti läbi viia. Saadan põhjuskirja äratõmbe Teile läbivaatamiseks ja palun paari päeva jooksul tarvilikkude muuda-

silmapiilk võib tarvis tulla, seisukord on äärmiselt tõsine, kuigi sellest arusaadavatel põhjustel avalikult ei kõnelda. Sellepärast tehakse sõjaväelaste hulgas ridade korraldamiseks kõik, mis mõeldav. Meie rehkendame esiotsa ühe iseseisva armeega, millel kõik sõjariistade liigid tarvilikult esitatud. Ka laevastik on.

Rahvas peab raha andma, võib olla, et kõik, mis võimalik on sulaks teha. Ja toidumoona ja riideid — kui nõutakse, siis olgu teada, kust võtta. Muidu oleme kadunud...“

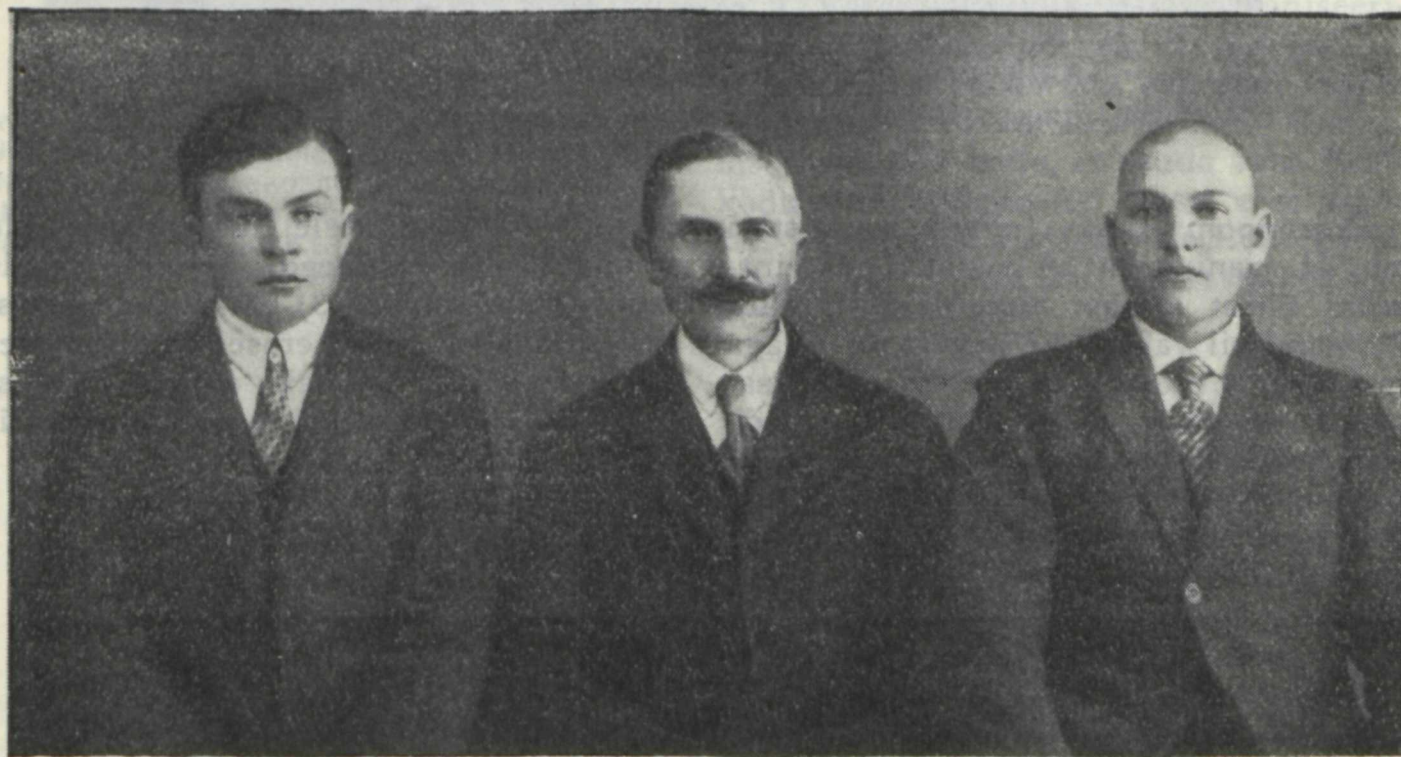
Eesti Maarahva Liidu Viljandimaa esimene kongress peeti ära 29. oktoobril 1917. aastal, Viljandis. Kongressil oli esitatud hulk osakondi ja siin võidi konstateerida, et Eesti Maarahva Liit on maal kõige paremini organiseeritud erakond, kellel kõige rohkem osakondi ja liikmeid. Sellel kongressil valiti esimesse juhatusse 7 meest: agr. Hans Johani, H. Treufeldt, J. Mardus, T. Härm, T. Pajur, A. Kurrikoff, ja

Riidaja põllumeeste kogu juhatus 1930.

Istuvad vasakult: Herman Ormisson — kassahoidja, Mat Raestik — esimees ja Gotthard Paulmeister — kirjaõimetaja. Seisab: August Roos — juhatuse liige.

Riima-Väluste põllumeeste kogu juhatus 1930.

Vasakult: Jaak Reinert — kassapidaja, Johan Reichmann — esimees ja Johan Ungerson — kirjaõimetaja.

Carl Ruubel. Ametite jaotuse järele jäi hiljem H. Johani esimeheks, C. Ruubel kirjaõimetajaks ja A. Kurrikoff — kassahoidjaks.

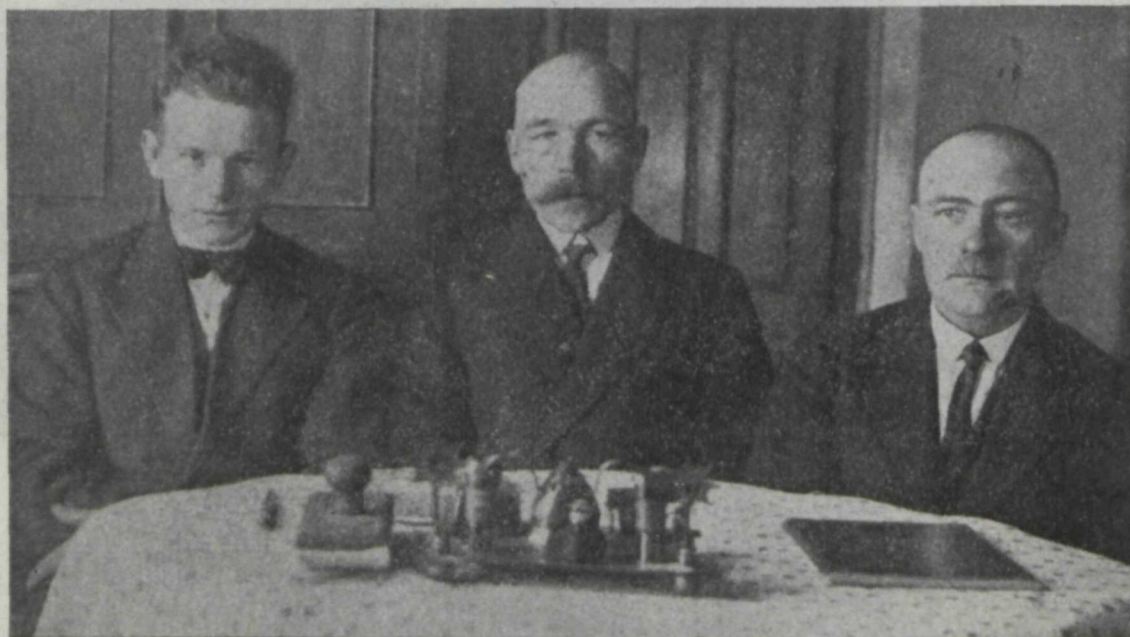
Kongressi järele algas kohe enamline ajajärk, mil pahempoolne surve muutus järjest tugevamaks. Sellest hoolimata püüti jätkata organiseerimise töid. Jaanuari kuus 1918. aastal peeti Eesti asutava kogu valimisi. Maarahva Liit sea-

dis üles oma kandidaadid ja tegi kihutusetööd valimiste hääks kordamiseks. Teatavasti lubasid enamlased valimisi ettevõtta lootuses, et kommunistlik vool saab enamuse. Asjad aga kujunesid teisiti. Kaine maarahvas ei läinud enamlisele liimile. See vihastas kolelasti enamlasti. Asutav kogu ei saanud astuda tegevusse ja enamlased asusid igalpool kättemaksule — terroristlik-

kude aktide teele. Valimiste tõttu olid neile nüüd Eesti Maarahva Liidu agaramad tegelased kõigis valdades teada. Neid oli juba enne pinnitud. Nüüd asuti nende laialdasele vangistamisele.

tähtsaid otsuseid. Nimelt otsustati: 1) valla osakondadele kohuseks teha kihutuse tööd teha, et mobilisatsioon hästi õnnestuks ja punase risti korjandus võimalikult rohkem annetusi kokku

Rutikvere põllumeeste kogu juhatus 1930.

Vasakult: Eduard Möttus — kiriatoimetaja, Johannes Prits — esimees ja Karl Möttus — kassahoidja.

Agronoom Hans Johani vangistati juba 11. jaanuaril 1918. aastal. Teda vint-
sutati ühest linnast teise ja lasti alles 20. jaanuaril vabaks. Vaevalt sai ta aga paar päeva veeta vaba mehena. 22. jaanuaril vangistati Johani uuesti. Teda veeti jälle ühest vanglast teise ja viidi lõpuks Peterburki Krestõi vanglasse, kust ta alles aprillis 1918. aastal okupatsiooni ja nõukogu võimude vahelise kokkuleppe põhjal vabanes.

Okupatsiooni ajajärgul ei saanud muidugi juttu olla järjekindlast poliitilisest organiseerimisest tööst. Noor põllumeeste poliitiline organisatsioon pidi püsima peaaegu tardunud olekus kuni 1918. aasta lõpuni.

Kui 1918. aasta lõpul poliitiline tegevus uuesti võis algada, ei suutnud esim. agr. Hans Johani mitmekordse töökoorma tõttu enam täita poliitilise juhi kohuseid. 24. novembril 1918. aastal teatas ta Maakonna Komiteele, et ta esimehe kohused maha paneb. Ajutiseks komitee juhatajaks valiti siis C. Ruubel.

8. detsembril 1918. aastal peeti Viljandis ära Maakonna Komitee teine kongress — seekord juba vabal Eesti pinnal. See kongress võttis vastu rea

tooks; 2) üksikutele majapidamistele kohuseks teha, et need Eesti sõjaväele tasuta vilja annaks; 3) erakonna tegelastele kohuseks teha teraselt jälgida, et üksikud isikud ei saaks sõjaväe teenistusest kõrvale hoida. Sellel kongressil

Peeter Kallit.

Eesti Maarahva Liidu Viljandimaa komitee esimees 1918.—1919. Viljandi Maakonna Põllumeeste Esituse juhatus liige 1921.—1924.

tuli karistada ka üksikuid tegelasi vahepeal kordasaadetud erakonna distsipliini ja põhimõtete rikkumise eest. A. Kurrikoff heideti jäädavalt erakonnast välja.

Johan Leedu

Eesti Maarahva Liidu Viljandimaa sekretär 1918.—1920. Viljandimaa põllumeeste kogude organiseerija. Maakonna Põllumeeste estiuuse juhatuse liige ja sekretär 1921.—1923. Viljandi maavolikogu liige 1921.—1923. ja maavalitsuse liige 1921.—1922.

Juhatusse valiti: P. Kalja, K. Luuberg, J. Kukk, adv. A. Jung, P. Kallit, C. Ruubel ja J. Leedu.

Hiljem valiti esimeheks P. Kallit, kuid et ta pea läks sõjaväkke, jäi ajuti-seks esimeheks K. Luuberg. Organiseerimise töö tegelik juhtimine jäi nüüd-sest peale J. Leedu hooleks.

Järgnes vabadussõja ajajärk. Suurem osa erakonna tegelastest asusid poliitiliselt rindelt isamaa kaitsjate ridadesse. Erakorraliste aegade tõttu ei saadud ka Eesti asutava kogu valimise eel arendada küllalt laialdaselt kihutustööd. Eesti põllumehe pääülesandeks oli ju nüüd kaitssta kodu välise vaenlase vastu.

10. juulil 1919. aastal peeti ära kolmas maakonna kongress. Kuna mitmed juhatuse liikmed viibisid sõjaväes ja adv. A. Jung parteilisest tööst ei saanud osa võtta, siis valiti komitee juhatusse neli uut meest: J. Särev, J. Eigo, A. Kõiva ja P. Valdt. Tegelikult jäi organiseerimise töö endiselt sõjaaja raamidesse.

1920. aasta esimestel päevadel lõppes vabadussõda võidurikka lõpuga. Kangelased ruttasid kodu, et asuda vaba Eesti kodu ülesehitamisele. Eesti elus algas uus lootusrikas ajajärk. Ka Eesti põllumeeste liikumisele tõi 1920. aasta uue ajajärgu.

Soosaare põllumeeste kogu juhalus ja revidendid 1930.

Vasakult: Georg Neerol — rev. kom. liige, Hendrik Essensohn — kassahoidja, Tõnis Ibius — esimees ja Aleksander Valk — rev. kom. liige.

Põllumeeste kogude organisatsiooni süünd ja areng Viljandimaal.

F. Kool.

Maakonna Esituse juhatuse liige.

1. Põllumeeste kogud.

Meie poliitilistele erakondadele loodi kindlamakujulised organisatsioonid alles peale revolutsiooni — 1917. aastal. Oma sisemiselt struktuurilt olid need organisatsioonid kujundatud kõik peaaegu ühe ja sama mustri järele. Iga erakonna juhtivaks organiks oli keskkomitee ja allüksusteks maakonna komiteed ning osakonnad valdades. Sellejuures ei olnud allüksustel juriidilise isiku õigusi, vaid nende asutamine, tegevus ja likvideerimine olenes suurel määral keskkomitee tahtest.

Kui 1917. aasta kevadel loodi põllumeeste poliitiline erakond, siis võeti tema organisatsiooni kujundamisel omaks samad põhimõtted. Lühikese aja jooksul aga selgus, et selline organisatsiooni struktuur ei o'le küllalt sobiv põllumeeste erakonnale. Põllumeeste poliitiline organisatsioon oli juba algusest peale rajatud sügav-demokraatlisele põhimõttele. Põllumeeste erakonna juhtmõtete määramine ja valitsemine ei sündinud mitte ülevalt alla, vaid alt ülesse. Pääle selle ei loodud põllumeeste organisatsiooni allüksusi mitte selleks, et valimise eel hääli püüda, nagu seda teiste erakondade juures algusest senini nähtud, vaid püsivaks ja vältimatuks teotsemiseks.

Nii tekkis vajadus organisatsiooni ümberkujundamiseks. Tekkis tarve anda allüksustele juriidilise isiku õigusi ja mitmekülgse ning iseseisva teotsemise võimalusi. See moodus sobis kõige enam põllumeeste hingelaadile, sest põllumees on harjunud maast-madalast teotsema iseseisvalt ja järjekindlalt.

Organisatsiooni ümberkujundamine — põllumeeste kogude

loomine — algas Viljandimaal 1920. aasta esimestel kuudel ja viidi sama aasta jooksul peaaegu kõigis valdades lõpule. See suur töö lasus pea täielikult hra Johan Leedu õlgadel, kes väsimatalt ringi sõitis ergutades tegelasi, pidades kõnesid ja jagades nõu ning juhatust organiseerimise tööl. Esimestena algasid tegevust Soosaare, Uue-Põltsamaa,

Suure-Kõpu põllumeeste kogu juhatus 1930.

Istuvad vasakult: Johan Rosental — esimehe abi, August Hammer — esimees ja Märt Maaten — kirjatöötaja abi. Seisavad: vasakult: Johan Glück — kasapidaja ja Johan Noodapera — kirjatöötaja.

Vastemõisa ja Kabala põllumeeste kogud. Neile järgnesid peagi teised.

Varsti aga selgus, et suuremates valdades ei jätku ühest põllumeeste kogust. seda enam, et Viljandimaa vallad on väga sopolised ja mitmes tükis, kus kaugema tõttu kooskäimine ja korrapärane teotsemine ühises kogus muutus raskeks. Nii on ajajooksul tulnud luua juurde uusi kogusid, kuna vanad kogud

gude asutajatest 10 aasta jooksul manlasse varisenud järgmised isikud:

Aidu kogust — Koluba talu peremees P. Matson ja Pollijüri talu peremees Kusta Kukk, Holstre kogust — Sumbaku talu peremees Hans Juhkamson, Kabala kogust — Mart Raagu, Kurista kogust — Mart Vatter, Kärstna kogust — Purgi talu peremees Hans Kubo, Kõo-Venevere

Sürgavere põllumeeste kogu juhatus 1930.

Vasakult: Robert Tusti — kirjalooja, Karl Perna — kassapidaja ja Johan Johanson — esimees.

oma tegevust täiel määral on jatkanud. 1930. a. aasta lõpuks oli 38 Viljandimaa vallas teotsemas 47 põllumeeste kogu ja peale selle veel üks põllumeeste kogu Viljandi linnas. Kokku seega 48 põllumeeste kogu.

1927. aasta lõpul hakkasid kogud muretsema omale rohelisi lippe. Kõige esimesena õnnistati Holstre põllumeeste kogu roheline lipp — 4. detsembril 1927. aastal. Sellele järgnesid Kabala, S.-Kõpu, Kõo, Kärstna, Kõo-Pilistvere ja Kõo-Venevere ning teiste kogude lippude õnnistamised. 1930. aasta lõpuks olid rohelised lipud juba 29 põllumeeste kogul. Pääle selle olid mitmes kohas lippude õnnistamised ettevalmistamisel. Pea kõigis kogudes on lippude annetajateks olnud naisorganisatsioonid, või kohalikud naistegelased. Lipupidud ise on kujunenud suurejoonelisteks isamaalisteks peopäeviks — suurte rahvahulkade osavõttel.

Maakonna Põllumeeste Esitusel olevate andmete järele on Viljandimaa ko-

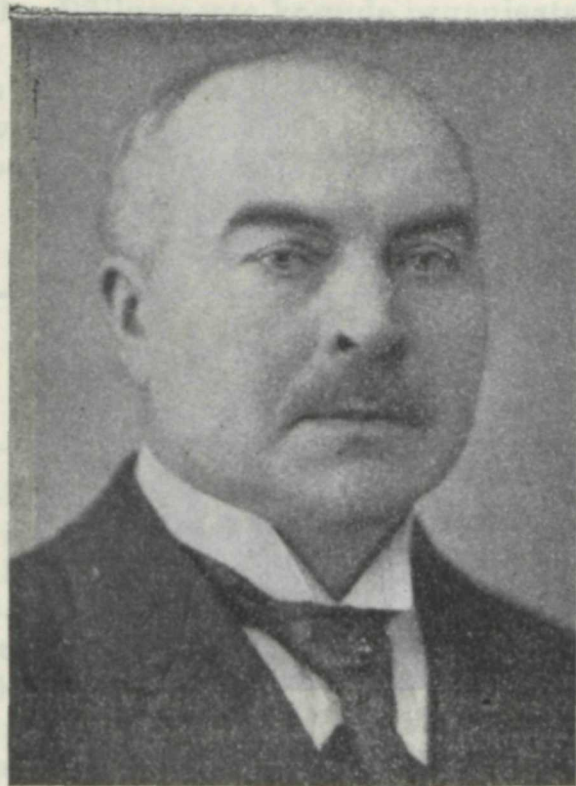
gust — Sillaotsa talu peremees Karl Kukman, Loodi kogust — Milistfere talu peremees Jüri Olli ja Tuule talu peremees Jaak Kurvits, Metsküla kogust — Vindla talu peremees Jaan Koff, Päre kogust — Piiraja talu peremees Tõnis Mitt, Riidaja kogust — Kure talu peremees M. Anton, Suure-Kõpu kogust — Kihu veske rentnik Jaak Reismann, Taevere kogust — Siimu talu peremees Jüri Nõmmik, Tuhalaane kogust — Lipilapi talu peremees Peeter Matvei, Uesuislepa kogust — Jüri talu peremees Hans Ruusman, Ömbleja talu peremees Juhan Mägi, Käspre talu peremees Jaan Laitus, Uusna kogust — Vasara talu peremees Jaan Muhel Vana-Suislepa kogust — Mihkli talu peremees Jaan Lipp, Viiratsi kogust — Jüri talu peremees Märt Jürine ja Metsa talu peremees Peeter Valdt, Viljandi linnas kogust — end. maakonna metsaülem Hugo Ilves, Vitsjärve (V.-Põltsamaa) kogust — Veski talu

Tähtsamad sündmused Viljandimaa kogude elus.

Kogud	Põhikiri regist- reeritud	Asutamise koos- olek peeti	Lipp õnnistati
1. Adavere	6. aug. 1923.	14. okt. 1923.	29. sept. 1929.
2. Aidu	31. mail 1920.	20. juunil 1920.	12. aug. 1928.
3. Esi-Holstre	13. nov. 1930.	28. dets. 1930.	
4. Heimtali	31. mail 1920.	5. sept. 1920.	
5. Holstre	14. juulil 1920.	1. aug. 1920.	4. dets. 1927.
6. Imavere	13. sept. 1920.	12. sept. 1920.	30. sept. 1928.
7. Kaansoo	11. märtsil 1924.	10. aug. 1924.	
8. Kaarli	16. sept. 1920.	5. sept. 1920.	29. juulil 1928.
9. Kabala	14. mail 1920.	30. mail 1920.	15. jaan. 1928.
10. Kabala-Villevere	7. märts. 1929.	21. aprillil 1929.	
11. Kurista	13. sept. 1920.	1. aug. 1920.	8. juulil 1928.
12. Kärstna	17. juunil 1920.	25. juulil 1920.	23. veebr. 1928.
13. Kõo	14. mail 1920.	25. juunil 1920.	18. veebr. 1928.
14. Kõo-Pilistvere	6. veebr. 1926.	29. dets. 1925.	10. märtsil 1929.
15. Kõo-Venevere	6. veebr. 1926.	13. veebr. 1926.	18. märtsil 1928.
16. Loodi	26. aprillil 1920.	13. juulil 1920.	
17. Lustivere	31. märtsil 1926.	20. dets. 1926.	22. sept. 1929.
18. Metsküla	17. aug. 1920.	5. sept. 1920.	
19. Olustvere	14. mail 1920.	11. juunil 1920.	26. aug. 1928.
20. Pajusi	14. mail 1920.	1. aug. 1920.	12. aug. 1928.
21. Puiatu	14. mail 1920.	13. juunil 1920.	
22. Päre	14. mail 1920.	20. juunil 1920.	
23. Pärsti	14. mail 1920.	13. juunil 1920.	
24. Riidaja	22. okt. 1920.	Sügisel 1920.	
25. Riuma-Väluste	22. dets. 1925.	14. veebr. 1926.	23. juunil 1928.
26. Rutikvere	30. mail 1923.	3. märtsil 1923.	
27. Soosaare	14. mail 1920.	22. veebr. 1920.	13. jaan. 1929.
28. Suure-Kõpu	15. sept. 1920.	23. sept. 1920.	5. veebr. 1928.
29. Sürgavere	14. mail 1920.	11. juulil 1920.	29. sept. 1929.
30. Taevere	14. mail 1920.	18. juulil 1920.	25. aug. 1929.
31. Tapiku	6. veebr. 1926.	21. jaan. 1926.	
32. Tarvastu	31. mail 1920.	12. sept. 1920.	2. sept. 1928.
33. Tuhalaane	20. aug. 1920.	29. aug. 1920.	16. sept. 1928.
34. Umbusi	22. sept. 1927.	17. juunil 1928.	
35. Uue-Põltsamaa	14. mail 1920.	1. mail 1920.	
36. Uue-Suislepa	17. juulil 1920.	8. aug. 1920.	
37. Uue-Võidu	14. mail 1920.	13. juunil 1920.	
38. Uusna	14. mail 1920.	1. aug. 1920.	2. nov. 1930.
39. Vana-Suislepa	17. juunil 1920.	8. aug. 1920.	
40. Vana-Tännasilma	14. mail 1920.	15. aug. 1920.	12. aug. 1928.
41. Vana-Võidu	14. mail 1920.	19. sept. 1920.	23. sept. 1928.
42. Vastemõisa	31. mail 1920.	11. mail 1920.	8. juunil 1930.
43. Viiratsi	31. mail 1920.	29. aug. 1920.	
44. Viljandi linna	27. märtsil 1923.	12. märtsil 1923.	
45. Viljandi valla	14. mail 1920.	18. juunil 1920.	22. sept. 1929.
46. Vitsjärve	18. aug. 1920.	Sügisel 1920.	10. märtsil 1929.
47. Võisiku	14. juulil 1920.	22. aug. 1920.	25. aug. 1929.
48. Õisu	17. juunil 1920.	12. sept. 1920.	19. aug. 1928.

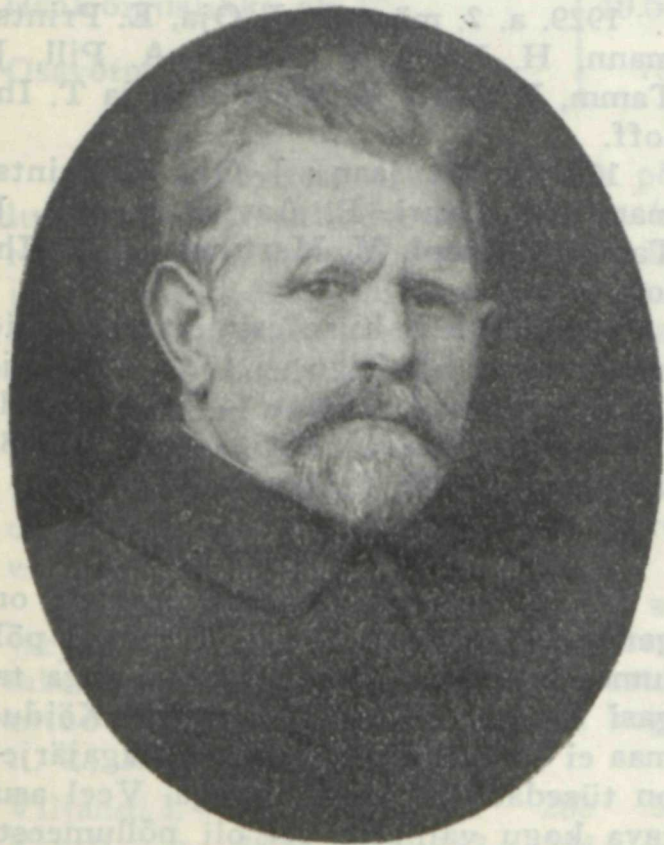

Ado Orik.

Viljandi Maakonna Põllumeeste Esituse asutaja liige.

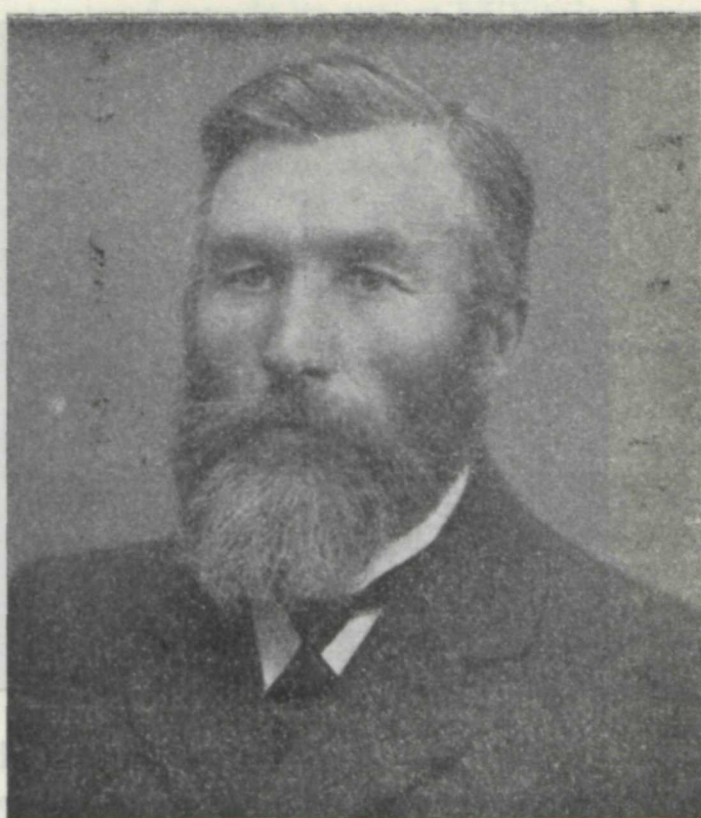
peremees Hans Pajo ja Õisu kogust Kangru talu peremees Hans Kamar.

Olgu neile kerge Sakalamaa muld, mida harisid hoolega! Hauapõhja neile palav tänu tehtud töö eest. Usume, et

Jaan Jürine.

Viljandi Maakonna Põllumeeste Esituse asutaja liige ja esituse juhatuse liige 1921.—1928. Maakonna Põllumeeste Esituse esimees 1924. a.

Tõnis Härm.

Viljandi Maakonna Põllumeeste Esituse asutaja ja Esituse juhatuse liige 1921.—1928.

nooremad kogude tegelased, kes asunud nende asemele, kõigiti väärivad oma eelkäijaid.

2. Viljandi Maakonna Põllumeeste Esitus.

Kohe selle järele, kui suurem jagu põllumeeste kogusid juba töötasid põhikirja alusel, asuti Viljandi Maakonna Põllumeeste Esituse loomisele, et sellega luua keskkoha kõigile maakonnas töötavatele põllumeeste kogudele. 31. oktoobril 1920. aastal oli Viljandis põllumeeste kogude esitajate koosolek, kus tehti otsus maakonna esituse asutamiseks. Asutajate liikmetena kirjutasid põhikirjale alla Viljandi valla Suki (Asu) talu peremees Tõnis Härm, Vanavõidu Orikaenu taluperemees Ado Orik ja Viiratsi valla Laidu talu peremees Jaan Jürine. 5. jaanuaril 1921. aastal registreeris Viljandi-Pärnu rahukogu Maakonna Esituse põhikirja. Esimene täiskogu koosolek võidi ära pidada 22. mail 1921. aastal Viljandis Haridusseltsi saalis. Siin valiti esituse juhatuse ja teised põhikirjas ettenähtud organid.

Maakonna Põllumeeste Esitus on kogu oma kestvusel teotsenud korrapäraselt, olles maakonnas asuvate põllumeeste kogude tegevuse ühtlustajaks ja

Taevere põllumeeste kogu juhatus 1930.

Istuvad vasakult: Jaan Tirmann — kassapidaja, Peeter Aavik — esimees ja Jaak Gruft — kirjaloimetaja; seisavad vasakult juhatusliikmed: Hans Vaga, Johann Linde ja August Sikk.

poliitilise organiseerimise töö üldiseks juhtijaks. Esituse täiskogu aasta koosolekud on peetud iga aasta esimestel kuudel. Peale selle on peetud tarbekorral erakorralisi peakoosolekuid. Organiseerimise töö edukaks läbiviimiseks on maakonna esitus vahete-vahel ametisse palganud eri töözőud-sekretärid, kelle peaülesandeks oli kõnekoosolekute korraldamine ja kogude tegelaste instrueerimine. Viienda üleriiklise põllumeeste kongressi ajal — 30. oktoobril 1927. aastal — sai Viljandi Maakonna Põllumeeste Esitus omale rohelise lipu, mis Tallinnas Estonia kontsertsaaalis ühes teiste maakonna esituste lippudega õnnistati ja pidulikult kätte anti.

Maakonna Põllumeeste Esituse juhatuse liigeteks on valitud järjekorras:

1921. aastal 22. mail: J. Eigo, J. Särev, J. Leedu, J. Jürine ja T. Härm.

1922. a. 2. aprillil: J. Eigo, J. Leedu, J. Särev, T. Härm, H. Lauri, J. Jürine ja P. Kallit.

1923. a. 13. märtsil: J. Eigo, J. Leedu, J. Särev, T. Härm, H. Lauri, J. Jürine ja P. Kallit.

1924. a. 1. märtsil: T. Peet, P. Kallit, H. Lauri, F. Kool, J. Eigo, J. Jürine ja T. Härm.

1925. a. 8. märtsil: M. Martinson, H. Lauri, F. Kool, T. Peet, J. Jürine, T. Härm ja T. Ihloff.

1926. a. 21. veebruaril: H. Lauri, J.

Jürine, T. Härm, T. Ihloff, M. Martinson, T. Peet ja F. Kool.

1927. a. 6. veebruaril: H. Lauri, J. Jürine, T. Härm, T. Ihloff, M. Martinson, T. Peet ja F. Kool.

1928. a. 12. veebruaril: H. Lauri, J. Jürine, T. Härm, M. Martinson, T. Ihloff, F. Kool ja T. Peet.

1929. a. 2. märtsil: J. Oja, E. Printsman, H. Lauri, P. Aavik, A. Pill, J. Tamm, F. Kool, M. Martinson ja T. Ihloff.

1930. a. 11. jaan.: J. Oja, E. Printsman, H. Lauri, P. Aavik, A. Pill, J. Tamm, F. Kool, M. Martinson ja T. Ihloff.

Maakonna Esituse esimeesteks olid järjekorras: J. Eigo — 1921., 1922. ja 1923. aastal; J. Jürine — 1924. aastal; H. Lauri — 1925., 1926., 1927., 1928., 1929. a. ja 1930.; J. Oja — 1930.

3. Töö tulemused.

Viljandimaa põllumeeste kogude organisatsiooni juubeli puhul võivad põllumeeste tegelased rahuldustundega tagasi vaadata tehtud töö peale. Käidud maa ei ole küll pikk, kuid töö tagajärjed on tüsedad ja püsiva ilmega. Veel asutava kogu valimise eel oli põllumeeste kogude erakond Viljandimaal vähemate erakondade hulgas. Nüüd on põllumeeste kogud juba aastaid Viljandimaal kõige tugevamaks poliitiliseks erakon-

naks. Põllumeeste kogude organisatsioon on maakonnas kõige suurem ja ühtlasema ilmega organisatsioon ja tema liigete arv suurem kui ühelgi teisel organisatsioonil. Põllumeeste ühistunnet ei ole

suutnud murda ka see, et kõik teised erakonnad on koondanud oma kihutusetöö põllumeeste kogude vastu. Järgnevas tabelis on äratoodud üleriikliste valimiste tagajärjed Viljandimaal.

Asutava Kogu ja riigikogude valimised Viljandimaal.

Erakonnad	Asutavkogu		I riigikogu		II riigikogu		III riigikogu		IV riigikogu	
	Hääli	o/o	Hääli	o/o	Hääli	o/o	Hääli	o/o	Hääli	o/o
Põllumeestekogud	5.452	15,0	10.793	27,6	11.089	29,6	10.586	26,0	10.606	29,0
Kristlased	1.300	3,6	2.256	5,8	1.648	4,4	1.951	4,8	1.334	3,6
Rahvaerakond	5.966	16,3	2.970	7,6	2.155	5,7	1.784	4,4	1.853	5,1
Tööerakond	8.019	22,0	6.364	16,3	5.499	14,7	4.501	11,0	3.659	10,0
Sotsid	15.275	41,8	14.387	36,8	10.717	28,5	14.028	34,4	9.227	25,2
Sakslased	457	1,3	1.119	2,9	718	1,9	519	1,3	539	1,5
Venelased	17	—			116	0,3	87	0,2	60	0,2
Majaom., töösturid ja kaupm.					752	2,1	722	1,8	1.032	2,8
Rahvusvabameelsed Koondus					1.066	2,8	106	0,3	5.975	16,3
Tööraha liit							150	0,4		
Töölised ja üürn. Meremeeste liit	3	—							205	0,5
Hiiusaare elanikud	13	—								
Kommunistid			1.163	3,0	3.735	10,0	1.073	2,6	2.147	5,8
Kokku hääli antud	36.502	100,0	39.052	100,0	37.495	100,0	40.708	100,0	36.637	100,0
Hääleõiguslikke oli			49.541		49.796		51.919		51.920	
Osavõtu %			79,0		75,3		78,4		70,6	

Neist andmetest näeme, kuidas põllumehed igast valimis perioodist on karastatult välja tulnud, järk-järgult hääli juurde võites. Kõik teised suuremad erakonnad on asutava kogu valimistest saadik Viljandimaal käinud languse teed. Rahvaerakond on kaotanud $\frac{2}{3}$ oma valijatest, tööerakond üle poole ja sotsialistid rohkem kui $\frac{1}{3}$. Sama aja jooksul on põllumeeste kogud 100% hääli juurde võitnud.

Kuidas üksikutes valdades häälte arv järjest on kasvanud näeme alljärgnevas tabelist, kus ära toodud põllumeeste antud hääled järjekorras: asut. kogu, 1., 2., 3. ja 4. riigikogu:

Viljandi l.	46	160	211	280	327
Kaarli v.	88	159	152	164	181
Kurista „	68	177	213	237	318
Loodi „	108	171	173	176	192
Lustivere „	17	135	180	213	233

Pajusi „ 161 234 316 330 350
 Öisu „ 70 180 185 212 211

Samasugust pilti pakuvad ka omavalitsuse valimised Viljandimaal. 1917. aasta valimiste järele pääsesid 15 maakonna nõuniku hulgast Viljandi maakonna nõukogusse vaid 5 kodanlise tiiva (maaomanikkude) esindajat. Kuid need ei olnud kaugeltki kõik põllumehed. Pahemal tiival oli maakonna nõukogus suur enamus, ta haaras valitsemise oma kätte, kuid ei suutnud ise tööst jagu saada. Maakonna valitsemises tulid ilmsiks suured lohakused ja kuritarvitused. Üksmeelselt tegid Viljandimaa põllumeeste kogude tegelased lõpu sellele korralagedusele. Põllumeeste kogude rühm sai nõukogus absoluutse enamuse ja võttis valitsemise töö 1921. aast. oma õlgadele. Järgnes Viljandi maavalitsuse kõige õnnistusrikkam ajajärk. Endised võlad lik-

Tapiku põllumeeste kogu juhatus ja revidendid 1930.

Istuvad vasakult: E. Sepp — kassahoidja, E. Trully — esimees ja pr. M. Mägi — kirjatöömaja. Seisavad vasakult: revisj. kom. liikmed : O. Must, O. Valdman ja P. Johanson.

videeriti ning valju kokkuhoiuga koguti maavalitsusele tarvilikud tagavarad.

1921. aastast saadik on põllumeeste kogude rühm Viljandi maavolikogus jää-

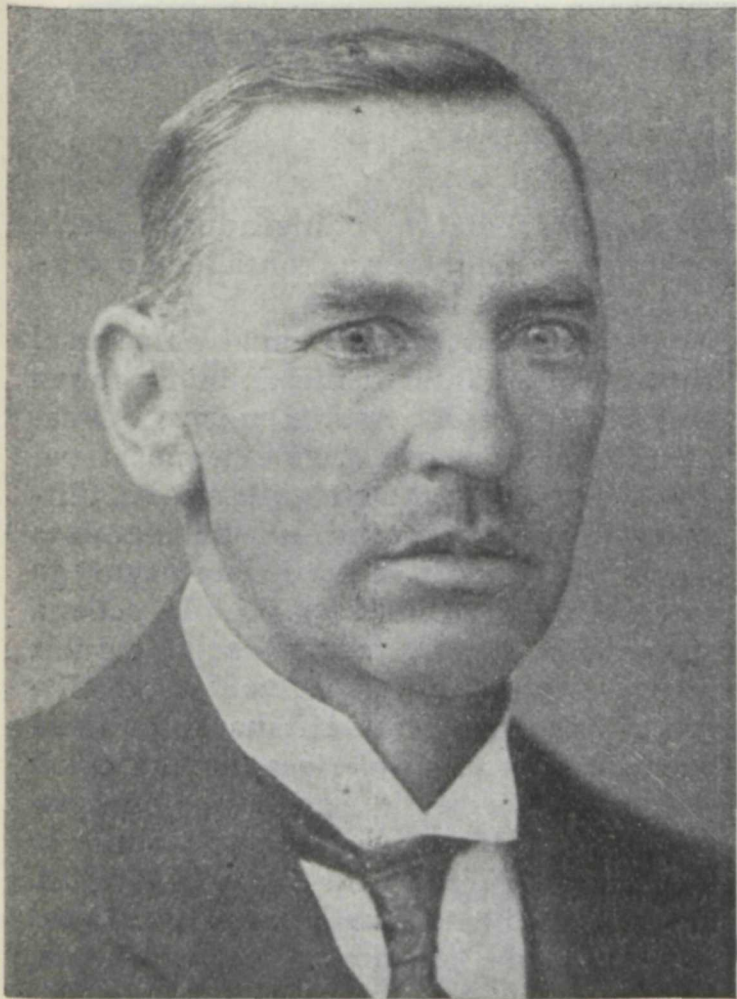
nud juhtivaks ja suuremaks rühmaks. Toome allpool jällegi tabeli, mis näitab erakondade saavutusi Viljandi maavolikogude valimistel.

Maavolikogu valimised Viljandimaal.

Erakondadele antud häälte arv.

Erakonnad	1921. a.		1923. a.		1927. a.		1930. a.	
	Hääli	%	Hääli	%	Hääli	%	Hääli	%
Põllumeestekogud	10.443	39,2	7.935	41,5	8.262	36,9	10.221	35,8
Rahvaerakond	939	3,5	439	2,3	241	1,1	825	2,9
Tööerakond	4.247	15,9	4.736	24,8	1.644	7,4	1.689	5,9
Sotsid	7.241	27,2	3.507	18,4	6.066	27,2	7.087	24,8
Kristlased	927	3,5			475	2,1		
Koonduslased			115	0,6	4.501	20,1	8.098	28,5
Rahvusvabameelsed			180	1,0				
Kommunistlik tiib	2.825	10,7	2.184	11,4	1155	5,2	615	2,1
Kokku	26.622	100,0	19.096	100,0	22.344	100,0	28.535	100,0
Hääleõiguslikke oli	42.014		41.421		42.051		41.634	
Osavõtu %	63,5		46,2		53,5		68,7	

Tõnis Ihloff.

Viljandimaa Põllumeeste Esituse juhatuse liige 1925. a. tänini. Viljandi maavolikogu liige 1921.—1927.

Nagu siitki nähtub, on paljude teiste erakondade poolehoid järjest langemas, kuna põllumehed on kindlalt oma seisukohad kinni pidanud.

Valla omavalitsuste valimiste üle ei ole kahjuks võimalik saada andmeid kogu 10-ne aasta kohta, kuid olemasolevad andmed kinnitavad sääligi põllumeeste kogude erakonna võite. Põllumeeste kogude nimekirjad on saanud hääli vallavolikogude valimisel:

1923. aastal	8079
1927. „	10568
1930. „	11324

Paljudes valdades on põllumeeste nimekirjad saanud absoluutse enamuse.

*

Iga erakond paneb oma poolehoidjate peale teatud kohustused. Põllumeeste kogude erakonna tegelastel on erakondlikud kohustused seda kergemad kanda, et need täielikult kokku langevad riikliste ja rahvusliste kohustustega. „Eesti põllumeeste pühamaks püüdeks ja poliitilise tegevuse kandvamaks mõtteks on

Eesti rahva igakülgne väärtuslik välja arenemine ja kasvamine vaba rahvana teiste rahvaste peres.“ Nii kõneleb põllumeeste kogude poliitilise programmi esimene punkt. Nii vabalt ja julgelt ei ole ükski erakond rahvuslisi ja riiklisi ülesandeid rõhutanud. Põllumeeste erakond on ka igal sammul püüdnud käia selle juhtmõtte järele. Eeskujuga, mida põllumehed oma töödes ja toimingutes on annud, avaldab seda suuremat mõju ka teistele rahvakihtidele, kisub neid kaasa Eesti kodu ehitamise tööle. Järjest rohkem peavad ka need, kes seni eemal seisnud, tunnistama, et põllumeeste püüded on elulised ja õiged.

Ühistunne oli Viljandimaa põllumeeste peres tugev juba vanal hallil ajal. Tugenedes sellele suurele jõule võidi saata korda imesid. Neil minevikku vajunud aastail on loodud ka tugev alus praegusele Viljandimaa põllumeeste poliitilisele organisatsioonile. Sellele alusele võivad uued põlvned julgesti edasi ehitada vaba Eesti hoonet ja ühisel jõul tuua põllumeeste perele uusi võite. Veel pole tehtud kõik töö. Põllumeeste organiseerimine peab edasi kestma. Järgneva aastakümne hüüdsõnaks olgu:

„Kõik Viljandimaa põlluharijad ühise lipu alla!“

Jaan Särev.

Viljandi Maakonna Põllumeeste Esituse juhatuse liige 1921.—1923. Maavolikogu liige 1921.—1923.

Omaavalitsus ja põllumees.

H. Lauri.

Viljandi maavalitsuse esimees.

Elame demokraatlikes vabariigis, kus moodsad seadused võimaldavad elada vabalt ja laialt. Kuid oleme kehv rahvas, kehvad peremehed ja ei või sellepärast

Heinrich Lauri.

Viljandi Maakonna Põllumeeste Esituse juhatuse liige alates 1921. a. Esituse esimees 1925.—1930. Viljandi maavolikogu liige 1927. ja 1930. Viljandi maavalitsuse esimees alates 1921. aastast.

lubada enesele vabat ja laia elu. Eesti on põllumajanduslik riik. Põllumees on riigi aluspõhi. Põllumeeste tugevates kätes peavad olema ka riigi ja omaavalitsuse ohjad. Põllumehed peavad riigi ja omaavalitsuse juhtimisest kaalukalt osa võtma — vastavalt oma arvule. Kui ei ole peremeest majas, siis on varsti kõik asjad pilla-palla. See vana tõde maksab ka riigi ja omaavalitsuste majapidamiste kohta. Sellepärast tuleb hoolt kanda, et riigi ja omaavalitsuste juhtimine oleks õige peremehe-põllumehe käes. On riigivalitsemise asjad korras ja põllumehel lahe elada, siis on lahe elu riigil ja kogu rahval.

Mis osa on omaavalitsustel riigi ja rahva elus?

Eesti Vabariigi põhiseaduse järele teostatakse riigivõimu kohtadel omaavalitsuste kaudu.

Omaavalitsustel on omal algatusel ühtlasi täita tähtsaid ülesandeid, rahva heakäekäigu eest hoolitsemises. Omaavalitsus on üks osa riigi sisemisest valitsusest, missugune oma ülesannete täitmisel ja sellega seotud kulude katmisel riigivõimu poolt teatud iseseisvusega varustatud. Omaavalitsus ei ole sellega mitte riik riigis, nii kui seda mõnelt poolt seletada püütakse, vaid omaavalitsus on üks osa riigivalitsusest ja tema iseseisvus on vastavate seadustega enam ehk vähem piiratud. Igas riigis on omaavalitsuste võimupiirid omaviisi olude ja tarviduste järele kindlaks määratud. Kahjuks ei ole aga meil omaavalitsus veel jõudnud seda seisukohta kättevõidelda, mis temal riigi ja rahva elus peaks olema. Liig vähe tullakse keskvalitsuse poolt vastu omaavalitsuste soovidele ning nõuetele, mille tagajärjel suur hulk kohapealseid hädavajalikke nõudeid ja korraldusi jäävad rahuldamata ja elluvii-mata.

Üldises omaavalitsuste arenemise käigus näeme, et vanemad omaavalitsused on meil linnad. Neile järgnevad külad, siis kihelkonnad, vallad ja maakonnad. Enam kui sada aastat tagasi võib Eestis vaid üksikuid maaomavalitsuste jälgi leida. Pärisorjuse ärakaotamise seaduses 1816. ja 1819. a. leiame sõnu nagu „külakubjas“, „valla kohtumees“, „magasiit“ jne. 1856. aasta seadusega määrati täpselt ära vallaametmeeste ülesanded ja kompetents. Veel laiemalt käsitab omaavalitsuste küsimusi 1866. aasta seadus. Sellest ajast sai meie valla omaavalitsus kindlama kuju ja võis areneda kuni 1917. aastani.

Eelpool tähendatud veneaegse seadusega asutati talurahva seisusline vald. Peremehed-põllumehed, maapidajad — oma valla täiskogu ja volikogu kaudu olid valla peremeesteks ja valla omaavalitsuste juhtideks. Kogu selle aja jooksul oli peremeestele vallaomavalitsuse tööst osavõtmine suureks poliitiliseks kooliks. Tuhanded tegelased on sealt

Viljandi maavalitsus.

ammutanud omad esialgsed kogemused ühiskondlike ja seltside asjade ajamiseks. Võime ütelda, et peremeeste kogud valdades olid teatavas mõttes praeguste põllumeeste kogude eelkäijad.

Vene revolutsiooni ja Eesti iseseisvuse tulekuga muutus olukord ning valdavalitsused korraldati ümber. Valdad said uue kuju ja aluse, kuna samal ajal kutsuti ellu uued 2. astme maaomavalitsuste üksused — maavalitsused. Uue korra järele said valla ja maakonna peremeesteks kõik valla ja maakonna elanikud.

Kui ilmasõja tagajärjel Vene ilma-riigi pehastunud toed kõikuma löid, meie maad ja rahvast röövsalgad rüüstasid ja Eesti rahvas end omariikluses korraldama hakkas, siis tänu sellele koolile, mis meie selgema peaga tegelased omavalitsuse tööl olid saanud, oli võimalik oma riigi valitsemise organe luua, riigi ülesehitamisele asuda, vabaduse sõda pidada ja seda võita.

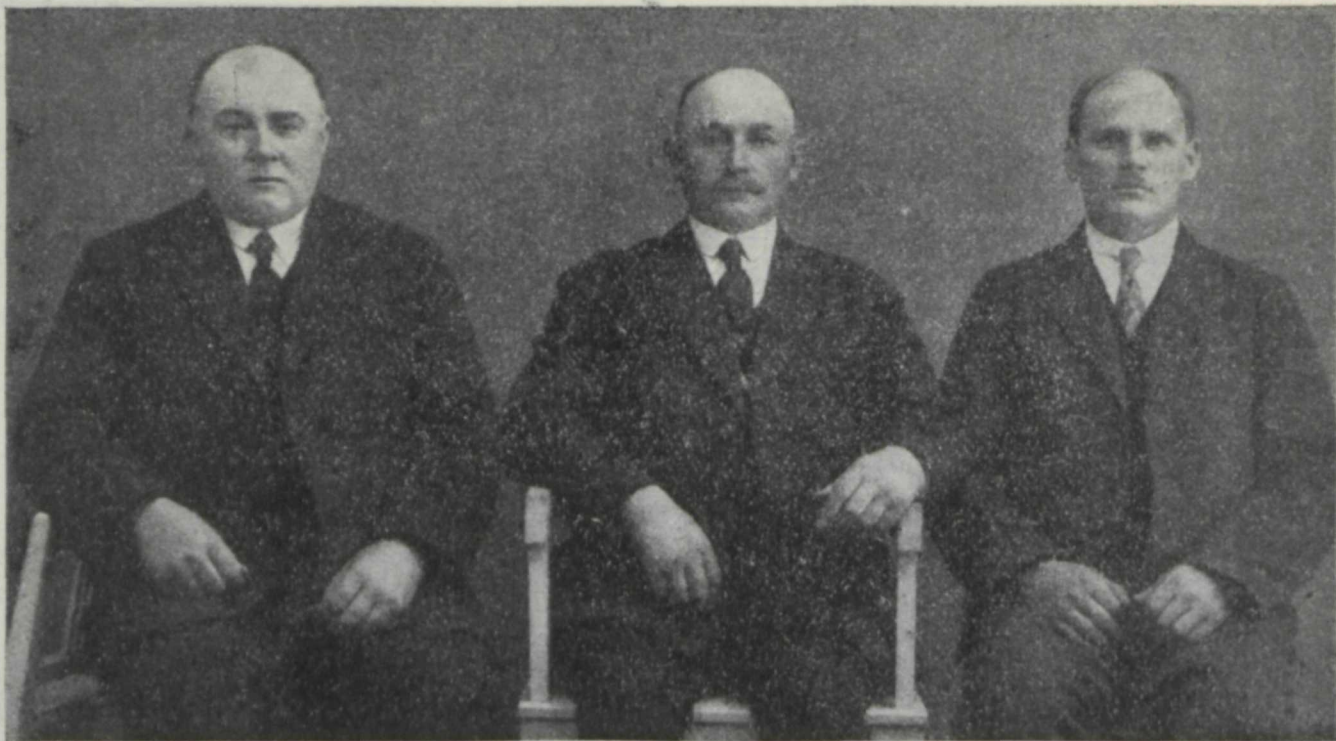
Eesti iseseisvuse algpäevadel ja vabaduse sõja ajal olid maaomavalitsused ainukesed riigi keskvoimu esitajad ja

teostajad kohtadel. Ilma nendeta ei võiks me vast rääkidagi iseseisvast Eestist.

Kui suur töö oli tehtud, sõda võidetud ja riik loodud, siis jätkasid vallavalitsused ja maavalitsused maa hääkäikäigu eest hoolitsemisel oma rahuliku ülesehitavat tööd, nii palju kui keskvalitsus, seadusandlik kogu ja rahaline sissetulek seda võimaldasid. Ent niipea kui raskused möödus, hakkasid Tallinnas ununema omavalitsuste poolt tehtud suurtööd. Nüüd tahetakse unustada, elujõuetuteks teha ja hävitada need asutused, mis olid ja on praegu riigi alusmüüriks. Maa, see riiklise elu pea jõuallikas, tahetakse jätta tahaplaanile. Linnadele ja alevitele antakse õigused. Neile usaldatakse omavalitsus, kuid maale mitte. Kui riigi ja rahvamajandus on raskustesse sattunud, siis leitakse, et selles on süüdi valla ja maavalitsused! Need olla kulukad ja tarbetud asutused.

Kui valla ja maavalitsused ise oma kulusid aast-aastalt kokku tõmbavad, peost-suhu elavad, tihtilugu oma esituse kogude kaudu maahädade ja riigiametnikkude bürokratismi peale tähelepanu

Tarvastu põllumeeste kogu juhatus 1930.

Vasakult: Hans Vain — kirjatoimetaja, Jaak Juder — esimees ja Jaan Tamm — kassapidaja.

juhivad, siis muidugi ei meeldi maaomavalitsused tsentralisatsiooni poolehoidjatele. Tahetakse viimaseid kaotama hakata, ülesandeid riigi keskvalitsuse kätte võttes olla odavam ja otstarbekohasem. Kuid sellised jutud on vaid sõnad. Koondamised ja kokkuhoidmised on paratamatud, kuid nende teostamine nõuab rohkem tervet mõistust kui laiutamine. Kokkuhoiu tähe all minnakse nüüd maaomavalitsuste kaotamise juurde. Kas ei sõideta niisuguste kavatsustega puuhobu seljas? Ainult kõneldakse, tehakse suuri sõnu kokkuhoiust, ent ei ole veel toodud ühtegi majandusliselt kindlasti läbimõeldud kava, mis tõendaks, et kokkuhoidu tõesti saavutatakse.

Valla ja maavalitsuste ümberkorraldamisele asutagu selge mõistusega, suure asjatundmise ja täpsete andmetega. Vana kaevu on kerge kinni ajada, aga raske on paljaste mõttemõlgutustega uut ehitada. Rahva iseteadvus ja osavõtt valitsemisest on meie vana kaev. Ta on varustanud rahvast jõuga kõige suurematel surve ja katsumise aegadel ning on rahvale kasvatanud tõsiseid töömehi.

Ka muidu on omavalitsuste tähtsus suurem kui mõned teoretikerid seda arvavad. Maa hääl meie riigis peab võimas olema. Et see võimas oleks ja põllumees oma loomulikke peremehe õigusi riigi valitsemisel saaks maksuma panna,

tuleb teostada riigivõimu kohtadel omavalitsuste kaudu. Riigi keskvalitsus andku rohkem õigusi ja ülesandeid omavalitsustele. Sellega saavutame rohkem kokkuhoidu kantselei asjaajamises, ametnikkude palkades ja majanduslik-

Tõnis Peet.

Viljandi Maakonna Põllumeeste Esitutuse juhatuse liige 1924—1928.

kudes kuludes. Rahvas ise oma kodu võtab valitsemisest osa, sellega lähendatakse hädad, puudused ja kõik ülesanded palju otstarbekohasemalt ja odavamalt kui keskvalitsuse poolt määratud palgaliste ametnikkude kaudu. Oma-

ole mitte juhuslik, vaid see on järkjärgult kasvanud ja arenenud.

Viljandi maavalitsuses, alates 1921. aastast on pooled maavalitsuse liikmed olnud põllumehed. Maavalitsuse esimees ja sekretär, kui põllumeeste esitajad, on

Tuhalaane põllumeeste kogu juhatus 1930.

Vasakult: Alfred Kukk — kirjalooja. Oskar Sirkel — esimehe abi. Aleksander Kütt — esimees ja August Ronk — kassahoidja.

valitsuse ametnikkude suhe rahvale on rahvalik, aga mitte kroonulik.

Tallinnas, keskvalitsuse juures, on põllumehe hääl palju nõrgem kui kohtadel valla ja maavalitsustes. Seda näitavad möödunud 10-ne aasta kogemused.

Viljandimaa põllumeeste kogud vaatavad tagasi oma möödunud 10-ne aasta töö peale. See on riigiehitamise ja põllumehe — riigikandja — enese korraldamise töö. Tehtud tööst võib põllumees rahuldust tunda. Ta võib samuti tunda täit rahuldust ka Viljandimaa omavalitsuse põllul tehtud tööst. Viljandimaa põllumees on suutnud end 10-ne aasta jooksul maksma panna maaomavalitsuste juhtimisel. Viljandimaal on 38 valda. 25 vallavanemat on põllumehed, 10 vallavanemat asunikud ja 3 vallavanemat sotsialistide esindajad. Nii siis $\frac{2}{3}$ Viljandimaa valdade juhid on põllumehed. Põllumeeste enamus valla omavalitsustes ei

juba 10 aastat nendel kohtadel püsinud. Maavalitsuse 15 liikmest on põllumeeste esindajaid olnud vaheldamisi 6—8. Nii siis 10-ne aasta jooksul jälle keskmiselt pooled.

Sellepärast ei saagi põllumehed üksiköelselt vaadata omavalitsuste ümberkorraldamisele. Ei saa ka unustada, et möödunud 10-ne aasta kestel on need omavalitsuste keskkohad, kus juhtivatel kohtadel põllumehed, ka põllumeeste poliitilise liikumise tähtsamateks keskpunktideks olnud.

Viljandimaa põllumees, möödunud 10 aasta jooksul, on näidanud oma töö ja osavõtuga omavalitsuste juhtimisest, et ta riigi alustoe — omavalitsuste — kandja, selle ehitaja, arendaja ja kindlustaja on olnud ning et ta selleks tööks ka tulevikus ettevalmistatud ja täievilimeeline on.

Omavalitsuste aluseid tuleb kindlus-

tada, sest omavalitsused ise on riigi alustoad. Kõik see kindlustamise töö lasub peamiselt põllumehe õlgadel. Kindlustades omavalitsusi, kindlustab

põllumees ka iseennast. On meie põllumees tugev, siis on ka meie omavalitsus ja meie riik tugev.

Rahva iseloom ja rahva saatus.

Hans Oidermann,

Põllumeestekogude erakonna peasekretär.

Kõik, kes Vene revolutsiooni lähidalt võisid jälgida, peavad tunnistama, et Vene rahvas sel puhul paljastas oma äärmist poliitilist kergemeelsust ja kriitikavõime puudust. Sellepärast langeski 150-miljoniline riik mõne kuuga tükki, hiljuti saavutatud vabadus libises käest ja Vene rahvas paisati sügavasse viletsusse.

Kaua saab Vene rahva saatus olema hoiatavaks näiteks järeltulevatele põlvedele.

Kergemeelsus, muutlikkude meeleolude järele tegutsemine, ausa poliitika ja kindlate iseloomude puudumine, viis Vene rahva alla; viib alla ka iga teise rahva, kelle juures need omadused ilmsiks tulevad. Eks ole Lõuna-Ameerika vabriikidega pea sama lugu. Kõik need Uruguaid ja Paraguaid, Venetsueelad, Boliiviad ja teised, mis on nad oma sajaaastase iseseisvuse kestel muud olnud, kui alaliste revolutsioonide, verevalamiste ja vägivalda tallermaad? Nagu Vene, nii on ka need maad rikkamad maailmas oma loodusvarade poolest, kuid rahvas vaevleb seal ainelises viletsuses ja vaimlises pimeduses, samuti nagu Narva tagagi.

Meie oleme näinud, millised omadused rahvaid poliitiliselt ja majandusliselt alla viivad. Nüüd aga küsime, millised omadused neid tugevaks teevad ja üles viivad?

Inglane J. Bryce, kes maailma tähtsamate demokraatiade arenemiskäiku uurinud, ütleb, et just need rahvad kõige hiilgavamalt on edasi jõudnud, nii poliitiliselt kui majandusliselt, kelle keskel on leidunud suurel määral praktilist, kainet mõistust ning kindlaid iseloomusid. Ta toob näiteks kaks rahvast, kel neid omadusi õige sagedasti leida, ja kes on loonud

maailma suuremad ja püsivamad riigid, nimelt roomlased ja inglased.

Ei olnud vanal ajal roomlased, samuti kui inglased uuemal ajal, sugugi

Hans Oidermann.

Põllumeeste kogude erakonna peasekretär.

algusest peale suured ega silmapaistvad rahvad. Ainult ajajooksul ja raskete võitluste tagajärjel on need rahvad endid kõigist takistustest läbi murdnud, ning seda just tänu peajaslikult oma iseloomu suurepärasele omadustele.

Kui neid languse ja tõusu põhjusi vaadelda, mis peituvad üksikute rahvaste

Umbusi põllumeeste kogu juhatus¹ 1930.

Vasakult: Martin Odrats — kirjaloometaja abi, Mihkel Kuiv — esimees, Tõnis Kukk — kassahoidja ja Elmar Andresson² — kirjaloometaja.

iseloomus, ja siis silmad Eesti rahva peale pöördä, siis paistab meie rahva iseloom õige soodsas valguses. Meie inimeste keskel leidub võrdlemisi palju niisuguseid kaineid, praktilist mõistust, kui ka kindlaid ja ausaid iseloomusid. Eriti selgelt tulevad need omadused ilmsiks seal, kus Eesti tõulised joned on püsinud võõrastest mõjudest võimalikult puhastena, ja nimelt Eesti põllumeeste seas.

Ei ole mitte lihtne juhus, ei ka mitte mingi tagurlus, et just põllumeeste-liikumine see oli, kust algas Eesti vastuvool omaaegsele revolutsioonilisele meeleolule. See oli eestlase loomulik instinkt, mis põllumehi pani uskuma

August Põll.

Viljandi Maakonna Põllumeeste Esituse juhatuse liige 1929. aastast alates.

enam oma-enese tervet mõistust, kui raamatu-tarkade eluvõõraid unistusi.

Ja see asjaolu, et põllumeeste-liikumine peaaegu kogu aeg vastuvoolu ujudes, algusest peale võideldes rohkearvuliste takistustega, on end suutnud siiski raskustest läbi murda, on saanud tähtsamaks poliitiliseks liikumiseks Eestis, eks anna see tunnistust eestlase, Eesti põllumehe iseloomu kindlusest?

Eesti rahva iseloom pakub häid eeltingimusi riiklase arenemise ja poliitilise elu tervenemise jaoks just selle tõttu, et Eesti rahva keskel leidub võrdlemisi palju inglase poolt nii kõrgelt hinnatavat praktilist, kaineid mõistust ning kindlust. Ainult on vaja, et rahvas neid omadusi eriti kõvendama ja kultiveerima hakkaks. Juba koolist peale peab neid omadusi allakriipsutama hakkama. Rahvas peab oma poolehoidu avaldama ainult praktilisele, otstarbekohasele, läbi mõeldud poliitikale, peab poliitikategelastelt ausust, tublidust ja iseloomukindlust nõudma.

Sellega kõrvaldatakse poliitikast tühipaljad sõnategijad, hoolimatud rahva petjad-demagoogid, ja muud poliitilise tegevuse parasiidid, ning võimaldatakse rahva seast tüsedatele, ausatele tegelastele esile kerkida.

Poliitika tegelaste kaineuse, aususe, kindluse ja tubliduse tõus tõstab ka üldist poliitikaelu tasapinda, kaotab ükskõiksuse meeolu, mida nimetatakse riigitüdimuseks, ning annab inimestele uut usku parema tuleviku jaoks.

Nüüd, kus põllumeeste-kogud pühitsevad oma kümne-aastaseid juubeleid, seisku põllumeeste-kogude tegelaste sil-

me ees need hüüdsõnad. Kainus ja tublidus juhtigu Eesti poliitikat ning olgu Eesti poliitika-tegelased praktilise mõistusega, ausa ja kindla iseloomuga inimesed!

Seda põhimõtet järjekindlalt teostades, loovad põllumehed Eesti riigi õitsengu jaoks kõige paremad eeltingimused.

Viljandimaa ja Harjumaa.

Mis on Viljandimaa põllumehel Harjumaa põllumehelt õppida ja ümberpöördukt?

Ado Johanson,

Riigikogu liige.

Viljandimaa ja Harjumaa on kaks maakonda, kus olud üksteisest nii mõneski asjas erinevad. Harjumaad peen-

Ado Johanson.

Harjumaa Põllumeeste kogude saadik riigikogus.

takse kehvaks — Viljandimaad jõukaks maakonnaks. Harjumaal on sageli kuuldav arvamisi, et Viljandimaa on viljakandev maa, kus suured ja head talukohad ja jõukalt elavad põllumehed, nii et peremehel ega perenaisel ei tarvitse tööd tehagi. Peremees kõnnib põllul, sigar suus ja sunnib sulast, kuna perenaine kodus kohvilaua taga istub ja tüdrukuid käsutab. Peremees oma perekonnaga sööb iselauas ja pere teises jne.

Niisugused arvamised on Harjumaal ja peaaegu kogu Põhja-Eestis levinud. Isegi Harjumaa mõisnikud on nendest

olnud mõjutatud. Räägitakse, et kui Harjumaa mees läinud mõisa härra jutule, siis lastud teda püsti seistes oma jutt ärarääkida, aga kui Viljandimaa mees tulnud, siis antud sellele igakord tool.

Need arvamised on sellest ajast pärit, kui Viljandimaalt hakkas põllumehi Põhja-Eestisse valguma ja nendest siin mitmed talukohad otsid. Ka aitas sarnaste arvamiste levimiseks kaasa see asjaolu, et paljud haritud inimesed, kes Põhja-Eestis kohtadele asusid, nagu mõisavalitsejad, vallakirjutajad jne., olid Viljandimaalt pärit.

Praegu püütakse niisuguseid arvamisi ära kasutada poliitika alalgi. Kui sots või koondusasunik tahab Harjumaa põllumeeste häali saada, siis tuleb ta alati välja seletusega, et põllumeeste kogud on jõukate Viljandimaa põllumeeste erakond, Harjumaa põllumehed olla vaesed ja vaestel ei kõlbavat anda häali jõukatele.

Kuidas on aga praegu põllumeeste tõelik seisukord Harju- ja Viljandimaal ning mis oleks Viljandimaa põllumehel Harjumaa põllumehelt õppida ja ümberpöördukt?

Oli tõesti aeg kui Viljandimaa põllumees oli jõukas ja Harjumaa põllumees vaene. See oli siis, kui Viljandimaa põllumehed oma talud päriks ostsid ja suure vaimustusega uuenduste teele asuti. See aeg oli läinud aastasaja viimasel veerandil. Siis tehti Viljandimaal palju tööd, koguti raha, osteti kohti ja koolitati lapsi. Viljandimaa põllumees oli sel ajal väga elujõuline. Ta rajas teed oma järeltulejate paremale tulevikule ja hoolitses ka selle

Elmar Printsman.

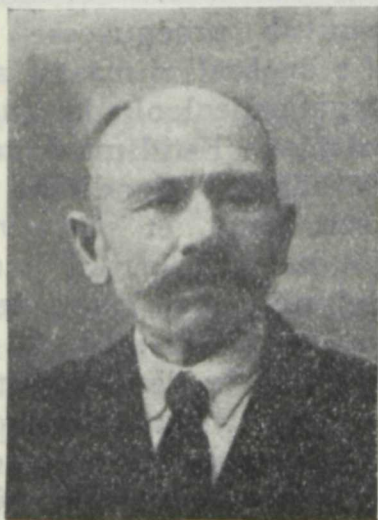
Viljandi Maakonna Põllumeeste Esituse juhatus liige 1929. a. alates, ja maavolikogu liige 1927. a. alates.

... eest, et oleks järeltulejaid. Poegadele osteti talukohte ja tütardele koguti kaasavara, et ka neid sel teel kindlale järjele aidata. Laste koolitamine oli tol ajal sama kui kapitali koguminegi, sest iga koolitatud inimene võis kergesti hea sissetulekuga teenistust leida ja nii kindlustada oma majanduslist seisukorda. Viljandimaa põllumees oli töökas ja ettevõtlik, mispärast neid igasse maakonda laiali valgus ja igalpool edu pärmiks said.

Harjumaa selajal kiratses. Talud ägasid kindlusetta seisukorra ja raske rendikoorma all. Uuenduste peale ei juletud mõteldagi, sest kardeti, et see toob renti juurde ja muudab seisukorra veelgi halvemaks. Kiratsemist põhjustas ka halb maapind ja puudulik maa-korraldus. Nagu teada, on Harjumaa põllupind enam jagu õhukese mulla korraga pae või kruusa põhjaga maa. See kardab kergesti põuda. Vili ja põlluhein kasvab vilets. Kui teravili 6 seemet andis, siis oli hea aasta. Halval aastal tuli 2—3 seemnega leppida. Ainult kartuli kasv oli ka halval ajal rahuldav. Sellepärast saigi kartuli kasvatamine pea sissetuleku allikaks. Heina- ja karjamaad olid viletsad, harilikult märjad sood ja viletsad rohupõndakud. Talukohad olid väiksed, keskmiselt 20—35 tiinu suured, ja needki mitmes tükis kitsaste ribadena. Kohati oli ka metsa vähe, mispärast hooned tuli ehitada pae-kivist.

Selajal pidi leppima Harjumaa põllumees sulasemehe seisukorraga. Aga ka temalgi tuli aeg, mil ta ärkas ja edu-poolle püüdma hakkas. See aeg tuli hiljem ja algas niisama kui Viljandimaa põllumehelgi, talukohtade päriseks ostmisega. Harjumaa põllumeest mõjutas selle juures väga palju Viljandimaa põllumehe eeskuju. See oli aeg, mil Harjumaa põllumees Viljandimaa põllumehelt väga palju õppis, vaatamata selle peale, et Harjumaal olid olud halvemad.

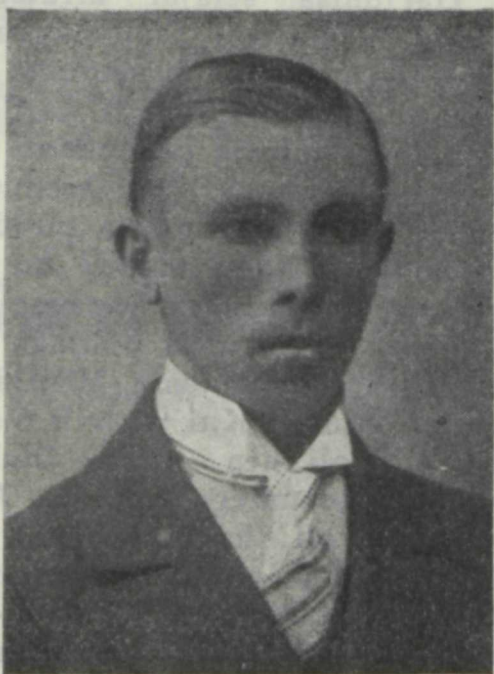
Harjumaa põllumehe ärkamise aeg, mis läinud aastasaja lõpul algas, on pea-

Uue-Põltsamaa põllumeeste kogu juhatus 1930.

Vasakult: Reinhold Omel esimees, Paul Joost — kassahoidja ja Jüri Saar — kirjatoimetaja.

Uue-Suislepa põllumeeste kogu juhatus liikmed 1930.

A. Käärrik — kirjatöötaja ja J. Jokk — kassahoidja.

aegu viimse ajani edasi kestnud. Praegu on Harjumaal igalpool märgata värsket meeolelu ja võrdlemisi suurt töötahet. See selgub iseäranis suures huvis maaparanduse vastu, mis asjas Harjumaa põllumehed praegu esireas sammuvad. Asutatakse suuri veeühisusi ja kaevatakse ühiselt pikki veejuhtmeid, milledest mõned üle 20 kilomeetri pikad. Vähemaid maaparanduse töid tehakse võrdlemisi palju. Leidub isegi valdu, kus suurem osa põllumehi enestele heinamaade parandamiseks kultuurtehnilised eelplaanid on lasknud valmistada ja suure huviga uute maade harimist jätkavad. Niisama ehitatakse suurel hulgal uusi nägusaid elumaju ja karjalaute. Ka palju uusi teid on tehtud ja vanu parandatud. Ei saa salata, et kõige selle juures suuri raskusi võita on, aga näha on, et neid võita tahetakse ja ka võita jõutakse.

Harjumaalane on alati praktilist iseloomu joont ilmutanud ja enese praktilise külje arendamise peale suuremat rõhku pannud. See paistab silma ka noorsoo kasvatamises. Praegu on Harjumaa põllumeeste poegi rohkem põllutöökoolides, kui teistest maakondadest. Noori õpetatakse tegelikule tööle ja katsutakse nendele maad muretseda, mis pärast Harjumaal talukohtade tükeldamine viimasel ajal sagedane nähe. Harjumaa põllumees abiellub noorelt ja kat-

sub oma majapidamise tööd ära teha oma perekonna jõuga. Just need talud, kus oma perekonna jõud tugev, ongi majanduslikult kõige paremal järjel.

Mis Harjumaa põllumeeste poliitilise liikumisse puutub, siis avaldab ka see tõusu dendentsti. Põllumeeste kogud on igal valimisel hääli juure saanud. Kuna viimastel Harju maavalimistel koondusasunikud rohkesti keskerakondade hääli äravõtsid, siis on näha, et liikumine põllumeeste erakonna poole kasvab. Loota on, et järgmistel valimistel põllumeeste kogud veelgi hääli juure saavad, vaatamata selle peale, et pealinna ümbruses valimise kihutustöö alati kõige ägedam on.

Mis puutub praegusesse Viljandi maasse, siis on seal viimastel aastakümnetele märgata meeolelu langust ja tööhoo vähenemist. Kuid ma ei taha siiski seda kurba nähet Viljandimaa kohta üldistada sest usun, et seal veel palju värsket jõudu ja tuleviku kasuks töötajaid leidub. Aga nagu teada, elab iga rahvas tõusu ja mõõna aegu üle, nõnda on ka meie üksikute maakondadega. Võib olla liigub viljandimaalane praegu mõõna ajajärgul, aga sellele ajajärgule järgneb kindlasti tõusu aeg. Et mõõnaaeg liiga pikale ei veniks, oleks soovitatav nende maakondade elu ja olu tundma õppida, kus rahvas tõusu ajajärku üleelab. Kui omal ajal kehva

Harjumaa põllumees viljakandja Viljandimaa põllumeest tema visa töö ja suure ettevõtlikkuse ning rahvusliku vaimu pärast austama hakkas ja teda praegu veel jõuka ja targa mehena ettekujutab, siis oleks praegu aeg, kus Viljandimaa põllumees ka kehval paesel pinnal töötavalt Harjumaa põllumehelt nii mitmeski asjas õpetust võtta võiks.

Harjumaal võib näha, kuidas väikse ja viletsa talukoha peal põllumees omaga läbi tuleb ja sagedasti suure perekonna üles kasvatab, kuidas majanduslisel alal tööd tehakse ja edasi püütakse, aga ka kuidas poliitilisel alal rohkem ja rohkem kokkuhoidma hakatakse ja ühiselt oma huvide kaitseks välja astutakse.

Põllumees ja poliitika.

Joh. Oja.

Viljandimaa Põllumeeste Esituse esimees.

Vaikselt oma koduste toimetuste juures rühkides on arvamine, et 10 aastat põllumehe elus on küll nii lühikene aeg,

Johan Oja.

Viljandi maavolikogu liige alates 1921. aastast. Viljandi Maakonna Põllumeeste Esituse juhatuse liige alates 1929. aastast ja maakonna esituse esimees 1930.

et see meeldetuletust ei väärriks. Aga koduste toimetuste juurest osaliselt väljaspool liikudes ja vaikselt ka poliitika põllul tegevuses olles, tekib arvamine, et möödunud 10 aastat küllalt pikk aeg on selleks, et pilku tagasi heita ja möödunud elukogemuste najal kokkuvõtet teha ning tuleviku sihte üles seada.

Põllutöö iseenesest ei ole mitte uus

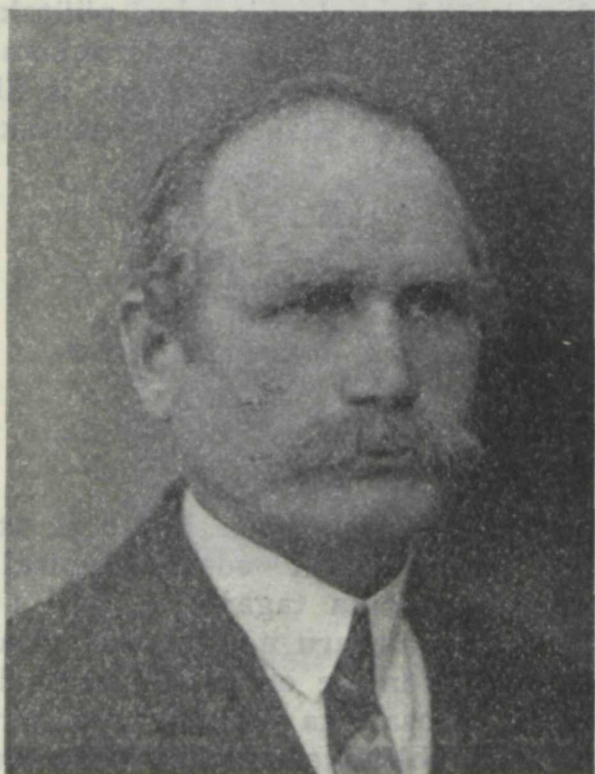
amet, kuid põllupidajate huvid ja ettevõtted nõuavad aja edasijõudmisel ja muutuva poliitika tagajärjel alati uusi sihtisid, et ilmaturu nõudeid rahuldada. Aja edasijõudmine on pikaldasema iseloomuga ja osalt ka põllumehest äraripuv. Aga poliitika on väga kiire muutuma ja seda järsumaid hüppeid teeb ta, kui põllumehed oma pikaldase iseloomuga ja kainema järelekaalumisega mitte ei katsu põllumajandusega tasakaalus hoida.

Möödunud 10 aastat on meile küllaldaselt selgelt näidanud, kui hädavajalikud on olnud poliitika põllul põllumeeste esitajad, kes mitmed väga hädahohtlikud plaanid ja võtted on suutnud selgeks teha, mida meie Emake maa ega rahvas ei oleks suutnud kanda. Ja teiseks on möödunud 10 aasta jooksul ka küllalt valusalt tunda annud need eluvõõrad seadused, mida meie põllumeeste esitajate väikene arv mitte ei ole suutnud ära hoida, seadused, mida meie Emake maa ja rahvamajandus ei ole kanda suutnud, mis meid mõne aastaga juba äärmiselt kitsikusse on viinud.

Meie Eesti olemasolemine on äraripuv ainult põllumehest, sest põld on see pealus ja vundament vaba Eesti hoonel. Põld toidab meie rahva küllaldaselt ja annab ka saadusi teiste rahvastega kauplemiseks. Sellepärast, põllumehed, meil on see esimese sündimise õigus ja suur kohustus Emakese maa vastu. Meie ei või mitte ainult oma kodule elada. Kuus päeva peame oma Emakese maaga sõbrustama ja loodusega tassist juttu ajama. Aga seitsmenda päeva

peame oma nooremate vendadega rääkima, nende vendadega, kellel mitte ei ole võimalik Emakese pehmel pinnal

Jüri Tamm.

Viljandi Maakonna Põllumeeste Esituse juhatuse liige 1929. a. alates.

astuda, vaid kes kõnnivad kivistel uulitsatel. Neile peame selgeks tegema, mis see Emake maa ja loodus meile kuue päeva jooksul on jutustanud ja missuguseid lootusi ning ootusi nad meile lubanud anda.

Meid, pehmel mullapinnal kõndijaid, on kogu Eestis 75%, aga neist ainult üks kolmandik on senini omad kohustused täitnud. Kus on aga see kakskolmandikku, kes mitte oma püha kohustust Emakese maa ja oma rahva tuleviku ülesehitamiseks ei ole täitnud. Ohvrid on antud ja see Emake maa on kalli verihinnaga ostetud ning meie põllumehed oleme eestkostjateks määratud. Meie suu läbi on võimalik maal rääkida ja oma puudusi ning hädasid avaldada.

Põllumehe elukutse on hooltnõudev elukutse, kus elava loodusega ja loomadega tegemist, ning päev-päeva kõrval ilma ühegi vaheta oled sunnitud nende eest hoolitsema ja kui meie ei väsi — tõstame oma majanduse õitsvale järjele. Nii ka poliitilisel põllul — kui meie ei väsi, alati hoolega poliitilisi võtteid ja käikusid jälgime ja neid kaaspõllumeeste

eluga vastavalt oleme võrrelnud, teeme omad järeldused ja nätame, mis elule vastuvõetav ning mis mitte. Ja kui meie

Jüri Pahl.

Põllumeeste kogude saadik Viljandi maavolikogus 1921.—1929.

kõik põllumehed seda teeme, siis on see ühine võimne maahääl, mis kõik võidab.

Aja teetähise juures peatudes ja tagasi vaadates peab tähendama, et selgituse tööd on tehtud ja see on ka vilja kannud. Aga siiski, siidisukkades ja lakk-kingades oleme püüdnud linnale küllaldaselt järele, kuid oma poliitiliste

Uue-Võidu põllumeeste kogu juhatuse liikmed 1930.

Vasakult: Jaan Lillak — kirjaltoimetaja ja Villem Jams — kassahoidja.

õiguste kasutamisel oleme linnast kaugel maha jäänud. Kuid ka seda suudame, kui meie kõik rind-rinna kõrval ühisel jõul ja nõul välja astume, ei mitte ainult vanad põllumehed ega ka mitte

ainult uued, vaid kõik põlluharija rahvapere, kellel armas isamaa muld ja kallis Eesti rahva tulevik.

Tahet, jõudu ja kordaminekut tuleviku aastakümneks.

Kindral Laidoner.

Vabadussõjaaegne vägede ülemjuhataja.
Põllumeeste erakonna juht.

Laidoneri suguvõsa.

Märt Raud.

Viljandimaa koolinõunik.

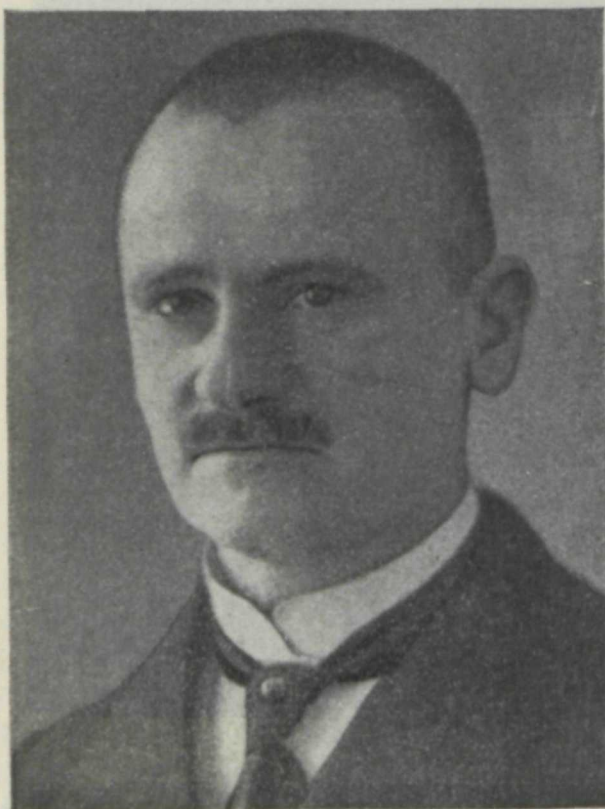
Sakalamaa võib olla sellele uhke, et meie muistne vabadussõja juht Lembit, kui ka viimase vabadussõja juht Laidoner kuuluvad tema poegade hulka. Kahjuks on andmed Lembitu eluloo tundma õppimiseks liiga puudulikud, kuna tema suguvõsa kohta üldse ei ole teateid. Kindral Laidoneri esivanemaid

võime jälgida Põhja sõjani. Aga ka siin on uurijal veel küllalt tööd, sest varasemad andmed on puudulikud ja auklikud, ka ei ole kerge leida vastavaid dokumente. Arvestades suure huviga, mida tunnevad Sakalamaa põllumehed oma kuulsaima erakonnakaaslase ja rahvuskangelase Laidoneri suguvõsa kohta,

katsume tuua sellest lühikese ülevaate, niipalju kui lubavad seni kogutud andmed.

Kindral Juhan Laidoner on pärit Viil-

Johan Lensin.

Viljandi maavolikogu liige 1923.

ratsi vallast, ja tema esivanemad on Viiratsis elanud Põhja sõjast saadik.

Põhja sõja esimesil aastail laastasid vene väed Viljandi ümbruse päris põhjalikult. Väeülem krahv Sheremetjev võis teatada keiser Peetrile: „Jumala abiga, rüüstata ei ole enam miduagi.“ Maa jäi lagedaks. Isegi Viljandil ei olnud rohkem elanikke kui 57. Kui aga selgus, et Baltimaad jäävad tõenäoliselt Vene külge, hakati laastatud kohti täitma elanikkudega teistest kohtadest. Osalt paigutati Baltimaal elanikke ühest kohast teise. Näiteks viidi Paistust elanikke Palamusele. Toodi sisse ka uusi elanikke. Nii toodi Holstresse ja Tarvastusse elanikke Viitebski kubermangust. Ümberpaigutamine sündis juhuslikult ja plaanita. Siis sai ka Viljandi külje all olev Viiratsi mõisale kuuluv talumaa oma uued elanikud Saaremaalt. Missugusest kihelkonnast nad siia toodi, ei ole teada. 1713. aasta vakuraamatust leiame, et Viiratsi mõisa järele oli kaks küla — Kurika küla Viljandi külje all ja Mustapalli küla 15 versta linnast ee-

mal. Esimeses külas oli kolm talu ja teises neli talu. Mustapalli nimi (Mustapalli elanikud olid vanast kõrge kasvuga ja tõmmud) on säilinud praegugi, aga

Mart Reial.

Viljandi maavolikogu liige 1923.—1927.

Kurika küla on muutun. „Mäeltkülaks“. Vakuraamatu järele oli Kurika küla ühe peremehe nimi „Saaremaa Jüri“. 1717. aasta vakuraamat nimetab teda „Saaremaa ehk Laido Jüriks“. See Saaremaa Jüri ongi kindral Laidoneri vanim esiisa, kelle kohta olemas andmed. Nimi „Laido“ sisaldab osa „Laidonerist“. See nimi toodi ka Saaremaalt, kus „laid“ tähendab väikest saart. Sisserändaja kandis nähtavasti „Laido Jüri“ nime juba endisel kodumaal Saaremaal — järjekult oli mereäärne elanik — ja selle säilitas ta ka Viiratsis.

1713. aasta vakuraamatu järel oli Laidu talul kaheksandik Rootsi adramaad. „Talu varanduseks“ (vakuraamatu järele „Bauer Hoffs Vermögen“) oli: 3 meest, 3 naist, 1 hobu, 2 härga, 2 lehma, 2 mullikat. Talu pidi mõisale tegema 3 hobuse päeva aasta läbi, 3 jalapäeva suvel ja 12 abipäeva aastas. Peale selle oli ta kohustatud andma mõisale natuuras 3 vakka rukist, 3 vakka otre, 2 vakka kaeru, 1 leisik linu, 2 naela humalaid, 2 naela linast lõnga, 8 leisikat heinu,

$\frac{1}{2}$ sülda puid, kotiriiet poole koti osa, 2 loomalõõga. Sularaha pidi ta maksma 48 marka.*) Siia tulid juurde veel kiriku maksud.

1722. aasta Viiratsi mõisa talude aruandest selgub, et „Saaremaa Jüri“ oli juba surnud ja Laidul oli peremeheks tema poeg Hendrik „Heinrich“, kelle perekonna liikmete arv oli 10. Vana Laidu talu kõrvale oli asunud uus Laidu,

1782. aasta revisjoni kirja järele oli Viiratsis juba 510 talupoega — 247 meester. ja 263 naister. Kurika külas oli 15 talu, Mustapalli külas endiselt 4. Praegu on Mäeltkülas (end. Kurika küla) 20 suurt ja 12 väikest talu, Mustapallil 10 suurt ja 2 väikest talu. Talude ja elamute arv on kasvanud, aga elanikkude arv rängasti langenud: praegu elab Viiratsis kõigest 300 hinge.

Uusna põllumeeste kogu juhatus 1930.

Vasakult: Harald Raadik — kirjatoimetaja abi, Johan Evert — kassapidaja, Hans Kunstal — esimees, Jaan Kikas — kirjatoimetaja ja Jaan Riis — esimehe abi.

millel oli kaheksandik atra harimata maad („Wühste“ vakuraamatu järel). Talus hobust ei olnud, oli 1 künni härg, 2 lehma ja 1 mullikas. Peremeheks oli Saaremaa Jüri noorem poeg Jaak, kelle perekonna liikm. arv oli viis: 2 täiskasvanut ja 3 last. Kui uue talu asutaja oli Laidu Jaak orjusest veel vaba. Sellest Saaremaa Jüri nooremast pojast Jaagust põlvenebki kindral Laidoner. Mõlemad Laidu talud on Viiratsis veel alles, vanemat nimetakse Laidu nr. 16, nooremat Laidu nr. 17. Esimese omanikuks on hra Pink, teise omanikuks hra Jürine.

Laidu Jaagul oli poeg Aadu ja sellel poeg Tõnis. Tõnisega hakates leiame kirjalikke andmeid juba küllaldaselt niihästi revisjonikirjadest, kui ka Viljandi Pauluse koguduse arhiivist. Tõnis on sündinud 1740. aastal, selsamal aastal kui ta naine, Kiisa Märdi tütar Anu.

Tõnise poeg Peeter sündis 1774. aastal, elas juba sel ajal, kui talupoegadele anti perekonna nimed. Nime panemise ajal oli Tõnis vana ja nähtavasti haige, sest mõisasse nime saama läks ta noorem poeg Jaak, keda mõis oli kinnitanud noorema Laidu peremeheks. Talle anti ka vastav perekonna nimi — Laidonoor — s. o. Laidu noor peremees. Kiriku vanades kirjades vaheldub „Laidonoor“ „Laidonoriga“, muutes viimase „Laidoneriks“, milline nimi algusest peale esineb revisjonikirjades.

Jaagu poeg Hans (sünd. 1827., surn. 1892), kindrali vanaisa oli viimane Laidu peremees Laidoneride suguvõsast. Kindrali isa Jaak (sünd. 1854. a., surn. 1911. aasta.) sündis juba Mustapalli külas Mustrikul. Vanaisa Hans pidas Laidu talu peal lasuvat orjust liiga kõrgeks. Laidu põllud olid vesised ja halvad ning

*) Vakuraamatus on maks arvatud „taalriteks“ ja „markadeks“.

täis kive. Teda peeti viletsamaks taluks kogu Viiratsis, kuid orjused olid teiste taludega võrdsed. Hans Laidoner andis Laidu käest ära, lootes saada uut talu paremail tingimusil. Uue talu leidmine

käis Laidoner esimesed aastad koolis. Ta hakkas juba noorelt teenima leiba karjaskäimisega. Seitsmeaastasena oli ta karjas onu juures „Asumaal“, järgmine suvi Närskal, siis Karula Hallil,

Vana-Suislepa põllumeeste kogu juhatus 1930.

Vasakult: Johan Rajja — kassahoidja, Paul Artur Mei — esimees, Andres Liiv — juhat. liige ja Johan Rips — kirjalloimetaja.

ei õnnestunud ja nii jäi kindrali vanaisa kohata ning hakkas põllutööliseks.

Põllutööline oli ka kindrali isa Jaak. Ta abiellus Laidu naabertalu Raba tütre Mari Saarseniga ja asus Rabale elama. Siin — uue kalendri järele 12. veebruaril 1884. sündis poeg Juhan, paras-tine ülemjuhataja.

Kahjuks ei ole seda maja, kus sündis kindral Laidoner, enam olemas. Aastad tagasi ühendati Raba talu naabertalu Kinguga ja ta hooned kisti maha. Säilinud on vaid lauda varemed. Elumaja ase on tehtud juba põlluks. Endisel õuel kasvab veel tore tamm, mis paistab Viljandi—Tarvastu maanteele. Veel hiljuti on kasvanud seal rohkem tammi, kuid nüüd on nad kõik hävinenud. Raba talu asus Viljandist umbes 4½ kilomeetri kauguses.

Laidoneride perekond ei jäänud Rabale kauaks, asudes elama Viiratsi „Asumaa“ koolimajja, kus oli koolmeistriks kindral Laidoneri onu Saarsen. Siin

selle järel Vägita Laane metsavahi juures. Hiljem sai isa linna karjamehe koha ja asus Viljandisse. Poeg Juhan aitas teda suvel hoida karja ja käis talvel koolis, esiteks Fr. Kuhlbari koolis, siis linna koolis. 1901. aastal lahkus ta Viljandist, asudes vabatahtlikult sõjaväkke.

Kindral Laidoneri esiemade ja nende suguvõsade kohta on kogutud vähe andmeid, kuigi need hilisema aja kohta olemas. Arvatavasti on ka nemad mõne eradiga pärit Viiratsist, sest Viiratsis valitses traditsioon, et nooredmehed abiellusid oma valla neidudega. Eriti ei soovitud naisi Viljandi ja Aidu vallast, sest seal oli mõisa orjus väga ränk ja inimesed orjusega liiga kurnatud. Kui kindrali vanaisa Hans tõi nooriku Karula vallast Rutsnikult, pahandasid sugulased, et noorik toodud „igavesest orjavallast“. See vanaema seisis kogu ümbruses suures lugupidamises. Teda hüüti „memmeks“ ja ta oli palvemajas ettelugejaks. Kindrali ema Mari elab

veel praegugi kõrges vanaduses; 8. novembril saab ta 80-aastaseks.

Nii kiiret lendu, kui teinud kindral Laidoner, tunneb ajalugu vähe. 20 aasta jooksul ta tõusis karjapoisist vägede

ülemjuhatajaks, kes taganeva väe riisimeist lõi tugeva väe, puhastas riigi vaenlasist ja võitis rohkem kui sada korda tugevama vaenlase.

Põllumehe elukutse on ter- vendav tegur.

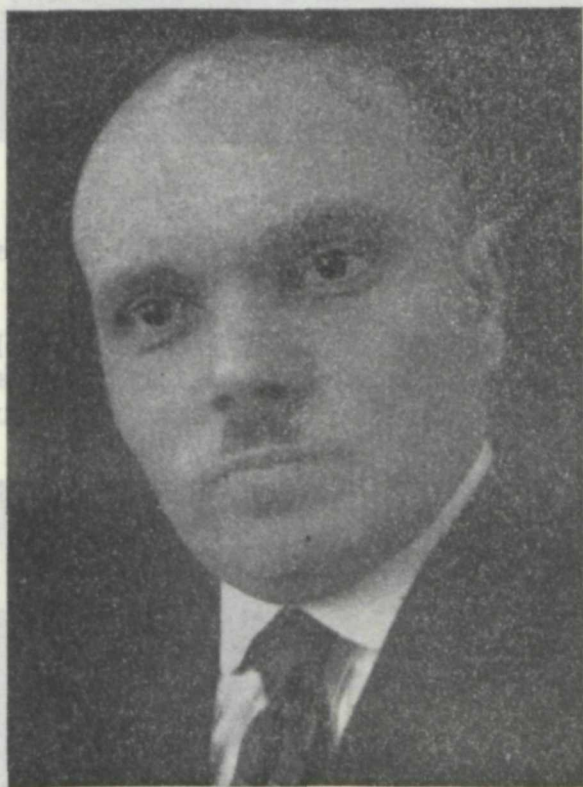
Dr. med. C. Prima.

Põltsamaa haigemaja direktor.

Rasketel aegadel võtab müstitsism võimust ja rahvas ootab imet. Kadunud näib olevat julgus ja usk omal jõul ja oskusel raskustest välja rabeleda. Oodatakse kedagi või midagi senini nägematut ja tundmatut, mis peaks kõigile hädadele järsku lõpu tegema. Harilikul aegadel proovitud juhid seisavad nõutult ja soovitavad väga mitmesuguseid pääseteid, ilma et isegi igakord usuks nende teede otstarbekohasust. Jälle saab korraks näha selle seisundi kurbloodust, kui teoreetiline tarkus tegeliku elu raskustega kokku puutub! Kust ja millal tuleb päästja? Kas fatalistide ükskõiksusest, kes laseks minna kõik, nagu läheb? Või pessimistide igavesest virisemisest? Või optimistide põhjendamata hõiskamisest? Või koguni pääkaotanud „tegelaste“ kramplikust hüplemisest, kes tõmbavad kord ühest, kord teisest otsast, ilma et isegi teaks, milleks seda tegevust vaja? Vaevalt sellest kõigest meile abi tuleb.

Õeldakse, suurlinnad olla rahvaste surnuaiad, kuna nad oma vapustavate vastoludega — pillav rikkus ja äärmine vaesus, võim ja viletsus, suurus ja alatus — elu kooskõla rikuvad, rahva hinge ning tervist hävitavad ja vaenu õhutavad. Kus aga elukäik tasakaalust väljalöödud, seal on hukkumine ikka ligem, kui pääsemine. Meil, õnneks, pole palju sarnaseid „surnuaedu“. Aga ka nendestki, mis on, ulatuks rahva rikkumiseks, kui me mitte selles õnnelikus seisukorras ei oleks, et meil sellele hädahüule on vastu seada kindel vägi tasakaaluka ja kombeliselt kõrgel seisva põlduhariva rahva näol. Kindlalt, uhkelt ja iseteadvalt seisab ta, see põllumeeste pere, keset ägedat võitlust ja su-

rub rusikaga kurjale saatusele lõua alla, kuni saatus viimaks jälle alla jääb. Sest põllumees pole harjunud midagi vastu-

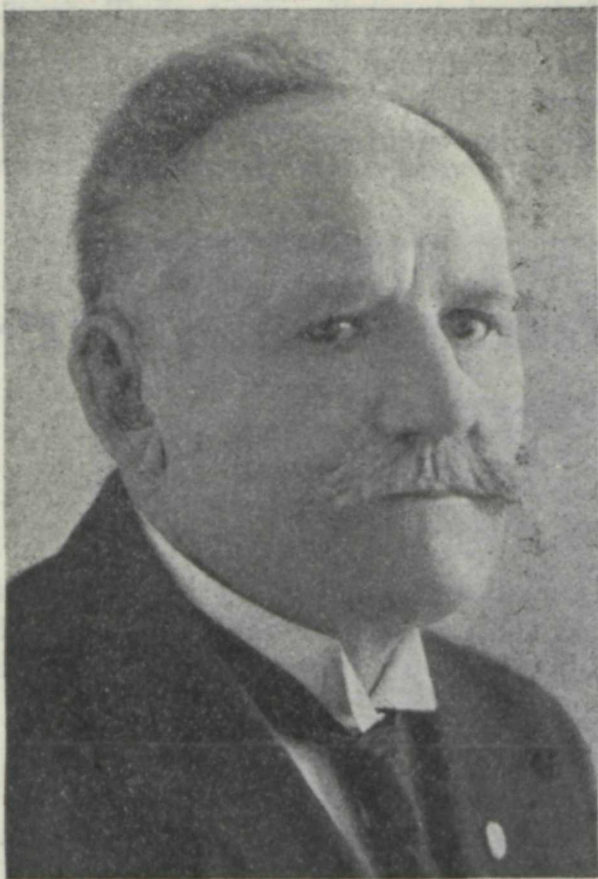

Dr. med. C. Prima.

Põltsamaa haigemaja direktor.

võtma „tööta töölisena“, vaid loob enesele kõik ise visa vaeva ning hoolika heitlemisega. Ta ammutab omad teadmused oma kutse alal otse tegelikust elust ja mõistab eksimustest õppida. Ja just sellest juurdubki põllumehe elutarkus ja suurus. Olles iseseisev ja omaette üksus, kes oma muredega ise peab valmis saama, arendab ta meeleskindlust algatamisel, püsivust sihile püüdmisel ja usku oma enese jõu sisse. Ühes sellega kasvab eneseväärtuse tundmine, mis ei lase tekkida hukutaval alaväär-

Nicolai Loss.

Viljandi Maavolikogu liige 1921. a. alates.

tuslikkuse tundel. Sellepärast ei jää põllumees naljalt alla raskustele, vaid kannab kõik rahuliku üleolekuga ning suur-

suguse vaikimisega. Ja selles on jõud, mille peale põllumeeste pere uhke võib olla.

Tegutsedes elava looduse keskel, õpib põllumees tundma eluharmooniat — kooskõla suures mitmekesisuses, ühtlasi elutempot, avalduste otstarbekohasust ja töö tasuvust. Vapustused ja rasked ajad näivad talle arenemiskäigust tingitud paratamatusena, millede ees pole mõtet meelt heitma hakata, sest ka kaduvates asjades peame mõistma aimata uue, täiuslikuma ja parema elu algust. Elades otse looduse rüppes mõõdukuses ja kombelises puhtuses, hoiab põlduhariv rahvas alles ka oma kehalise tervise, saades sellega tähtsaks teguriks rahva alleshoidmisel. Sel põhjusel näivad meile ülearustena ja enneaegsetena hädaldamised rahva väljasuremisest: senikaua, kui meil püsib põllumees, pole meil karta hukkaminekut. Ja siit järgneb loogiline ja kindel nõue, et meie peame alleshoidma ja kasvatama oma põllumeeste peret, seda rahvuslise ning riiklise iseolemise nurgakivi — siis võidame raskused ja jääme püsima. Kõrvalise abi peale pole meil loota, vaid me peame pigemini olema teadlikud omas sihis ja jõus ning enesest Vana Ilma suurima ning uhkei-

Wana-Tännasilma põllumeeste kogu juhatus 1930.

Vasakult: Hans Mikk — sekretär, Johan Reier — esimees ja Hans Jaakson — kassahoidja.

ma rahva, roomlaste, moodi ütelda võima: „Meil pole sõpru, sest keegi pole meile võrdne; aga meil pole ka vaenlasi, sest me võidame kõik ära“.

Tulgu siis kui tahes tugevad tormid

selle põlise tamme, Eesti rahva, üle. Puistaku ta ladvast lehti, murdku ehk ka mõnedki oksad maha, aga tüvi jääb vanakumata seisma, senikaua, kui ta juured asuvad kindlasti mullas!

Põllumees lugegu oma lehte.

F. Kool.

Ajaleht „Oma Maa“ tegev toimetaja.

C. R. Jakobsoni surmaga ei kaotanud Viljandimaa põllumehed mitte üksi juhi, vaid kaotasid ka häälekandja. Järgnev toimetaja, Peet, oli küll põllumeestele häätahtlik, kuid temal puudus kindel siht ja hoog. Leht muutus ülemaalisest ajalehest kohalikuks sõnumitetoojaks. Hiljemil aastail muutus ka lehe suun põllumeestele vaenulikuks. Sellepärast mõlgutasid kohalikud põllumeeste juhtivad tegelased aastakümnete vältel nii mõnigi kord mõtteid, kuidas saada omale uuesti häälekandjat. Kuid väljavaated selleks olid kehvad. Raha oleks vast leidunud, aga ei olnud kohaseid jõude, kes oleks suutnud ajakirjanduse alal ajada vagusid.

Kui 1917. aastal loodi põllumeeste erakond, siis kerkis uuesti otsustavalt üles oma lehe küsimus. Juba esimesel Maarahva Liidu Viljandimaa kongressil, mis 29. oktoobril 1917. aastal Viljandis ära peeti, kaaluti kaunis põhjalikult lehe küsimust. Põllumeeste erakonna tegelased valdadest kaebasid, et on võimata teha küllaldaste tagajärgedega erakonna organiseerimise tööd, kui ajakirjandus, eriti kohapealne, on põllumeeste vaenuline. Ei tehtud siiski mingisuguseid otsuseid oma lehe asutamiseks. Valiti vaid kolmeliikmeline toimikond, kes pidi läbirääkimistesse astuma kohaliku lehe „Sakalaga“, et see põllumeeste erakonna suhtes võtaks vähegi viisaka tooni.

Mõned kuud hiljem sai noor põllumeeste erakond omale üleriiklise häälekandja. See oli suur samm edasi ning esialgu näis, et ei ole tungivat vajadust maakondliku häälekandja järele. Kuna „Sakala“ osanikkudeks olid enamuses põllumehed, siis loodeti, et see leht ometigi kord matab vaenukirve ja viimaks tagasi pöörab oma isa Jakobsoni jälge-

desse. Aastad möödusid, kuid põllumehed veendusid, et need lootused olid petlikud. Mõned linnahärrad oskasid asju

Ferdinand Kool.

Viljandimaa Põllumeeste Esituse juhatusel liige 1924. a. saadik. Viljandi maavalitsuse liige 1923. „Oma Maa“ tegevtoimetaja, alates 1924.

nii korraldada, et maameestele näidati ust: neil ei jäänud mingit võimalust kaasa kõnelda lehe asjus, ei sisuliselt ega juriidiliselt. Aga lehe toon muutus täiesti väljakannatamatuks. Oma häälekandja asutamine sai paratamatuks.

27. novembril 1922. aastal korraldati põllumeeste tegelaste algatusel Viljandis suurem nõupidamine. Sellest võtsid osa päälle põllumeeste ka teiste kodanliste erakondade tegelased. Ka nendel puudus häälekandja ja ka nemad said ülekohtuselt sõimata ja laimata. Koosolek otsustas asutada kodanline leht, mis

Ajaleht „Oma Maa“ pere.

Vasakult: Bernhard Krug — toimetuse liige, Ferdinand Kool — tegev toimetaja, Jaan Mikhelson — toimetuse liige, van. adv. Hans Soots — vastutav toimetaja, Aleksander Vichvelin — ärijuht ja prl. Lydia Jaakson — ekspediitor.

annaks sõna kõigile kodanlikele erakondadele. Lehe väljaandmiseks otsustati asutada osühisus „Oma Maa“ ning anda sama nimi ka uuele lehele. Võeti vastu põhikiri ja valiti korraldav toimikond.

19. detsembril 1922. aastal ilmus „Oma Maa“ esimene number. Algul oli leht, nagu kavatsetud, üldkodanline. Hiljem muutus ta aga põllumeeste häälekandjaks, sest teised pidasid paremaks asutada omale iseseisev häälekandja. Nii oligi parem. Viljandimaa põllumeestel oli jälle leht, kus võis arutada oma muresid, käsitleda oma päevaküsimusi ja virgutada üksteist põllumeeste poliitilisel organiseerimisel.

Viljandimaa põllumeeste häälekandja „Oma Maa“ on sünnitanud vastastele palju meeelhärma. Nemad hindasid ja hindavad ajalehe tähtsust veelgi kõrgemalt kui põllumehed ise. Vastased tegid sellepärast kõik, mis võisid, et lüüa uut lehte juba esimestel ilmumise aastatel. Teda ähvardati ja ähvardatakse veel praegugi rahakotiga surnuks lüüa.

Pikk rida aastaid on möödunud. Viljandimaa on näinud nii mõndagi uut lehte. Mõnigi kadu kuulutaja on ise kadunud. Kuid „Oma Maa“ ilmub endiselt. Ta on aastate vältel võitnud Vil-

jandimaa põllumeeste peres lugupidamise ja on saanud neile teenäitajaks.

„Niisuguste maakondlike häälekandjate tähtsus on aast-aastalt kasvanud. Hoolimata sellest, et põllumeeste erakonnal ilmub üleriikline tüse päevaleht „Kaja“, on põllumeeste erakond teistes maakondades sunnitud olnud käima Viljandimaa eeskujule ja asu-

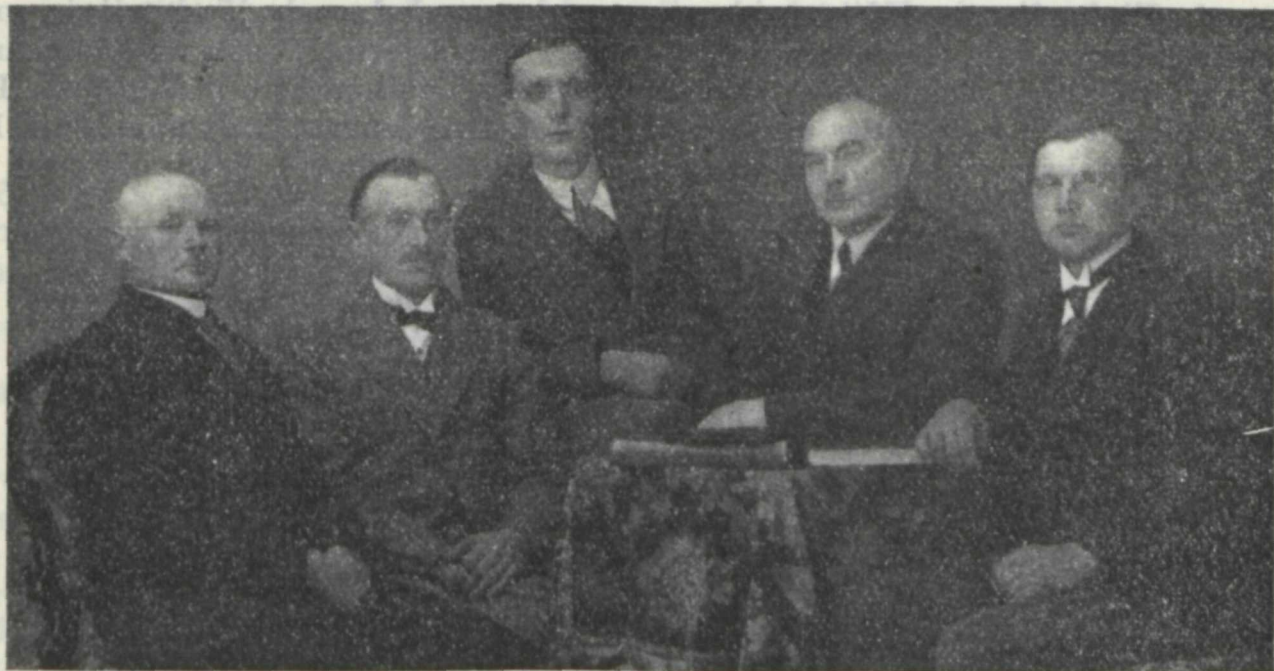
Jaan Mikhelson.

Viljandimaa Põllumeeste Esituse sekretär 1926.—1927. „Oma Maa“ toimetuse liige 1927. a. alates.

tama omad häälekandjad. Arvamised nagu teeks üleriikl. häälekandja tarbetuks maakondlised lehed, või et kohalikud lehed suudaks täita üleriikliku lehe

da tungida maakondade elu üksikasjadesse. Maakondlik leht võib kohalikke küsimusi käsitada igakord kuni kahe lehekülje ulatuses. Kui üleriiklik leht

Vana-Võidu põllumeeste kogu juhatus 1930.

Vasakult: Jüri Härm — kassapidaja, Jaan Karlson — esimees, Peeter Niglas — kirjatoimetaja, Ado Oriik — juhatuse liige ja Ado Kovel — juhatuse liige.

aset, on ekslikud. Mõlemad on vajalikud, täiendavad üksteist ja kummagil on oma eri ülesanded.

Üleriiklikud lehed peavad käsitlema poliitilisi küsimusi üleriiklises ulatuses, andma üldisi juhtnööre. Aga nad ei suu-

paigutaks oma veergudele maakondade sõnumeid samal määral, siis paisuks ta väga suureks ja oleks nii kallis, et teda ainult vähesed suudaksid tellida. See kahadaks palju tema mõju. Päälegi sisaldaks leht suurel hulgal niisugust materjali, mis huvitaks ainult üksikute maakondade tellijaid. Näiteks Viljandimaa ja linna sündmused huvitaks peasjalikult Viljandimaa elanikke. Siin jälgitakse huviga isegi kohalikke väikesi sündmusi. Teistele maakondadele oleksid need sõnumid aga asjatud.

Kohalikkude küsimuste põhjalik käsitlemine ja valgustamine on aga möödapääsematuks vajaduseks. Nii partei elus kui ka muudel aladel sünnib tegelik töö kohtadel. Kohtadel tulevad põllumeeste hädad ja mured nähtavale kõige selgemalt. Siin selgub ka kas keskkohast antud seadused ja määrused on otstarbekohased või mitte, kas neid küllaldase energiaga täidetakse jne.

Pääle selle on maakonna linnades, kihelkonna tsentrumides ja valdades hulk asutusi, millega põllumehed otsekoheselt või kaudselt seotud, kus nad peavad oma asju ajama, nõudmisi esitama ja oma õigusi kaitsma. Kui tule-

Ernst Alles.

Viljandi maavolikogu liige 1930. a. alates.

vad riigikogu, maavolikogu või valla-
volikogu valimised, samuti koosolekud
majanduslistes ühingutes, piimaühingu-
tes jne., siis peavad põllumehed teadma
kuidas talitada nii, et oleks kasu kogu
ümbruse põlluharijatel. Kõiki neid asju
võib küllaldaselt valgustada ainult põl-
lumeeste kohalik häälekandja. Teiste
erakondade lehed seda juba tegema ei
hakka. Vastuoks: nemad püüavad asju

tavad nad põllumeeste vastaseid ja soeta-
vad relvu oma enese vastu. Tihti las-
takse oma raha eest enesele näkku süli-
tada. Osalt on ka sellega seletatav, mis-
pärast põllumeeste erakond ei ole suut-
nud omandada seda jõudu riigis, mis te-
mal peaks olema. Vastaste häälekandjad
karjuvad põllumeeste hääled üle. Põllu-
mees on viimases majanduslikus hädas
ja nõuab olukorra parandamist. Seal

Vastemõisa põllumeeste kogu juhatus 1930.

Esimene rida vasakult: Johannes Mein — esimees, Anna Vendelin — kirjatoi-
metaja, Mihkel Olev — kassapidaja abi. Tagumine rida vasakult: Jüri Soolo —
kassapidaja, Jaan Palmeos — kirjatoiemetaja abi ja Peet Kreebs — esimehe
abi.

näidata vale valguses ja soovivad alati
toimetada nii, et põllumehed sellest kah-
ju saavad.

Põllumeeste kogude agaramatel tege-
lastel on oma maakondliku häälekandja
lugemine aga otse möödapääsematuks
vajaduseks. Ainult selle kaudu on neil
võimalik ühendust pidada oma erakonna
tegelastega lähemas ümbruses ja saada
täielikku ülevaadet vastaste sammudest.

Põllumeeste tegelaste tähtsamateks
ülesanneteks on oma häälekandjate toe-
tamine, levitamine ja neile kaastöö saat-
mine. Juba aastakümneid tagasi on jõu-
tud otsusele, et poliitilises elus on aja-
kirjandus väga suur võim. Raske on ette-
kujutada erakonda võimsate häälekand-
jateta. Kahjuks ei ole veel kõik põllu-
mehed selles küllalt teadlikud ja loevad
vana harjumuse järele põllumeeste vas-
taste lehti. Oma tellimise rahadega toe-

tulevad aga vastaste erakondade aja-
lehed ja ütlevad: „Midagi ei ole tarvis,
mis neil viga, põllumehed on rasvaläinud
hallidparunid, Mogrimärdid ja Miku-
märdi Jooramid!“ Kuidas saab siis tul-
la parandus, kui põllumees ise oma tel-
limiste rahadega aitab sünnitada ja levi-
tada avalikku arvamist enese vastu.

Sellepärast peame uuel aastakümnel
asuma tööle uue hooga, et võita põllu-
meeste ajalehtedele uusi lugejaid. Vil-
jandimaa agaramad põllumeeste kogude
tegelased märkigu omale üles, missugu-
ses põlluharijate peres tema ümbruses ei
loeta veel põllumeeste häälekandjaid ja
tehku seal selgeks oma ajalehe luge-
mise tarvidus. Ühegi teise erakonna te-
gelane seda tööd tegema ei tule.

Viime ühisel jõul igasse tallu
„Kaja“ ja „Oma Maa“.

Jõud.

Põllumeeste poliitilised koondised olgu meie riigielu korraldamisel juhtivalt tegevad.

A. Eckbaum.

End. Viljandi Maakonna Esituse sekretär.

Jõud loob. Jõud hävitab. Jõudu peab oskama õieti hinnata ja õieti käsitada. Aga absoluutset tõde ja õigust ärge otsigem inimeste juurest. Nemad ja

Demokraatia tähendab poliitiliste erakondade tasakaalu valitsust, mis nõuab suhteliselt õigeid jõuvahekordi. Seda luua — olgu meie püüdeks.

Põllumehed on end poliitiliseks jõuks koondanud põllumeeste kogude kaudu. See on terve nähe demokraatial põhjeneval riigivalitsemisel.

Kui tänapäeva elu jälgida, siis leiame, et kõikidel riigikodanikkudel kolmesuguste ülesannetega tegemist tuleb teha. Need on: majanduslised, kultuurilised ja poliitilised. Meie kõik oleme sunnitud siin enam ehk vähem kaasa kõnema, kui tahame teadlikud riigikodanikud olla. Inimlik eluinstinkt ja tema vaimuelu mitmekesised avaldused nõuavad seda.

Poliitika on võim. Poliitilise tegevuse kaudu kujunevad raamid, millede piirides meie igapäevast elu ja oma majandust arendada, ning kultuurilisi nõudeid rahuldada võime.

Poliitilise töötulemusena kujunend seadused ja määrused on need raamid.

Meie seadusandlise kogu, valitsuse ja omavalitsuste poolt väljaantud ja maksmapandud seadusi ning määrusi tuleb aga kõikidel riigikodanikkudel täpselt täita. Seepärast on väga tähtis, et need elukorraldavad raamid, seadused ja määrused, seesuguseks kujuneks, mis kõigiti soodustavad meie rahva ja riigi majanduse- ning kultuurielu ohjeldamatut täiuslikku väljaarenemist ja edu. Siit selgub, et meie oma poliitiliste ülesannete ja kohustuste vastu sugugi ükskõiksed olla ei tohi, vaid neid väga tähtsalt hindama peame. Meie püüame tõe ja õiguse poole...

Artur Eckbaum.

Viljandimaa Põllumeeste Esituse sekretär
1925. – 1926.

nende arvamisest ei ole kunagi täiuslikud. Kuid meie võitleme siiski tõe eest. Ja see tõde olgu meie vankumatud tõekspidamised. Oma veendumust tõekspidamiste läbiviimist nõuda, tähendab tõe eest võidelda.

Poliitikale ei ole omased ilusad tundeküllased sõnad ja kaastundlik süda. Siin otsustab jõud. Seepärast, põllumehed, hinnake õieti jõu väärtust. Koondate kõik oma read üheks tugevaks põllumeeste poliitiliseks ühisjõuks, teadmises, et ainult jõu kaudu teostate oma paremaid püüdeid...

Olge valvel, et eluhävitavad ja kit-

sendavad jõud ei pääse võimule.

Maa toidab meie riiki majandusliku jõuga. Maa olgu aga valvel ka oma poliitilise jõu kaitsel. Põllumehed pidagu lugu ja hinnaku kõrgelt elutervet tööala, põllumajandust, ning kaitsku teda poliitiliselt püsiva visadusega.

Seepärast, — põllumeeste poliitilised koondised ja tegelased olgu meie riigielu korraldamisel juhtivalt tegevad. Sellega edendate tervet, loovat maaelu ja kindlustate meie riigi alusmüüre.

Jõudu — jõuks.

Võitlus tõe ja õiguse eest.

Kolga-Jaani põllumeeste okasrada karistussalkade päevil.

Aug. Michelson.

On möödunud ümarguselt 25 pikka aastat 1905. a. päevilt. On juurde kasvanud uus rahva põlv, kes 1905. a. eellugudest ja sündmustest on vaid kuulnud vanemalt. Allpool olevad read on mõeldud selleks, et dokumenteerida väikeses osas neid mälestusi ja näidata nooremale põlvele, missugust okasrada pidid sammuma tolajal Viljandimaa põllumeeste tegelased, võideldes tõe ja õiguse eest.

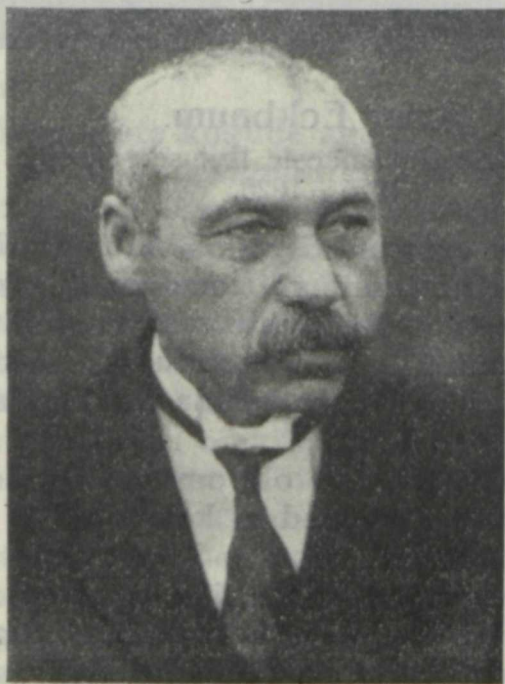
*

See oli 1904. aastal esimese lume aegu, just enne jõulupühi, kui Kolga-Jaani tuntuim põllumees, Pussi talu omanik Tõnis Pedak, kes Eesti iseseisvuse ajal oli Viljandimaa põllumeeste saadik 1. riigikogus, läks oma noorema venna Eduardiga Kolga-Jaani kiriku „Köstri“ maa-

dele jänesjahile. Jõudes „Köstri“ teel metsaotsani, siirdus Tõnis koertega metsa suunas, kuna vend Eduard teele valvama jäi. Peagi oli vendade vahel metsatukk, nii et nad üksteist ei näinud.

Samal ajal sõitis Võisiku mõisa tookordne omanik ühes oma poja Arvedi ja parun Maydelli ning parun Drachenvetsi saatel K.-Jaani kiriku konvendile, kus Võisiku mõisa omanik Leo von zur Mühlen patroniks oli. Möödudes kahel saanil Tõnis Pedakust, pole viimane midagi paha aimanud. Sõitjate kadudes metsatuka taha, kuhu jäi Eduard, kuulis Tõnis kahte püssipauku, kuid mõtles algul, et vend laskis jänest. Siiski, nagu instinktiivselt paha aimates, astus Tõnis tagasi teele, et vaadata, kuhu vend jäi. Sääl tulid aga temale jala vastu Arved von zur Mühlen ja parun Maydell. Jõudes Tõniseni, haaras Mühlen Tõnise püssist kinni, püüdes seda Tõnise käest murda. Et aga Tõnis Pedak oli tüse poiss, ei annud ta püssi käest, mille tõttu tekkis pikem rüselamine. Hoides püssi eesküljes ja kaitses seljatagant jalaga pealetikkuvat parun Maydelli, õnnestus viimaks Tõnisel A. von zur Mühlenit teekraavi selili suruda, kuid — püssi see siiski käest lahti ei lasknud. Küll aga läks parun Maydellil korda T. Pedakut Mühleni päält kraavi lükata, kus ta siis püssi otsa T. Pedakule metsikult suhu torkas, murdes selle hambaid ja kus ka siis Pedak valu tõttu püssi lahti laskis.

Niipea aga, kui Tõnis maast üles sai, haaras ta uuesti oma püssist kinni ja algas uus võitlus, mille juures parun Maydell revolvri haaras ja Mühleni poole

Jüri Nurberg.

Viljandi Maavalitsuse liige 1921.—1923.

Viiratsi põllumeestekogu juhatas 1930.

Vasakult: Jaan Jürine — esimees Jaan M. Jürine — kassapidaja ja Peeter Johani — kirjatoimetaja.

pöörates saksakeeles tähendas: „Lasen maha selle poisilontruse!“ Tõnis Pedak vastas samuti saksakeeles: „Eks katsu enne lasta!“

Kuuldes, et nende vastane valdab vabalt saksakeelt, löid Mühlen ja Maydell kokkuma, kuid — hilja! „Köstri“ alt luhast jõudsid ligemale heinakoormad ja T. Pedak hakkas hõikama appi. Mühlen ja Maydell püüdsid nüüd põgeneda, kuid Tõnis Pedak haaras Maydellil ülikuue lakast ja Mühlenil padrunivööst, kuni ligi jõudis esimene heinakoorma mees, praegune Rõika vabriku rentnik Luik.

Pöördudes Luige poole, küsis Pedak: „Kas tunned neid mehi?“ „Tunnen“, oli vastus. „Siis võite minna!“ ütles Tõnis Pedak oma vastastele. Tõmbas padrunivööst sellejuures nii tugevasti, et see katkes, millega siis Pedak veel von Mühlenile nii tugevasti pähe löi, et padrunid vööst välja lendasid.

Nagu vabandust otsides, astusid lõpuks Maydell ja Mühlen ühes T. Pedaku ja Luigega saanide sõidu suunas. Jõudes saanideni, milles ühes oli kutsar pukis, teises aga Võisiku härra von Müh'en ühes parun Drachenvelsiga, karjus Leo v. z. Mühlen Pedaku ja Luige pääle: „Mis mehed teie olete, et tülitsete siin tee peal?“ Selle peale vastas T. Pedak: „Meie ei ole tülitsetanud, aga need kaks kalkarit kippusid siin teel inimesi röövima!“ — „Kes on tahtnud röövida? Ma lasen teid!“ kisendas Leo v.

zur Mühlen, tõstes püssi palgesse. — „Või teie hakkate siin teepeal õige inimesi tapma! Küll meie teile, kuradiatele, näitame! Kas ma ei tunne vist Võisiku mõisa härrat ja tema kõrval parun Drachenvelsi“, vastanud mehiselt Luik von zur Mühlenile, mille peale viimane püssi langetas ja — saanid algasid liikumist kiriku suunas. Luik aga heinakoormatega saanide kannul, et enne Mühlenisi kirikumõisa jõuda ja vahejuhtumisest õpetaja Villem Reimani ees konvendi istungit teatada.

Aleksander Siitam.

Viljandi maavalitsuse sekretär 1921. a. alates.

Tõnis Pedak pöördus aga venda ot-sima ja leidis „Köstri“ teelt mõni samm kõrval verise aseme, kus vend oli lam-nud. Verised jäljed viisid siit paar ki-

Viljandi linna põllumeeste kogu juha-tus 1930.

Vasakult: E. Selberg — kassahoidja, F. Kool — esimees ja A. Siitam — kirjaõimetaja.

lomeetrit eemalolevasse „Miku“ tallu, kus ka Eduardi läbiminekut oli nähtud ja kus see küsinud Karl Grau järele, kes praegu advokaat Tartus. Säält sammunud Eduard midagi seletamata koju.

Nii sai Tõnis Pedak alles kodus kätte venna, kes küll palju verd kaotanud aga siiski omal ja ul kodu jõudnud ja seletanud, et sõitjad ajanud temale „Köstri“ teel selga. Tema karanud üle kraavi ja pannud jooksuma, aga sõitjad pööranud teise saaniga temale sinnagi järgi. Et aga hobune pole konarlisel künnil sõitnud, lasknud sõitjad tema pihta kaks pauku, mille peale tema maha langenud ja mõneks ajaks mõistuse kaotanud.

Mähkides venna haavu ja pannes teda voodisse, tõusis alles Tõnis Pedaku viha haripunktile. Ta haaras püssi ja rut-tas kirikumõisa, et hävitada maapäält venna mõrtsukad. Kiriku juures tuli aga temale õpetaja Reiman vastu, kes pahameeles seletas, et patron Leo von zur Mühlen ilmunud konvendi istungile püss seljas. Et aga temal ka vahejuhtu-mine „Köstri“ teel juba teada olnud, tõusnud ta konvendil ja lausnud L. v. z. Mühlenile: „Teeröövlightega ei või meie kiriku konventi pidada“, mille peale konvendi liikmed laiali läinud ja istung olematuks jäänud.

Tõnis Pedak palus siis telefoni teel Põltsamaalt politseid juurdlust toimetama — see ei tulnud! Telefoneeris Vil-jandisse, ent säält vastati, et Kolga-Jaa-nis on ju mässajatega tegemist. Mär-gates, et venna laskjad temast ette jõud-nud, telefoneeris T. Pedak Riiga proku-rörile, kelle korraldusel Põltsamaalt uurija-kohtunik välja saadeti ja kes tea-tas, et Põltsamaa politsei asja valgustanud, nagu poleks Pedak politseid kutsu-nudki.

Juurdluse alusel ja kõvade tunnistuste najal mõistis hiljem Põltsamaa rahu-kohtunik küll parun Maydelli ja Leo ning Arved v. zur Mühlenid kolmeks kuuks türmi, kuid hiljem tühistas se-nat selle otsuse. Näis, et on võimatu ta-lumehel mõisnikuga protsessida, kuigi temal oli õigust ei tea kui palju.

*

Kui 1906. aasta esimestel päevadel ka-ristussalgad olid jõudnud Viljandimaa piiridesse, peatus üks salkadest Võisi-ku mõisas — toore iseloomuga päris-härra Leo von zur Mühleni katuse all. Säält seati siis muidugi kokku Võisiku vallast karistatavate nimestik, mille ette-otsa paigutati tollkorral alles 33-aastane Võisiku valla kirjutaja Jüri Nurmberg. Nurmberg oli tagasihoidliku iseloomuga,

Jaan Hansen.

Viljandi maavalitsuse liige 1925.—1927. Maavo-likogu liige alates 18. jaan. 1928. a.

kuid väsimatu töömees ja tolleaegsete K.-Jaani olevate seltside ellukutsuja, juhatuste liige ning üldse silmapaistvam kuju õp. Villem Reimani kõrval. Tema isik ei mee'dinud parunitele. Selle tõttu saigi J. Nurmberg käsu, ilmuda Võisiku mõisa.

Saabudes Võisikusse, leidis J. Nurmberg säält eest karistussalga ülema, kõrgema ohvitseri Matzajevsky, tema abi

deviimiseni paigutasid härrastemajast mõisa hobustetalli otsas asuvasse väiksesse kivist kuuri, kus asusid igasugused tünnid, tõrva aamid jne. Uksele jäid valvama kaks soldatit paljaste mõõkadega.

Loomulikult ei võinud sääil J. Nurmbergil unest juttugi olla. Öö läbi oli ta valvel, tublisti ka närviline. Juttu ajades vahetevahel kuuri juurde tulnud

Viljandi valla põllumeeste kogu juhatus 1930.

Vasakult: Tõnis Härn — esimees, Johan Siiman — kirjaliktoimetaja ja Jaan Reier — kassapidaja.

Krõsanovsky ja Leo von zur Mühleni ohvitserist poja ning parun Schillingi, kes väljendas äärmiselt jämedat sõimu ülekuulatava aadressil. Umbes kella 3 paiku peale lõunat oli juurdlus nii kaugel, et Krõsanovsky Matzajevskyle tulemusest raporteerida võis, mille järele salga ülem Matzajevsky lühidalt J. Nurmbergile tähendas: „Homme hommikul kell 8 saab sind maha lastud“. Säälsamas tekkis aga laskmiskoha küsimuses raskusi, sest Leo v. z. Mühlen oma mõisas otsust täide saata ei lubanud. Varsti leiti aga koht: umbes 4 kilomeetrit Võisiku mõisast K.-Jaani poole, Külmoja veski tee otsas pidi see sündima. Ilmus salga vahtmeister kahe soldatiga, kes J. Nurmbergi otsuse täi-

vahtmeistriga, selgus, et see oli pihkvalane, tundis hästi Eesti olusid. Juttustas, kuidas neil Venemaalt kohale sõites kõneldud, et Eestis on iga maja nurga taga vaenlane, kes salkades valmis vastu hakkama jne. Siin aga ei nägevat nad ühtegi vastuhakkajat, vaid küll seda, et mõisnikud rahvale ülekohtu teevad. Soldatid uksele jälle ohkasid kaastundmusest. Neile oli teatavaks saanud, et J. Nurmbergil ka naine väikeste lastega maha jääb. „Hirmus küll, kui nad sind ära lasevad tappa — kes toidab sinu väikseid lapsi“, sõnas üks soldat kurvalt.

Saabus hommik, lähenes õudne tund. Sääil tuli aga vahtmeister J. Nurmbergi juurde teatega, et — „postor Villem Reiman sõitis härrastemajja“. Nurmbergi

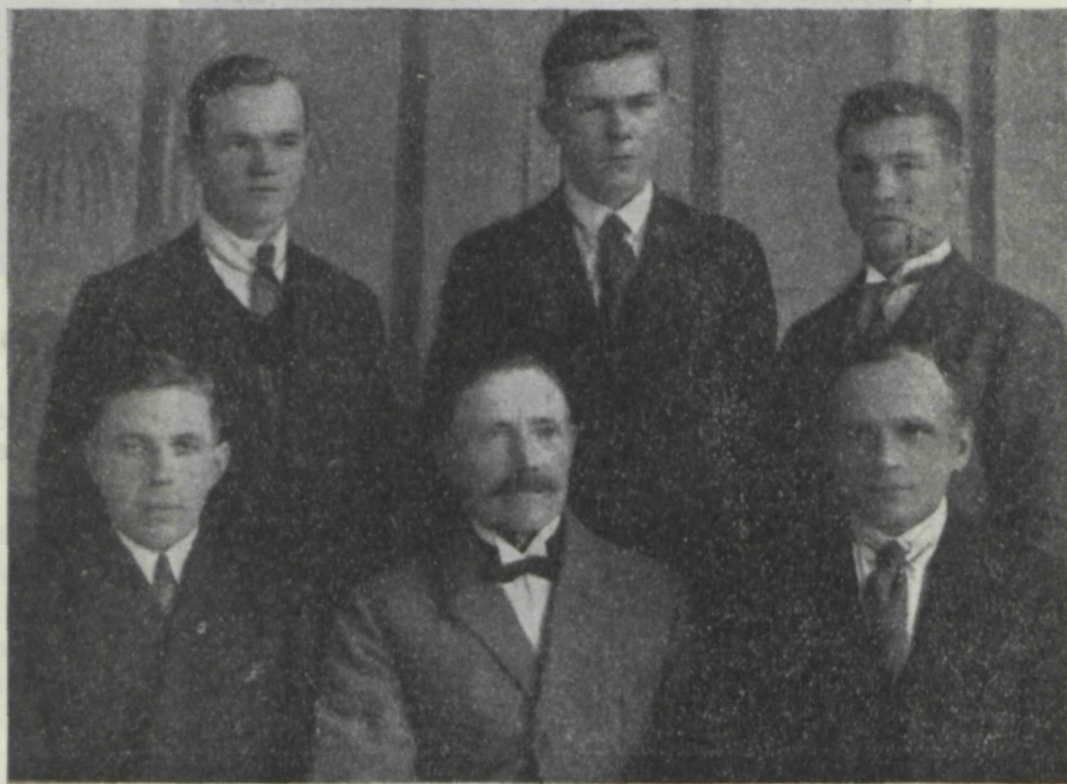
küsimusele — mis ta sinna läinud, arvas vahtmeister, et — vist tuli viimast jumalaarmu andma.

Aeg veeres. Kell lõi 8, lähenes ühek-
sale, aga surmaotsuse täideviim. viibis.
J. Nurmbergi rahutus tõusis haripunk-
tile. Ta päris vahtmeistrilt ja soldati-
telt, aga need ei teadnud ka mingit sele-
tust anda.

Siis äkki nägi surmamõistetut V. Rei-

lasknud traavida, kui seda V. Reimanist
enne ega pärast pole nähtud.

Peale V. Reimani lahkumist Võisiku
mõisast, asus karistussalk teele Võisiku
vallamajja. Soldatite reele asetati ka
J. Nurmberg. Jõudes Võisiku valla-
majja, tulid säääl J. Nurmbergi naine ja
lapsed nuttes vastu. Lapsed ronisid
isale sülle, hakkasid kaela kinni. Nurm-
bergi küüditajad soldatid ei suutnud

Viitsjärve (V.-Põltsamaa) põllumeeste kogu juhatus 1930.

Istuvad vasakult: Ernst Alles — abiesimees, Tõnis Paju — esimees ja
Reinhold Kutsar — kirjaltoimetaja. Seisavad vasakult: Johannes Ess —
kassahoidja abi, Jaan Martsepp — kassahoidja ja Tõnis Aaren — kirja-
toimetaja abi.

mani kuju lähenevat härrastemaja poolt.
Reiman tuli otse J. Nurmbergi sihis,
nähtavalt selle juures ärritatud. Tah-
tes astuda J. Nurmbergi juurde kuuri,
püüdsid soldatid teda pidurdada, kuid
vahtmeistri käsu järele — „Läbi lasta!“,
astus V. Reiman vennaliku südamlikkus-
suga Nurmbergi juurde ja lausus kätt
surudes: „Sa saad vabaks!“ Selle jä-
rele sõitis ta kohe minema, õnnelik
Nurmbergi pääsemise üle ja täis tõsist
eestlase viha nende peale, kelle käest tuli
temal pika manamise ja eestkostmisega
päästa süütut inimest... inimest, kes
1905. a. mässuliikumisest kuidagi osa ei
võtnud, vaid kelle ülesanne oli ainult —
teha vaikselt kultuuri tööd. Nägijad
tõendavad, et õnnis Villem Reiman Või-
sikust koju sõites, hobust nii kõvasti

seda nähes jääda ükskõikseks, vaid —
nutsid lastega kaasa. Soldatite kohta
ütleb J. Nurmberg ise, et — need olid
enamasti väga head inimesed, ainult vaid
„käsualused“.

Vallamaja juures oli suurem peksmi-
ne „süüdlastele“. Parun Schilling nõu-
dis ka lakkamatult veel säääl, et J. Nurm-
bergile vähemalt peksa antaks. — „Kui
mitte rohkem, siis laske lüüa pükste
pääle, tehke temale rahva ees vähemalt
häbi“ — kordas Schilling salga ülemale,
kes aga poolpahaselt vastas: „Jätke
mind ometi rahu! Ma andsin pastorile
sõna, et ma Nurmbergi enam ei puutu.“

„Peale selliste vintsutuste“ — ütleb
J. Nurmberg, „olin närvide põrutuse
tagajärjel nagu uimane mitu päeva.“

Tõusin vaid magamast ainult sööma, muud midagi teha ei saanud.“

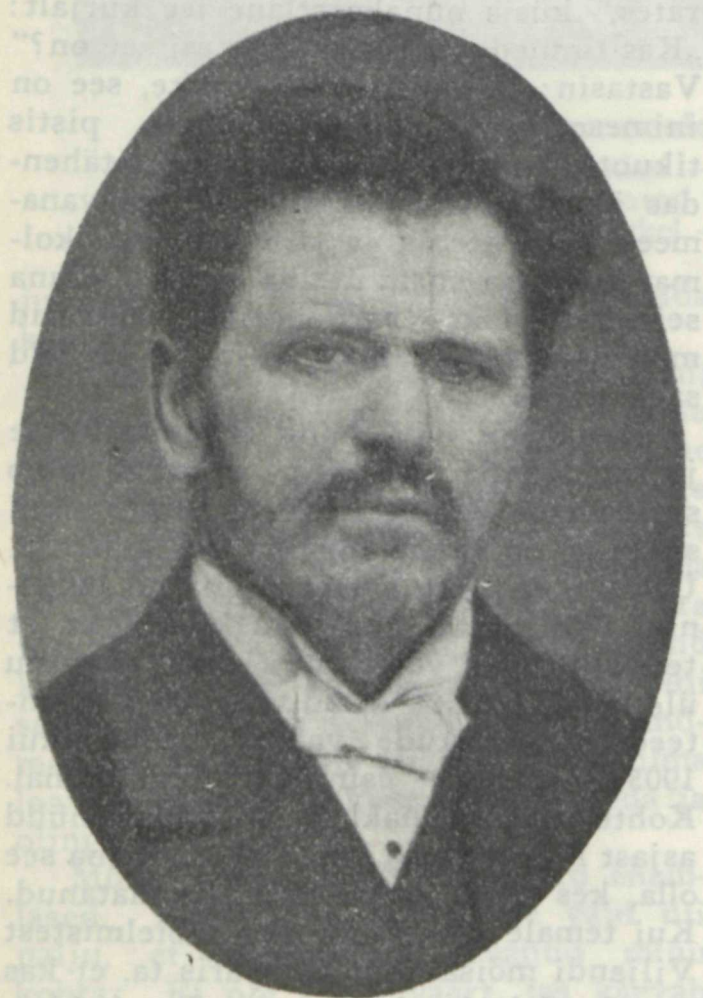
Olgu lõpuks tähendatud, et iga tõsine kolgajaanlane võlgneb tänu kadunud heategijale ja tõsisele hingekarjasele Villem Reimanile selle eest, et ta noil päevil ei päästnud mitte ainult J. Nurmbergi elu, vaid seisis kõikide ki-

helkonna kodanikkude julgeoleku eest, pannes oma saatust kaalule. Hiljem kaebasid mõisnikud, nagu kaitseks V. Reiman mässajaid, mille eest temalgi tuli salkade ülemjuhataja kindral Besobrasovi ees vastust anda, kust ta vaid üle noatera pääses.

Valimiskasti juurest tribunaali.

Andres Alveri jutustuse järel.

1918. aasta algul muutus enamliste võimumeeste teotsemine järjest intensiivsemaks. Eesti asutava kogu valimis-

Andres Alver.

te järelle asuti maal igalpool põllumeeste tegelaste vangistamisele. Kuna mina valimise kihutustööst noore põllumeeste erakonna hääks aktiivselt osa võtsin, siis oli kindel, et minul kaua ei tule korda oodata. Arvestasin sellega, et võib olla tuleb elada tükk aega ka „põranda all“. Et hankida hädajavalikke rahasumme, otsustasin teha veel ühe reisu Viljandi turule.

Ühel jaanuari kuu hommikul jõudsin õnnelikult oma saaduste natukesega Viljandi turule. Kaup sobis kiirelt ja peagi sain ringi vaadata, mis kuuleb-näeb. Ei olnudki tarvis kaugele minna. Oma valla kommunist — Sihver Tännasilmast — pidas sealsamas turu peal kõnet. Nihutasin ennast ka lähemale. Mind tunti aga kohe ära ja mitu tuttavat sõnasid kaunis valjult: „Alver, sa nõudsid ka 1905. aastal demokraatiat ja rahvavalitsust. Kas sul nüüd on küll hää olla?“ Vastasin neile: „Ma ei tagane ülikooli aula otsusest mitte ühte sammu. Praegu ei ole meil rahvavalitsust, vaid praegu on bandede valitsus. Need banded võtavad ree pealt, raudteelt ja mujalt rahva vara, viivad kohtukodadesse, söövad ja jagavad seal omayahel“. Rääkisime veel ühest-teisest asjast ja siis algas reis koju poole.

Olin jõudnud Vana-Võidu mõisa nurme kohale, kui mulle vastu tuli pikk voor hobuseid punakaartlaste saatel. Selgus, et viidi kinni Vana-Tännasilma valla põllumehi. Mind peeti kohe kinni ja seletati, et minugi jaoks on igaks juhtumiseks küüdimees Vana-Tännasilmast kaasa võetud. Küüdimeheks osutus Jaan Jaanson. Tema teadis kõnelda, et mind on kinni võetud sellepärast, et ma Maaliidu esitajana olin valimiskasti juures.

Viljandis paigutati meid rahukogu hoonesse — ülesse suurde saali. Siin oli juba ees hulk tuttavaid — postoreid, advokaate, põllumehi jne. Saali astudes sõnasin: „Tõstke käsi püsti, kui keegi teab, et siin on ka kaabakaid, sest minul on raha taskus.“ Keegi kätt üles ei tõstnud. Riputasin kasuka seinale ja tähendasin: „Ma näen, et olen jälle sa-

Võisiku põllumeeste kogu juhatus 1930.

Vasakult: Karl Moks — kassahoidja, Anton Unt — esimees ja Jaak Koort — kirjatoimetaja.

muti ausate inimeste hulgas, kui 1905. aastal". Keegi auväärt vana tegelane tähendas selle peale: „Meie oleme siin küll ausad, aga uksest tuleb uusi iga silmapilk sisse, kes teab, kas need kah ausad on?“ Vastasin: „Ma ei karda siiski, sest vaadake, keerup seisab mõõgaga uksele.“

Uksel seisis tolkorral sõdur püssiga. See vaatles mind natukene ja astus mõne sammu lähemale. Ta käsutas mind paigale ja pistis siis püssitiku otsapidi minu ninasõõrmesse. Tikku seal ringi pöö-

Oskar Subi.

Viljandi Maakonna Põllumeeste Esituse sekretär 1929.—1930.

rates, küsis punakaartlane ise kurjalt: „Kas tunned, vanamees, mis asi see on?“ Vastasin: „Tunnen küll pojuke, see on inimese surm“. Punakaartlane pistis tikuotsa ka teise ninasõõrmesse ja tähendas ähvardavalt: „Turu peal, sa vanamees, said ütle!da ja siin kah, aga kolmat korda sa enam ütelda ei saa!“ Kuna seisukord läks kardetavaks, haarasid mõned tuttavad mind kinni ja surusid saali nurka.

Samal ööl viidi mind tribunaali ette ja seal teatati juba ette, et mind ootab surmaotsus. Viimases sõnas lubati mind siiski ka natukene kõnelda oma kaitseks. Ütlesin, et minu surma higest on langedud 1905. aastal üks tilk ka selleks, et teie siin nüüd võite koos istuda ja minu üle kohut mõista. Mind võeti kesk maanteed püssitikkude vahele, samuti kui 1905. aastalgi — esimesel jõulu pühal. Kohtu esimees hakkas nähtavalt nüüd asjast huvituma ja küsis, et kas mina see olla, kes 1905. aastal palju kannatanud. Kui temale jutustasin oma läbielamistest Viljandi mõisa keldris, päris ta, et kas vastab tõele kuuludus, et mõisa keldris Tarvastu Mensenkampfi proua käinud „Sakala“ Peeti peksmas. Ma ei pidanud kohaseks enne surma pealekaebama hakata ja sellepärast vastasin kindlalt, et see jutt ei vasta tõele. Järgnevatest kõnelustest sain aru, et tribunaali mehed oma vahel kiitlesid, et nad eelmisel ööl olid õieti kohut mõistnud, kui nad Mensenkampfi proua kohta surmaotsuse tegemata jätsid. Esimees aga päris minult edasi, et vahest tean ma ütelda kellegi teise nime, kes tolajal

Õisu põllumeeste kogu juhatus 1930.

Istuvad vasakult paremale: Hans Muri — esimehe abi, Peeter Koorits — esimees ja Jaan Kärner kassapidaja abi. Seisavad vasakult: Oskar Schüler — kassapidaja ja Hans Sirkel — kirjatoimetaja.

julmuse tegi. Ütlesin, et ei tea nimetada kedagi.

Need kõnelused mõjusid nähtavalt nii palju, et võimumehed muutusid minu vastu palju lahkemaks. Lubati kohe Anveldile ette panna, et ta minu kohta tehtud surmaotsuse muudaks eluaegseks sunnitööks. Asi võttis aga veel parema pöörde, kui tribunalist Epstein mind ära tundis. Tema vastutusel lubati mind koguni ajutiselt koju lasta, seni kui pidi selguma Anveldi seisukoht. Pidin andma vaid tribunaalile allkirja, et ma ilma loata kodust ei lahkuks. Tegin seda ja olingi vaba.

Mõne päeva pärast põgenesid enamlased. Kuulsin tagant järele vaid nii palju, et võimumehed arvanud minu kohta: „Ei ole kuuli väärt, las kaevab ise omale haua.“ Eesti sõjaväe ohvitseridelt sain nüüd 50 püssi. Mulle tehti ülesandeks need kohapeal ustavatele korraldajatele välja jagada. Tegin seda. Sakslaste tuleku järele pidin aga relvad uuesti vedama Viljandisse. Nüüd ei loetudki neid enam, vaid Saksa sõdurid pildusid need segamini aita. Olin imestanud, et sakslased, keda tavaliselt väga täpseteks inimesteks peetakse, tegelikult seda sugugi ei olnud. Võib olla oli aastaid kestnud sõda neidki

nüriks teinud. Poliitilisest korraldamise tööst Saksa okupatsiooni võimu päevil ei saanud olla juttugi, sest igat väheemat teotsemist ähvardati karistusega.

Läksid kuud. Kadusid ka Saksa võimukandjad, kuid minule jäid mälestused hingepingutavast ööst tribunaali kohtus.

Jaan Birkholtz.

Viljandimaa Põllumeeste Esituse sekretär
1928.—1929.

Magajate mälestuseks.

August Maaten †

Viljandimaa Põllumeeste Esituse asjaajaja
1922. – 1924.

August Maaten sündis 7. veebruaril 1892. a. Vana-Võidu vallas, Ennu talu omaniku pojana. Õppis Viljandi kihelkonnakoolis. 1922. aastal astus ta Viljandi maakonna Põllumeeste Esituse teenistusse asjaajajana. 1924. a. lahkus ta Esituse asjaajaja kohalt ja astus Viljandi Põllumeeste Seltsi kaubanduse osakonna teenistusse. 18. mail 1927. a. varises A. Maaten lühikese raske haiguse järele manalasse.

A. Maaten oli üks neist noorematest tegelastest, kes Viljandimaa põllumeeste kogude organisatsiooni loomisaastatel aitas vagusid ajada. Ta võttis agaralt osa ka teiste põllumeeste organisatsioonide tegevusest; oli Viljandi Põllumeeste seltsi juhatuse liige ja Viljandi põllumeeste kogu liige.

Jüri Nõmmik †

Jüri Nõmmik sündis 24. okt. 1866. a. (v. k. j.) Taevere Kase algkooli õpetaja pojana. Sai alghariduse kohalikus kihelkonnakoolis ja õppis hiljem Tartus Hollmanni seminaris. 20-aastasena omandas ta kooliõpetaja kutse ja asus samal aastal (1886) oma isa asemele Kase kooli juhatajaks. Tähtendatud kooli peal töötas ta ühtejärke 42 aastat. 1928. a. läks ta pensionile. Suri 23. nov. 1929. a. lühikese raske haiguse järele.

Jüri Nõmmik oli agaramaid koolimehi, kes andus tööle täie hingega. Kuid ka seltskondlikul alal oli ta kogu aeg väsimatalt tegev. S.-Jaanis oli väheseltse, kust N. mitte osa ei võtnud kas asutajana, või muidu aktiivse tegelasena. Tema oli üks Taevere põllumeeste kogu asutaja ja kuni elulõpuni põllumeeste liikumise südimeestvõitleja Suure-Jaani kihelkonnas.

Sisukord.

K. Einbund: Põllumeeste kogude erakond on Eestit kandev erakond	Lehek.	21
A. Jürman: Raskustest saadakse üle!	„	23
J. Hünerson: Põllumeeste roheline väerind.	„	25
Kindral J. Soots: Põllumees ja riigikaitse.	„	29
M. Martinson: Meil on vaja rohkem kodukolde tulukese hoidjaid	„	33
M. Raud: Sakalamaa — põllumeeste poliitika häll	„	35
P. Aavik: Talurahva liikumisest põllumeeste parteini	„	45
F. Kool: Kui kaalul oli Eesti saatus	„	58
F. Kool: Põllumeeste kogude organisatsiooni sünd ja areng Viljandimaal	„	64
H. Lauri: Omavalitsus ja põllumees	„	72
H. Oidermann: Rahva iseloom ja rahva saatus	„	76
A. Johanson: Viljandimaa ja Harjumaa	„	78
J. Oja: Põllumees ja poliitika	„	81
M. Raud: Laidoneri suguvõsa	„	83
Dr. med. C. Prima: Põllumehe elukutse on tervendav tegur	„	87
F. Kool: Põllumees lugegu oma lehte	„	89
A. Eckbaum: Jõud	„	93
A. Michelson: Võitlus tõe ja õiguse eest	„	94
A. Alver: Valimiskasti juurest tribunaali	„	99
Magajate mälestuseks	„	102

Tekstis on 113 mitmesugust pilti. Põllumeeste kogude juhataste pildid on paigutatud raamatusse tähestiku järjekorras.

Proviisor G. H. Jürgens

Viljandis, Suurturg nr. 10, kõnetraat 112.

Rohukauba ladu

värvi ja parfümeeria-kauplus.

Arstirohtude import väliamaalt ja müük aptekidele ja haigemajadele.

Keemia ained tehnik ja tööstuse tarvis
Piimaproovimise tarbed
Meierei harjad.

Looma pulbrid
Riide- ja lõngavärvid „**STAR**”
Maalri värvid
Värnits, kriit
Piiritus- ja õlilakid
Pintslid ja harjad.

Vosvorlubi
loomadele.

Tähtis karjapidajatele.

Järjekindel vosvorlubi lisandus loomatoidule suurendab piimasaaki, kiirendab noorte loomade kasvu ja hõlbustab toiduksüste ärakasutamist.

Soojamõõtljad igasugused.

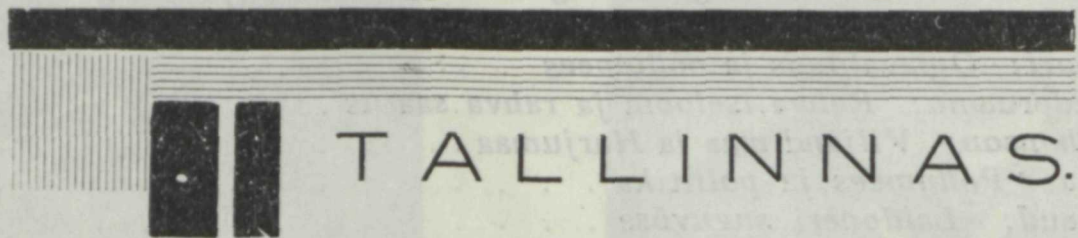
Alati suures valikus: Parimad tualettseebid. Sise- ja väljamaa lõhnaõlid, nahakreemid ja puudrid.

Hambapastad. Keha tervishoiu- ja tualett tarbed.

Müük suurel ja väikesel arvul — kasulikum sisseostukohi ühisustele ja kaupmeestele.

Suurveski J. Puhk & Pojad

TALLINNAS.

*Kontorid: Tartus, Pärnus, Narvas, Valgas, Petseris, Rakveres, Tapal,
Nõmmel, Türil, Võhmas ja Abjas. — — — — —*

VILJANDI KONTOR

Kauba tänav nr. 9,
telefon nr. 2-11.

Koloniaalkaup suuresvalikus.

Väikekaupmeestele soodsaim

ostukoht. — — — — —

Laos alati saa- daval omaveski

Manna.
Nisupüülid:
Sõre,
Poolsõre,
Eestiparem,
Kalev,
Taara,
Kungla ja
Sampo.
Rukkipüülid,
Rukkijahud,
Sepikujahud,
Odratangud,
Nisukliid,
Loomajahud.
Suhkur —
peen ja tükis,
Riis,
Kartulijahu,
Sool,
Heeringad ja muid.

Chevrolet, Marguette ja Buick autode ainuesindus.

Müügil autoosad ja -kummid.

Segakauba äri

KARL JÜRMANN,

Põltsamaal.

Kõnetr. 71 ja 80.

Vaneim ja suurim kaubaladu ning soodsaim ostukoht Põltsamaal.

Soovitab: manufaktuurkauba osakonnast rikkalikus valikus

Daamidele: villaseid-, sammet- ja siidi kleidiriideid.

Härradele: kodumaa ja parimate välismaa vabrikute ülikonna-, palitu- ja püksiriideid. Voodriideid, blusi- ja kraenahku.

Alaline uudiste juuretulek.

Ülikuulsaid Riia „**Quadrat**“ vabriku gummi kalosse ja botikuid.

Täielikuim koloniaalkauba ladu — suure läbimüügi tõttu alati värsked kaubad.

Eriolist rõhku pannakse **ehitusmaterjalide** osakonnas kauba ost-tarbekohasuse ja hinna odavuse peale.

Portselaan-, kivi-, klaas-, email ja alumiiniumkaubad rikkalikus valikus ja üpris odavate hindadega.

A./S. Eesti-Petroli Tallinnast,

määrde õlide, petroleumi ja bensiini ladu.

Hinnad väljaspool võistlust.

Praegu müügil võistlus hindadega

A./S. „UNIONI“ ja leiste paremate vabrikute saapad, pleekimata ja pleegitud pesuriie, kangalõim ja palju feisi kaupu.

Võrrelge ostmise korral minu kauba väärtust ja hinde.

Viljandi Piimaühing.

Peameierei Viljandis, Kirikumõisa tänaval.

Koorejaamad: Kiinil, Auksis, Pärstis, Heimtalis ja Holstres

Suuremaid ja eeskujulikuid piimaühinguid Eestis.

VALMISTAB

ajakohaste sisseseadete abil ainult

**kõige paremat
eksport-võid,**

ja maitsevat

bakstein juustu.

M Ü Ü B

peameierei juures asuvast kauplusest
möödukate hindadega:

võid, juustu, täispiima,

kooritud piima, võipiima, vahu-
koort, kohvikoort ja juustuvett.

Laialdane piimatoojate ringkond ja korralikud sissesea-
ded võimaldavad Viljandi piimaühingul kulusid miinimu-
mini vähendada ja seega

**maksta oma piimatoojatele alati kõrgemat
päevahinda.**

Juhatus.

Munktell

uued 1930. a. peksumasinad ületavad kõik ootused.

Munktell on olnud ikka esikohal.

Viimasel ajal on tehtud Munktelli masinate juures veel mitmesuguseid täiendusi.

Kõik kes ostsid 1930. a. Munktelli masinaid, on otse vaimustatud, sest Munktelli peksumasinad on isegi paremad, kui keegi teadis soovida.

Munktelli nahvtatractoriga töötamine tuleb kõige odavam.

Munktelli nahvtamootor on kasulikum mootor igaks otstarbeks.

Nõudke pakkumisi tarvitajate- ja majandusühinguilt

Pealadu

ETK

Võhma Ühispiimatallitus

Võhmas, telefon 15.

—ZZ—

Suurim ühistegelise piima-
ühisus Põhja-Viljandimaal.

Uue eeskujuliku (kontens) vee sisseseadega.

Valmistab I s. eksport-võid
ja kaseiini.

Maksab piimatoojatele piima
eest kõigekõrgemat hinda.

Piimatallituse (meierei) juures 3-me paari
kividega püüli ja kruubi masinatega

mootor-ühisjahuveski.

Töötab 5 äripäeva nädalas, peale laupäeva.

Valmistab mõõdukate hindadega püüli,
tangu, kruupe ja kõiki liht jahu.

Töö on täiesti korralik ja rahuloldav. Tööstuse ruu-
mides oma elektri valgustus.

Piimaühisus müüb oma liikmetele
võistlemata hindadega kõrgeväärtus-
list looma jõutoitu.

ÜHISUS
„VÕHMA
EKSPORTTAPAMAJA“

VÕHMAS, TELEFON Nr. 42.
Võtab vastu:

peekonsigu

samuti ostab siseluru sigu makstes kõrgemat päevahinda. Maksmine tapakaalu alusel, kohe peale tapmist.

Müüb odavalt:

peekoni kõrvalsaadusi, nagu: päid, jalgu, lõikeid, sulatatud searasva jne.

Võhma Majandusühisus

Võhmas, omas majas.

TELEFONID: Juhatus ja ärijuht Võhma Nr. 25
Kassa „ Nr. 14
Arveosakond „ Nr. 14 ja 25.

Abikauplused: **Imaveres:**
Järavere külas, omas majas, telef. Põltsam. 62.

Kabala:
Kabala asunduses, omas majas, telef. Võhma 11-a.

Täielik ladu igasugust
kaupa.

Hinnas suurim vastu-
tulek ostjaskonnale.

Ostab põllupidajatelt
põllumajandussaadusi

Võtab raha hoiule.

Umbruskonna põllupidajad! Astuge ühise liikmeks! Koondage kõik enda ostud ühisesse. Mida suurem ühise läbimüük, seda soodsamatel tingimistel on ühisusel võimalik Teile kaupa muretseda.

Suure-Jaani Piimatalitusühisus.

Suure-Jaani alevis, telefon 34.

Vanemaid piimaühinguid Eestis.

Seisab karjakasvataja teenistuses juba 19 aastat, vahetpidamata ka kõige raskematel revolutsiooni ja okupatsiooni aegadel.

Vastuvõetud piimahulk

1927. a. 1.563.142 kg.

1928. a. 1.671.911 „

1929. a. 1.792.715 „

Kõige moodsam piimaraha arvestamine, rasva % , piimakvaliteedi ja piima-veo kauguse järele.

Või eest näitustel kõrgemad auhinnad! Üleriiklistel või kestvushindamistel oli S.-Jaani või 1928. a. 6., 1929 a. 5. kohal.

Müüb meiereist hääd värsket piima ja kõrgeväärtuslikke piimasaadusi.

A/S.

ÜHISELU TRÜKIKODA

VALMISTAB PARAJATE HINDADEGA

IGASUGUSEID TRÜKITÖID

KIIRELT JA MAITSEKALT

VÄRVITRÜKK

RAAMATUTRÜKK

NOODITRÜKK

ROTATSIOONITRÜKK

KÖITEKODA

TALLINN, PIKK 42

TELEFON

4-90

VILJANDIMAA ÜHISTEGELINE RAHAASUTUS

RIIDAJA ÜHISPANK

Riidajas, telefon Kärstna 2, post Riidaja p. ag.

Võtab raha hoiule ja maksab ajakohast protsenti.
Annab laenusid mitmesuguste kindlustuste vastu.
Toimetab kõiksugu panga operatsioone.

Kõik Riidaja, Kärstna ja lähema ümbruskonna kodanikud toovad omad hoiusummad Riidaja Ühispanka ja teevad omad laenud sealt.

MÕNNASTE PIIMAÜHING

**

TUGEVAMAID PIIMAÜHIN-
GUID VILJANDIMAAL.

Meiereis uus ajakohane sisseseade, puhtus ja
kord.

Valmistab ainult

KOIGE PAREMAT EKSPORT-VOID.

Piima ümbertöötamist väheste kulu-
dega soodustab laialdane ja ühtlane
piimatoojate pere.

Mõnnaste Piimaühing on maksnud ja
maksab ka edaspidi oma piimatoo-
jatele

ALATI PIIMA EEST KÕRGE-
MAT P Ä E V A H I N D A,
JUHATUS.

Võhma Ühispank

Võhmas - Telefon 41.

Võtab raha hoiule, makstes ajakohast kõrgemat protsenti. Annab laenusid mitmesuguste kindlustuste vastu. Saadab raha igasse kohta kodu- ja välismaal. Toimetab kõiki muid pangaoperatsioone.

Kabala valla Tulekahju kordadel vastastikku Abiandmise Selts.

Toimetab tulekindlustusi liikmetele kõige soodsamatel tingimustel.

Omakapitalid üle 1.000.000 sendi.

Kohalikud põllumehed, kui Teist keegi veel Seltsi liikmeks astunud ei ole, siis tehku see seda kohe. Kõik tulekindlustused vallas oma seltsile, sest see on põllumehele kõige soodsam kindlustuskoht!

Seltsi asjaajamine sünnib kohalikus vallamajas igal äripäeval.

Esimene Eesti Kinnituse Selts

„EKS“

Asutatud 1866. a.

Peakontor Tallinnas, Lai uul. 1, omas majas.

Kõige vanem ja kõige kapitalirik-
kam ühistegeline kinnituse selts.

Tagavara kapital Kr. 450.000.

Kinnitage oma vara
ja elu „EKS'is“.

Osakonnad Tartus, Valgas, Viljandis, Petseris.

Agendid kogu vabariigis.

Viljandi osakond

Viljandis, Tallinna uul 13, telefon 1-73.

Sürgavere Ühispiimatallitus

valmistab ajakohaste sisseseadete abil ainult

parimat sorti eksport-võid

ja müüb piimasaadusi. Piimaraha arvestamine rasva-
protsendi ja piima kvaliteedi järele. Minimaalsed töös-
tuskulud ja kõrged väljamaksud.

JUHATUS.

Viljandimaa põllumees
loeb

„Oma Maa“

sest

põllumehed teavad,

et „Oma Maa“ on tusedamaid ajalehti, kes truimaks kaas-
võitlejaks igale riiklikult ja rahvuslikult mõtlejale kodanikule.

Julgemalt, kui ükski teine leht,

on „Oma Maa“ kogu aeg kaitsnud põllumeeste huvisid ja
seisukohti,

Viljandimaa elu, eriti Viljandimaa
põllumeeste liikumisse puutuvaid kü-
simusi, käsitab „Oma Maa“ üksikas-
jalikumalt kui teised lehed. Selle juu-
res annab „Oma Maa“ täieliku infor-
matsiooni ka kõigilt muudelt aladelt,
tuues rikkalikult

värskeid pilte.

Tellides „Oma Maa“

hoiab põllumees kokku raha,

sest „Oma Maa“ üksi suudab täielikult rahuldada tema nõu-
deid.

Kõrgemaid päevahindu eksport
ja siseturu

kanamunade

eest maksab ühis-
tegeline

Müügiühisus „Muna“

Peakontor: Tallinn, V. Karja 12, tele-
fon 33-19.

Sorteerimispunktid kõigis maakon-
na linnades ja suuremates alevites.

Vastuvõtupunktid üle maa.

Tarvastu Piimaühing

Peameierei — Tarvastu Mustlal, telefon nr. 6.

Koorejaamad — Välustes, Soel ja Mattol.

Suuremaid piimaühinguid Viljandimaal.

Valmistab ajakohaste sisse-
seadetega alati ainult

paremat eksport-võid.

Müüb Mustlal asuvalt meie-
reist:

võid, täispiima, kooritud
piima, võipiima jne.

Otstarbekohane korraldus ja suur piimatoojate arv on
võimaldanud

kulusid miinimumini vähendada
ja seega alati teha piimatoojatele kõrgeid väljamaksusid.

Juhatus.

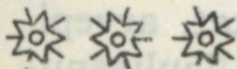
KINNITAGE OMA

varandused ja
elu

EESTI LLOYD'IS!

Seltsi poolt seni väljamakstud
kahjutasud ulatavad üle

200.000.000 sendi.

Nurmekunda Piimaühing

valmistab ajakohaste sisseseadete abil ainult

paremat sorti eksport-võid

ja maksab seega oma piimatoojatele

alati kõrgemat päevahinda.

Juhatus.

Viljandimaa

2-he a. tütarlaste kodumajanduse-täienduskooolides

Suure-Jaanis, Põltsamaal ja Viljandis

õpetatakse majapidamist, kangakudumist, käsitööd, aiatööd, looma- ja linnukasvatust, põllumajandust, kasvatusteadust, tervishoidu, emakeelt, kirjavahetust, matemaatikat, arvepidamist, kodanikuteadust, ühistegevust, mängu ja laulu, niihästi teoreetiliselt kui ka praktiliselt, kusjuures praktiline külg eriti rõhutatud on. Täienduskooolide siht on ettevalmistada tegelikke ajakohaseid perenaisi ja majateenijaid. Õppetöö kestvus on 2 talve ja 1 suvi, viimane peasjalikult mitmesuguste keediste ja hoidiste konserveerimiseks ja aia praktika jaoks. Iga kooli juures on rikkalik kogu mitmesuguseid õppevahendeid. Õpilased elavad kooli juures internaadis. Söök läheb keskmiselt maksma 50 senti päevas. Korterid, kütte ja valgustuse eest on maksta aastas 20 kr.; kehvemaid õpilasi vabastatakse sellest maksust. Täienduskooolid, võrreldes linnakooolidega, on ühed odavamad kooolid ja seega kättesaadavad kõigile. Täienduskooolid ei võõruta mitte elust, maalt ära, vaid viivad meid maaelule ligemale.

Õppetöö algus on harilikult oktoobri kuus. Vastu võetakse tütarlapsi 14. eluaastast peale I ja II klassi. Rohkem arenenuil ja kooliskäinutel on võimalus ka ühe aastaga kooli lõpetada. Ligemaid teateid kooli kohta saab vastavalt koolijuhatajalt.

Kodumajanduskoolide asukohad:

Viljandi km. täienduskoool end. kihelkonnakooli ruumes —
Suure-Jaani kaudu.

Põltsamaa km. täienduskoool end. kihelkonnakooli ruumes —
Põltsamaal.

Suure-Jaani km. täienduskoool end. Lõhavere mõisas —
kirikumõisa ligidal — Viljandi kaudu.

Eestlaste päralt olev

Tööstuse A-S. Rõika-Meleski

Viljandimaal, Võisiku vallas.

Peale klaasivabriku on Tööstuse a./s. Rõika-Meleskil

Ajakohaselt sisseseatud villatööstus

KRAASIB, ketrab, teeb närudest villa ning vatti jne.

KUJUB igasuguste mustrite järele suurrätikuid, tekke, ülikonna- ja palituriidet jne.

Vastuvõttekohad üle riigi.

Moodsa tehnika nõuetele vastav jahutööstus.

Peale lihtjahvatuse valmistab kõige peenemat püüli, tangu, kruupe jne.

Puutööstus

valmistab mitmesuguseid ehitusmaterjale.
Hinnad kõigil aladel väljaspool võistlust.

JUHATUS.

Vastemõisa Vastastikune Kinnituse Selts

Viljandimaal.

KINDLUSTAB tuleõnnetuse vastu igasuguseid hooneid.

PREEMIAD madalamad kui kusagil teistes seltsides.

KAHJUTASU väljamaksmine ühe kuu jooksul peale õnnetust.

Kõige soodsam kindlustuse koht põllumehele.

Tegevuse piirkond :

Vastemõisa, Sürgavere, Taevere, Suure-Kõpu ja Viljandi vallad.

Selts töötab normaal ühistegelise kindlustusseltside põhikirja alusel. Juhatus asub Vastemõisa vallas. Aadress: Vastemõisa postiagentuur.

JUHATUS.

Eesti Aleksandri Põllutöökeskkooli mõisas Olustveres

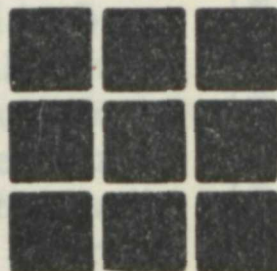
on müügiks kõrgeväärtuslist talirukki, tali- ja suvenisu ning Eesti oludes paremaks tunnistatud tõuvilja sortide seemet.

Kooli aias

on alati saadaval rikkalikus valikus õunapuid, marjapõõsaid, ilupuid, köögivilja ja lille taimi.

Veiste sugulavast

müüakse põllumeestele paremate valitud lehmade pullvasikaid suguloomadeks, samuti ka sigalast terveid ja vastupidavaid sugupõrsaid.

Sürgavere Ühispank

Sürgavere vallamajas. Telefon S.-Jaani 5-a.

Võtab raha hoiule

ja maksab ajakohast protsenti.

Annab laenusid

mitmesuguste kindlustuste vastu ja diskon-
teerib vekslaid.

VILJANDI EESTI PÕLLUMEESTE SELTSI

KAUBANDUSE OSAKOND

*Viljandis, Tallinna tän. nr. 3. Telegrammi aadr.: „Estokom-
merts“. Postkast 37. Telefon nr. 6 ja 2-13. — — — —*

Suurem ühistgeline ostu-
müügiühing Wiljandimaal.
Kõige täielikum ladu ja
kauplus.

Põllumehed! Pidage meeles!

Meie täiuslikult sisseseatud
koloniaal-, manufaktuur-,
laua- ja kööginõude-, põllu-
tööriistade ja masinate-, ma-
sinaosade-, klaasi-, teraskau-
pade-, nahakaupade-, õli- ja
raskekaupade jaoskonnast
ostab iga tarvitaja kõrge-
wäärtuslist kaupa kõige pa-
rematel tingimistel.

Harukauplused:

Tarvastus, telef. 20

Õisus, telefon nr. 8

S.-Kõpus, telefon 5

Müük suurel ja väikesel arval.

Viljandi valla kindlustusselts

Töötab normaal ühistegelise kindlustusseltsi põhikirja alusel.

Toimetab tulekinnitusi

soodsamalt kui teised seltsid. Kahjutasude väljamaksmine kiire ja korralik.

Seltsi asjaajamine Viljandi vallamajas.
Telefon 2-21.

Juhatus.

Jälevere Piimatalituse Ühisus

(Asutatud 1926. a.)

on omas ümbruskonnas põllumehete kõige soodsam

piima ümbertöötamise koht,

kus makstakse liikmele kui ka teistele piima tootjatele kõrgemat ajakohast hinda.

Tööstuse kulud väiksed. Asjaajamine õiglane.

Töötab kõige uuemate masinatega. Aja kokkuhoid silmas peetud.

JUHATUS.

Valgust ja elu

toob „K a j a“ igasse majja. Toob uuemad uudised tervest maailmast otse koju oma lugejaile, ja hoolitseb ka mõnusa ja tulusa ajaviite eest.

Missugune peab olema põllumehe ajaleht?

T a p e a b: seisma alaliselt ja kindlalt põllumeeste huvide kaitsele; tooma põllumehele kõige kiiremini kõige kindlaid ja täpsemaid teateid põllumeest huvitavate küsimuste kohta.

Kuid ta peab ka: sisaldama kõige värskemaid uudiseid kodu- ja välismaalt; andma hea ülevaate kodumaa majanduselust ning turu seisukorrast.

Lõpuks peab ta: tooma võimalikult suurel määral pilte päevasündmustest; avaldama huvitavaid ning põnevaid romaane ja jutte ajaviiteosas; olema käepärane kujult, hästi loetav trükilt.

Eestis ilmuvate ajalehtede seast vastab nende nõudmistele kõige suuremal määral

„KAJA“ ja on sellepärast ainuke õige ajaleht põllumehele.

Kui lisame veel juurde, et „Kaja“ on odavam kui teised igapäev ilmuvad ajalehed, ja et ta annab tellijaile hinnata kaasanenda nädalas kord ilmuva äärmiselt huvitava ning pildirohke ajaviitelehe „TALLINNA POSTI“, kaks korda kuus ilmuva põllumajandusliku eriajakirja „PÕLLUMEHE“, värvitrükis seinakalendri ja koguka, kõiki tarvilikke teateid sisaldava täht-raamatu, siis on päevaselge, et kõige kasulikum on tellida endale

„KAJA“

„Kaja“ maksab:

1 kuu postiga — 1 kroon 50 senti, 3 kuud — 3 krooni 70 senti, 6 kuud — 7 krooni ja 1 aasta — 13 krooni 50 senti.

Uuel aastal sammuvad „Kaja“ ja põllumehed jälle üksmeelselt käsikäes.

Tellimisi võetakse vastu igas postkontoris.

Taevere Vastastikune Kinnituse Selts

(END. TAEVERE TULEKAHJU KORDADEL VAST. ABIANDM. SELTS).

Asutatud
1896. aast

Seltsi tegevuse piirkonnaks on Suure-Jaani kihelkond, kuna seltsi juhatus Taevere vallas asub. Aadress: Suure-Jaani kaudu. Telefon nr. 2 Suure-Jaani keskjaama kaudu.

Selts on Põllumajandusliikude Ühisuste Revisjoniliidu liige.

Suurem ja vanem ühistegeline kindlustusselts ümbruskonnas, praegu üle 500 liikme.

Taevere vastastikune kinnituse selts on põhjalikult ümber korraldatud ja töötades täiesti ajakohastel alustel, suudab selts nüüd rahuldada ka kõige nõudlikumat kindlustuse tarvitajat. Selts pakub nüüd kõiki paremusi, mida ühistegevus kindlustuse alal üldse võib anda ja seda on ka paljud ära tunnud, sest möödunud 1929. a. on seltsi 100 liikme ümber juurde tulnud. Asjaajamine kiire ja korralik ja sünnib avalikult kõigi liikmete teadmisel ja osavõtul. See on pandiks, et Teie varandus hinnatakse kindlustamise juures õiglaselt ja et õnnetuse korral Teie kahjud tasutakse õiglaselt ja vastutulelikult. Siin ei toimetada varanduste üleväärtuse hindamist ega tehta suuri lubadusi kindlustuse sõlmimise juures, mille järeldusel õnnetuste puhul protsessimised ja kahjutasu kärpimised kahjukannatajaga tekkivad. Teie leiate siin kindlaid iga aastaseid mõõdukaid preemia maksusid, mille odavus, võrreldes äri-seltsidega, ei ole tingitud mitte võistluse tuhinast ega soovist, tingimata kõiki kindlustusi, maksu mis maksab, enda kätte saada, vaid sellest, et valla seltsil on väiksed väljaminekud. Siin ei tehta asjata kulusid ega maksta kellegile dividenda. Teie leiate siin täiesti kindla vastutuse, sest selts töötab vastastiku vastutuse alusel, kuna suuremad varandused kindlustatakse veel edasi — Eesti Ühistegelises kindlustuse keskseltsis, kelle vastutusvõime tagatiseks on teiste ühistegeliste keskkorralduste osavõtt. Valla seltsi kapitalid hoitakse ühistegelistes rahaasutustes ja selle läbi on nad kaitstud kaotsi mineku eest paremini, kui kuskil mujal, aga ühes sellega jäävad nad õige omanikkude — kindlustuse tarvitajate teenistusse.

Kui varemalt valla selts ei suutnud rahuldada tõsiseid nõudmisi kindlustuse alal, mille tõttu mõningad valgusid võõrastesse seltsidesse, siis nüüdsest peale:

PÖLLUMEHED JA MAJAOMANIKUD, KINDLUSTAGE
KÕIK OMA VARANDUSED VALLA KINDL SELTSIS,

sest seda lubab seltsi avar põhikiri, ainult tarvis käed külge panna. Kindlustage veel täna oma varandus valla seltsis ära, kuna homme võib juba hilja olla, sest häda ei hüüa tulles. Ärge uskuge vahetalitajate meelitusi ja lubadusi, mille taga ei peitu muud, kui tahtmine Teie kulul teenida. Osake ühiste huvide eest üksmeelselt väljaastuda — ärgu jäägu ükski varandus vallas kindlustamata ja tooge kõik omad kindlustused valla seltsi üle.

Liikmeks astumise korra ja tingimuste kohta annavad lähemaid seletusi seltsi juhatus, nõukogu ja revisjoni komisjoni liikmed, seltsi asjaajaja ja ka teised seltsi tegelased igal ajal.

JUHATUS.

Ärgeraisake metsa

küttepundeks,

vaid tarvitage kütteks
ainult Riigi Turbatöös-
tuse — — — —

kütteturvast.

Meie turvast tarvitades
vähenevad Teie kütte-
kulud tunduvalt. — —

Müük vaguni ja koor-
ma viisi kui ka vähe-
mal arvul, — — — —

Aluspõhu asemel soo-
vitame meie jahvatatud
ning pallidesse pressitud

alusturvast.

Võrratu imemisvõime.
Odav hind. Teie kari
on alati terve ning põl-
lusaak suureneb. — —

RIIGI TURBATÖÖSTUSE
JUHATUS, Tallinn, Lai t. 41, tel. (2) 26-16.

Õisu kindlustusselts

VILJANDIMAAL

on põhjalikult ümber korraldatud ja
töötades täiesti ajakohastel alustel,
suudab nüüd rahuldada ka kõige
nõudlikumat kindlustusetarvitajat.

Selts pakub nüüd kõiki paremusi,

**mida ühistegevus kindlustuse
alal üldse võib anda.**

II SÜRGAVERE KINNITUSSELTS

VILJANDIMAAL.

Kinnitab tuliõnnetuste vastu oma valla piirides.
Maksab välja kinnitussummad rahas, soovi korral ka natuuras materjalidega.

Odava preemia tõttu kõige kasulikum kinnitusasutis põllumeestele ümbruskonnas.

Juhatus.

Kirjutusmaterjali, - paberikaupade- ja pudu äri

end. Vasar. **V. Vare** *end. Vasar.*

Põltsamaal, Lossi tän. 9.

Kõige soodsam ostukoht õpetajatele, õpilastele ja asutustele.

Saadaval: kõiksugu kooli- ja kantselei tarbed. Kirjutuse ja joonistuse materjalid. Portfellid, rahataskud, albumid, käsitöö tarbed jne.

Tapeetide ja bordede ladu —

suures valikus ja muustrites.

Võistlemata odavad hinnad.

Jällemüüjatele kõrged 0/0/0.

Majandusühing

Põltsamaal.

Soovitame oma laost:
ehitusmaterjali
nahakaupa
määrdeõlisisid
rauda ja terast

Põllutöö- ja rehepeksumasinaid.

Põltsamaa
Tööstuskool

(end. Eesti Aleksandri kool)

puu- ja rauatöösakondadega

võtab vastu igasugu

metallitöid,

nagu autogeen-keetmis-, sepa- ja lukusepa-, freesimis-, treimis- j. n. e. töid. Teeb autode, traktorite ja kõik-suguste põllutööriistade ja masinate parandusi.

Puutöösakonnas valmistatakse kõik-suguseid

mööbleid

üksikult kui ka terve sisseadete kaupa, aknaid ja uksi, töövankreid jne. Töö maitsekas, puhas ja täiesti korralik. Hinnad soodsad. Kõik tööd tehakse vilunud meistrite juhatusel.

Proviisor H. RUDOLF'I

**Rohu- ja värvi-
kauplus**

Põltsamaal, Lossi uul. Nr. 7.

Pakub oma laost

igasuguseid maalri- ja riidevärvisid, lakkisid, õlisid, värnitsat, pintsleid jne. Piimaühisustele väävelhapet, amylal-koholi, kraadiklaase jne. Toa- ja välis-aknatermomeetri. Eht Belgia lihvitud klaasist peegleid. Lõhnaõlisid, puud-reid — oma ja väljamaa — suures valikus. Veinitegemise tarbeid, korke jne. jne.

Müük suurel ja väikesel arvul väga soodsatel tingimustel.

Proviisor H. Rudolf'i rohu- ja värvikauplus

Põltsamaal, Lossi uul. Nr. 7, apteegi kõrval, Ühispanga majas.

S. Lebedorf'i
riidevärvimise
tööstus

P Õ L T S A M A A L.

(Asutatud 1868. a.)

Riide värvimine, vanutamine, pressimine ja shäärimine (pügamine). Peetud kleitide kunstvärvimine — väljamaa eeskujul, keemiline puhastamine, kunstpesimine ja plisseerimine

TÖÖ KIIRE JA HINNAD ODA-
VAD.

Restoraan — võõrastemaja

„Põllumeeste Kodu“

Põltsamaal, Veske tän. 5, telefon 96.

Soojad ja mugavad numbri-
toad. Rikkalik einelaud. Mait-
sevad soojad ja külmad suu-
pisted.

Kõiksugu joogid kodumaa
ja välismaa vabrikutest.

Sissesõidu hoov.

Soodsam sissesõidu koht.

Austusega **A. Epro.**

Trükitöid

Köitetöid

AMETIASUTUSTELE,
ÜHINGUTELE JA ERA-
ISIKUTELE TEEBKOR-
RALIKULT JA MÖÖ-
DUKA HINNAGA

J. Nurmberg'i

trükikoda

VILJANDIS,

LOSSI TÄNAV 31.

TELEFON Nr. **21**

Kummitempleid

*Päri valla Vastastikune
Kindlustuse Selts.*

KINDLUSTAB

hooneid tule- ja pikseõnnetuse
vastu Päri vallas ja selle lähe-
mas ümbruskonnas. — — —

ALANDATUD PREEMIA.

BÜROO — Päri vallamajas te-
lefon nr. 2-41 üle Viljandi.

*Kindlustatud varandusi kindlustab Selts edasi suuremas ühis-
tegelses ettevõttes — Eesti Ühistegelises Kindlustuse Kesk-
seltsis.*

JUHATUS.

Aidu Ühispank.

Asukoht Aidu vallamajas, telefon Nr. 7.
Paistu kaudu.

Pank võtab raha hoiule

ja maksab ajakohast protsenti.

Pank annab laenusid

igasuguste kindlustuste vastu ja toimetab
kõiki panga operatsioone.

Panga operatsiooni päevad igal laupäeval.

JUHATUS.

Aidu Piimaühing.

Valmistab ajakohaste sisseseadete abil

ainult parimat sorti eksport-võid

ja müüb piimasaaduseid. Piimaraha arvestamine
rasva protsendi ja piima kvaliteedi järele.

Minimaalsed tööstuskulud ja kõrged väljamaksud.

Juhatus.

Vana-Põltsamaa Vastastikku Kindlustuse Selts.

Seltsi asjaajaja hra E. Alles.

Kindlustab hooneid tuleõnne-
tuse vastu. Minimaalsed pree-
miad. Kahjutasude väljamaks
kiire ja korralik. — — — —

ASUB VANA-PÕLTSAMAA VIRUVERE KAARLIL.

Rootsi

„ARVIKA“
adrad

„RADIX“
reaskülvimasinad

„VIKING“
niidumasinad

on parimad Teie põllu harimiseks ja koristamiseks.
Igaüks, kes neid tarvitab, on selles peatselt veendunud.

Iga korralik põllupidaja tunneb juba
„ARVIKA“ atrade paremusi, mille
pärast neid kõikial eelistatakse. — —

Ainuesitus Viljandimaal ja ladu:

J. WERNCKE
AUTOÄRI

Viljandis, Tallinna tänav 2, telefon 32.

M. Kõiva — rohu- ja värvikauplus

Kõnetraat 197.

Viljandis, Lossi tänav 22.

Kõnetraat 197.

Oma tööstuse saadused:

Veesaapamääre „Polli“. Saapakreem „Virve“.

Mööbli-, põranda-, rihma-, puujatkamise vaha.

Tint.

Nõudke kõikjalt vastilmu-
nud parimas headuses

A.S. GINOVKER'i

ŠOKOLADI

Ühistegevus on ainuke õige tee,
mis viib sihile. Seda mööda läheme kõik, ja raskused võidame ühisel jõul.

Vastemõisa Tarvitajate Ühisus

On juba enam kui 1½ aastakümnet omi lugupeetud tarvitajaid varustanud igasuguste kaupadega, mõõdukate hindadega. Püüame ka tulevikus oma ostjaskonna rahulolu võita.

Holstre Tulekahjukordadel Vastastikku Abiandmise Selts.

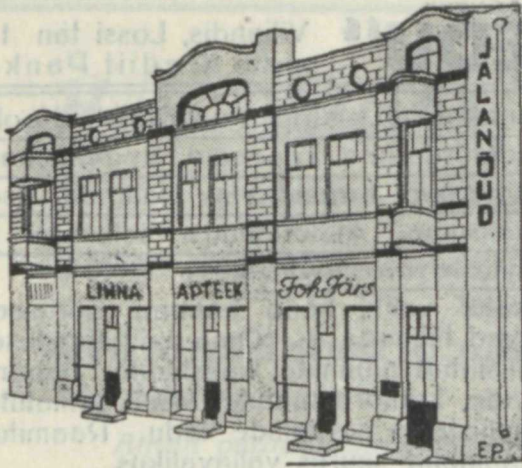
Vanem ühistegeline ettevõtte Holstres.

Kõige soodsam kinnitusselts põllumehele.

Preemia maksud 10 korda odavamad kui kusagil teisel.

Juhatus.

Esimene kõige suurem jalanõude k./m. Viljandis

Joh. Järs

soovitab suures valikus tuntud häädukes võistle-
mata hindadega

jalanõusid kõige lihtsamast
kõige paremani.

Kalossid ja botikud parematest vabrikutest.
Oma silm on kuningas. Iganädalane uudiste juurdelulek.

Kõige austusega

jalanõude k./m. **Joh. Järs**

Tartu tän. nr. 9, Viljandis. Telefon 52.

Linna apteegi kõrval. End. Tõllasseppa raamatukaupl. ruumes.

Lossi tän. 16.

Üllatav võime

Lossi tän. 16.

kiidab juba ise vastuvõtja väärtust. Seda suudab teile pakkuda meie 3- ja 4-lambiline võrkvastuvõtja „PHENIX“. See on moodsamaid võrkvastuvõtjaid, moodne välimus ja kerge käsitus.

Päale selle patareide pääl töötav 4-lambiline „PHENIX“ ei ole veel leidnud ühtki võistlejat, väga soovitav maale. **Kõik raadiotarbed** suures valikus.

Raadio-, uuride-, kuld- ja hõbeasjade kauplus

Lossi tän. 16.

H. Luik, Viljandis.

Mag. V. LANGE rohu-värvikauplus

Vaksali uul. 20.

suured pudelid

á 12—25—60 liitrit — mõõduka hinnaga.
Veinivalmistamise eeskirjad maksuta.

Vana vilumusega **rätsep** teeb era ja vormitoid. Töötanud kauemat aega Venemaa suuremas linnas. Tööhinnad odavad. Teen kõige uuemate moe-
lehtede järele.

Auslusega

rätsep J. SAAR

Tartu tän. 20.

Meesterahva rätsepaäri M. ADORF,

Viljandis, Tartu tän. 11.

Kes soovib riietuda elegantselt, pööraku minu äri poole. Käsitan kõige uuemat aja-
kohast juurelõikust. Hästi istuv ülikond on intelligentsuse tunnus.

Kellassepa äri

Hugo Reimann

Viljandis, Kauba tän. nr. 1-b.

Igasugused tasku-, käe-, äratus- ja
seinakellad.

Seinakellad Junghans'i, Gustav
Beckeri j. t. vabrikutest.

Taskukellad üleilma kuulsatest
Schveitsi vabrikutest nagu „Zenith“,
„Omega“, H-ry Moser & Co, Pavel
Bure, Georges Favre Jacot j. t.

Firma J. Tirmann

Viljandis, Tartu tän. 4.

Kaupluses alati müügil kõige pa-
remate vabrikute õmblusmasinad, jalg-
rattad, Rootsi koorelahutajad, võima-
sinad, nende osad ja õlid.

Muusikariistadest: viiulid,
mandoliinid, gitarred, balalaikad, tule-
viku kandlid, löötsapillid, grammofonid;
nende keeled, osad ja noodid.

Igasugu elektrisiseseaded ja tarbed.
Hinnad õiglased ja odavad. Müük ka järelmaksuga.

Oskar Mikk'i

raamatuköite töökoda Viljandis

Posti tän. 13-a.

Igasugused raamatuköitetööd – lihtkõitest iluköiteni. Piltide raamimine, piltide, maa-kaartide, plaanide jne. kleepimine riide ning papi peale.

Töö tugev ja maitserikas. Hinnad mõõdukad.

Aupaklikult O. MIKK.

„EDU“ Viljandis, Lossi tän 12, vastu Krediid Panka.

Paberikaubad. Kirjutusmaterjalid. Kooli- ja kontoritarbed. Tapeedid. Segakaubad. Mänguasjad. Kirjandus – ajakirjad, sise- ja välismaa. Ajakirjanduse tellimiste ja kuulutuste vastuvõtmine.

Rikkalik valik, head kaubad, äärmiselt odavad hinnad. — Oma köitetoostuses valmistatud albumite, kaustikute, paberi- korvide, kontoraamatute, taskuraamatute, kirjaaluste ja portfelli ladu. Raamitud seinamaalid suures väljavalikus.

P. Aua kauplus

Tääksis. — — — Asutatud 1907. a.

Soovitan oma ärist kõiksugu talurahvale tarvisminevat kaupa mõõdukate hindadega.

Telefon — Tääksi Nr. 3.

Austusega P. AUA.

R. Helsing

Viljandis, Lossi uul 24.

◆◆
Suur väljavalik kuld-,
hõbe- ja kristall-
asjadest.

Tellimise peale teeb kõiksugu kullasepa-
töid.

Vanem, parim kaubamaja

J. Neumann

P A I S T U S

müüb ikka nagu vanal ajal kõik-
sugu

talurahva kaupa

võistlemata alandatud hindadega.

Välja viimiseks

kodumaa veinid, liköörid,
veinid ja õlu.

Palun vaatama tulla, sest oma
silm otsustab.

Rätsepaäri Jaan Org

Meeme tänav Nr. 7.

Äri asutatud 1900. aastal.

K./m. Suits, Viljandis, Tallinna t. 5.
(Teaater „Ugala“ all)

Suurim ja vaneim (asut. 1906.) **jalgrataste ja grammofonide ladu** Viljandis.

Alati laos:

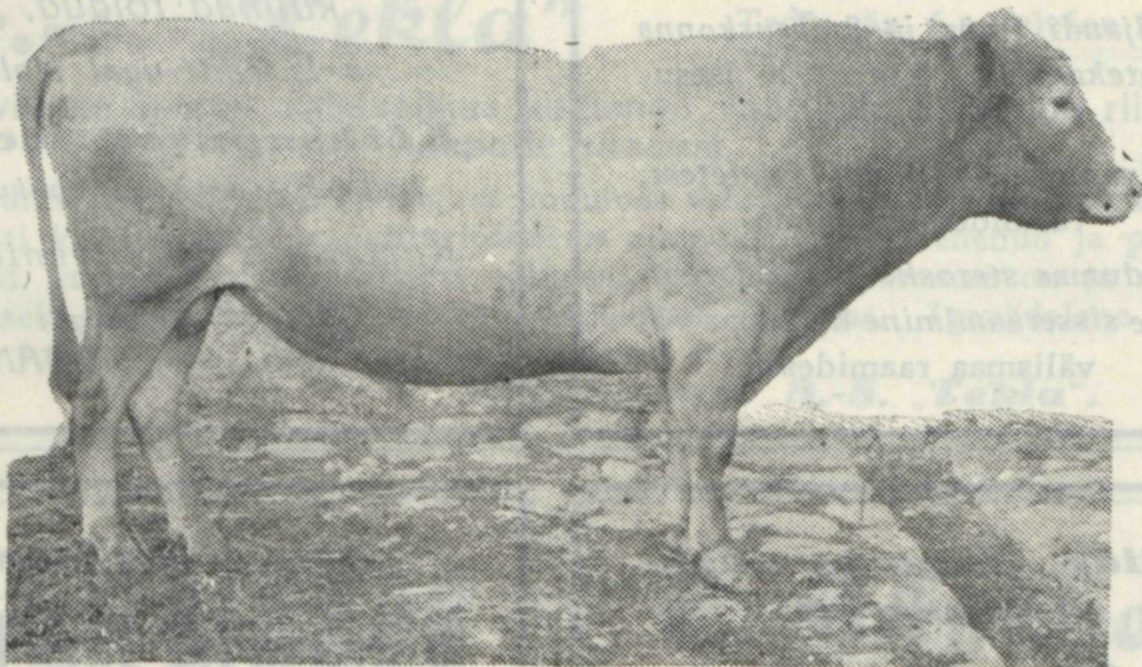
Jalgrattad: Royal-Enfield, Dansk-Crandios, Görike, Dux, Omega j. t.
Täielikum ladu tagavaraosadest.

Grammofonid ja plaadid: Columbia, His Masters Voice, Homocord j. t.

Raadio: Philips j. t. Oma parandustöökoda. Oma emailmistöökoda.

Ainult parim kaup. Kõige odavamad hinnad ja parimad maksusoodustused.

Kõikide nimetatud jalgrataste ja „Columbia“ ja „Homocord“ grammofonide
ainuesindus Viljandis.

Eesti Maakarja Kasvatajate Selts

asub Viljandis, Lembitu puiesteel nr. 7

Telefon: Viljandi — 34.

Postkast: Viljandi — 59.

Seltsi ülesandeks on maakarja arendustöö juhtimine ja iga-
sugune nõuanne karjamajanduse alal.

Liikmeks võivad olla maakarja kasvatajad ja selle poolehoidjad.

Liikmemaks: eluaegne — 10 kr., aasta — 1 kr., sisseastumise-
maks 0,50 kr.

Selts on *suguloomade ostu-müügi vahetalitajaks*, annab *sugu-
pullide ostmiseks ühisustele ja jaamadele abiraha* ja võtab oma liik-
mete veiseid tõuraamatusse.

Müüb järgmist kirjandust:

Maakarja tõuraamatud II, III, IV ja V,

Karja suguraamatud,

Seltsi tegevuse aruanded 1927., 1928. ja 1929. aastatelt,

Paaritus- ja vasikatunnistuste raamatud,

Album „Eesti Maakari“ j. n. e

Foto-ateljee
J. Riet,

Viljandi

Koidu ja Posti uul. nurgal, omas majas.

Telefon 111.

Kõige vanem fotoäri Eestis.

Meie erialade tooted:

Igasugused portree-, grupi-, interiöör- jne. ülesvõtted. Ainult kõrgeväärtuslikud tööd.

Viljandi linna ja ümbruskonna vaatekaardid. Ligi 1000 isesugust vaadet.

Seinapildid Viljandi vaadetest, raamides või ilma.

Kodumaa steroskooppildid. Piltide sisseraamimine kodumaa või välismaa raamidesse.

M. ROOTBERG'I
RESTORAAN

Tarvaslu Mustlal

Posti tänaval, omas majas. Telefon 11.

KABINETID.

NUMBRITOAD.

Homniku-, lõuna- ja õhtusöögid ning mitmesugused külmad toidud.

à la carté igal ajal.

Kõiksugused joogid

kodumaa ja väljamaa vabrikutest.

Korralik ja kiire teenimine.

Austusega:

OMANIK.

Riide, lõnga ja nahk-
asjade äri

J. Labi

Viljandis, Lossi tänav 12.

Soovitan võistlemata hindadega:

Kodukoetud villast riidet — mitmeis värves, villast lõnga, kampsoneid, daamide käekotte — suures väljavalikus, reisikohvreid ja portfelle jne. jne.

Ostan lamba villa ning vabetan riide vastu.

Kõige austusega

J. LABI.

Naiste- ja meesterahva

Rätsepaäri Jüri Taar

Viljandis, Koidu tän. 4.

Võtan vastu tellimisi kõiksugu naiste- ja meesterahva riiete peale. Töö maitserikas ja kõige uuemate moodide järele. Vormitööd sõjaväelastele, kaitseväelastele, politseinikkudele jne. ühes juurdekuuluva lisanudustega.

Hinnad mõõdukad.

Kõige austusega

Rätsep JÜRI TAAR.

SALU

Tartu tän. 15, Viljandis.

SALU

REISUTARBEID: reisukohvleid, käekotte, rahataskuid, portfelle, jne. Pankade, kontori, kooli, kaitseliidu ja kaitseväge tarbeasju suures valikus. **LASKERIISTU, LASKEMOONA, JAHITARBEID.** Kalapüügi abinõusid. **LÖHKEAINEID.** Pruugitud püsside, revolvrите ostmine, müümine ja parandamine. **KOLONIAAL, TUBAKAKAUPASID & teras pudaup.** Tulemasinaid, kive ja osi. Taskulampe ja patareisid jne.

Lõhkevõime esitus.**Kindlustusselts „EESTI“ agentuur.**

Kõige täielikum ja odavam ostukoht Viljandis.

A.-s. „Tekla“

Tartu tän. 6-a, telefon 2-40.

Soovitame suures väljavalikus kodumaa vabrikute kõiksugu riidekaupade saadusi.

Iseäranis peab tõele au andma, et kodumaa vabrikute puuvillased, linased, samuti ka ülikonna- ja palituriided on ajajooksul nii täienenud ja parenenud, et nad samahinnalistest välismaa kaupadest, paremad on ja neid õiglaselt soovitada võib. Hinnad väljaspool võistlust. Iganädalane uudiste juurdetulek. Müük suurel ja väikesel arvul.

Kõige austusega **A.-S. „Tekla“.**

R. Eitelberg

Viljandis, Lossi tän. nr. 21.

Suur väljavalik moodikaupadest

Villast lõnga

väljaõmblemiseks ja kudumiseks.

Kamsonites

suur väljavalik.

Päevasärgid, kraed ja kaelasidemed. Sukad ja kindad.

Tallinna a.-s. A. M. Lutheri vabriku reisikohvrite, kartongide, mööbli ja vineerplatede ladu. Ladus alati seltskondlik mäng „KORONA“ saadaval. Hinnad võistlemata odavad.

E. Günther

Viljandi osakond

Tartu tän. nr. 9, telef. 2-12.

Soovitab suures valikus:

Värvid

Lakid

Värnits

Kriit

Lakkvärvid

Pintslid

Harjad

Rohud

Kosmeetika

Lõhnaõlid

Puudrid

Seebid

Fototarbed

Majapidamise tarbed

Kaup tuntud häduses.

Soovitame kõrge väärtu-
sega

õlleid:

Pilsener

Dombräu

Porter.

Keedetud mõdu, mitmesu-
gused limonaadid ja selters.

Viljandi Õlleladu

Mõisa tee 12, telef. 1.

Balti Naftaühing

„Baltonafta“

A. KUHLMANN & KO.

Viljandi osakond:

Väiketuru tän. 5, telef. 2-29.

Soovitat

**bensiini, mootorinaftat (Ga-
solin), masuuti, tavotti, gar-
goil õlid, värtna-, tsilindri-,
masina-, naftamootori- ja
autoõlisid ja muid naftasaa-
dusi**

igasugusel arvul, kõige odavamate
hindadega.

„Fisk“ autokummid

ladus saadaval.

S. Schugol'i valmisriiete ja müt- sikauplus

Viljandis, Lossi tän. 15, Hennoki majas.

Alati kõige rikkalikumas väljavalikus
kõige moodsamad naiste- ja
meesterahva mantlid ja pa-
litud

(kraedega ja ilma).

ning kõiksugu ülikonnad.

Valmisriided on valmistatud Tallinna
paremate rätsepate töökodades, sel-
lepärast ei suuda teised ärid kauba
häduse ja moodide suhtes meiega
võistelda. Niisama soovitan oma täius-
likumast mütsilaost kõiksuguseid mütse,
kübaraid, kraenahku jne.

Tulge ja otsustage isiklikult. Vaata-
mine ei kohusta ostmist. Hinnad kõi-
gile kättesaadavad. Müük ka järel-
maksuga.

Ärge unustage aadressi ära, muidu
maksate rohkem.

Kõige vanem naha-
kauba äri

Joh. Alver

ASUTATUD 1889.

Viljandis, Lossi uul 16.

Kaubatarvitajad! Vana Alver müüb
ikka nagu vanal ajal paremat kaupa
odavate hindadega.

Pastla-, talla- ja kõike sorti saapa-
nahku, vilt-, ja valged säärsaapad,
kingsepa ja sadulsepa tarbeasju. Ho-
buseriistu, rihmu, vilti, lookasid, kõie-,
ohja- ja iseäralisi sorte sidumisenööri,
niite, põrandaharju, pürste, pintsleid,
jalamate igas suuruses ja toolipõhju
mitmes mustris.

Eriti olen äri 40 a. tegevuse järele
veel segakaupadega rohkelt täienda-
nud.

Palun vaatama tulla, sest oma silm
otsustab.

Raamatu-, kirjutusmaterjali-,
muusikariistade ja tapeedi
kauplus

Ado Tõllasepp

Viljandis, Lossi t. 25.
Telefon 2-75.

SOOVITAB:

õppe-, lasteraamatuid ja muud kirjandust; kooli- ja kantseleitarbeid, koolikotte; post-, ilu-, parafin ja transparent paberit; kõiksugu

muusikariistu,

nende osasid, keeli, noote j.n.e.

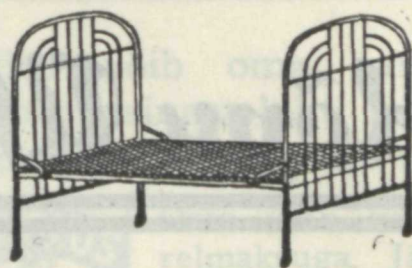
Suures väljavalikus **tapeete** ja **perdesid**, seinä ja tahvel pappi.

Reisikohvreid igas suuruses.

Igasugu moelehti, piltpostkaarte, postkaarti albumisi ja palju muud kaupa.

Müük suurel ja väiksel arvul.

Kasulikum ostukoht igale.

Raudvoodile ladu

«SÄDE»

Posti tän. 26, Viljandis.

Soovitab suures valikus tugevaid ja vastupidavaid

raud- ja nikkelveodeid,

mererohust madratseid ja reformpõhju puuvooditele.

Hinnad odavad.

Jaan Schvede

villakraasimise-, ketramise- ja kudumisetööstus

Viljandis,

Tartu tän. nr. 42 oma majas, telef. 308.

Müüakse ja vahetatakse riieid villade vastu.

Ostetakse lambavillu igasugusel arvul ja maksetakse sordi järele hinda.

Müüakse villast lõnga — korutatud ja ühekordset — võistlemata odava hinnaga, ainult töötasu ja materjali hinna eest.

Tööstuse saadused on näitustel esimeste auhindadega kroonitud.

Asut. 1760.

Asut. 1760.

Kõige vanem nahatööstus

E.G. Rieprich,

Viljandis, Tartu tän. nr. 4.

Võtavad vastu igasugust parkimistöid ja valmistab juht-, pastla- ja rooma (raag) nahku.

Müüb laost oma täiskoorepargi nahku, saapasääri, päälisnahku, roomanahast rihmu ja eriti häid pastlanahku.

Soovitab samuti oma tööstuses valmistatud veekindlat saapa ja hobuseriistade määrdeid — must ja kollane; suurel ja väiksel arvul.

Ostavad kõiksugu kodu- ja metsloomade nahku ning maksab kõrgemat päevahinda.

Eksiarvamiste ärahoidmiseks juhime lugupeetud kaubatarvitajate tähelepanu selle peale, et meie töötame ainult täiskoorepargiga ja mitte kiirpargi ekstraktega.

Kõpu Ühispank

VÕTAB RAHA HOIULE
JA MAKSAB AJAKO-
HAST PROTSENTI, AN-
NAB LAENUSID VÕLA-
KOHUSTUSTE JA KIND-
LUSTUSTE VASTU AI-
NULT LIIGETELE.

J. Jaska

SAVI- JA TSEMENDI-
TÖÖSTUS VILJANDIS,

Leola tän. 18. (Uueturu ääres).
Telefon 301.

Alati saadaval täiesti kor-
ralikud ahju pottkivid, pu-
nased ja glaseeritud. Kau-
sid, sahvtipurgid, kruusid,
lillepotid, tsement katuse-
kivid, seinakivid, kaevurak-
ked, kõigis suuruses musta-
vee torud jne. jne.

Tulge vaatama. Hinnad mõõ-
dukad.

Austusega

J. Jaska.

Ainult

A. KALPUS'E

ärist Viljandis ostate kõige oda-
vamini häid

jalgrattaid.

Kõiksugu jalgratta osasi alates
väikesest kruvist kuni kummi-
deni. „Kayser“ õmblusmasinaid,
reisusumadane, kõiksugu elekt-
rimaterjale, „Philips“ ja „Os-
ram“ lampe, villaseid jakke, pu-
loovreid, „D. M. C.“ käsitöö
niite jne. jne.

Kõige odavam ostukoht
Viljandis.

ALEX. KALPUS.

Eesti Panga vastu.

Riidevärvimise tööstus

J. Rebane

Viljandis, Tartu tän. nr. 22.

Telefon 55.

Tööstuse erialaks on igasugune kodukoetud riide

**värvimine, vanutamine,
shäärimine, pressimine
ja dekateerimine.**

Niisama ka villase, puuvillase ja linase lõnga värvimine igasuguses soovitavas värvis. Ka võetakse villu vastu kraasimiseks ja ketramiseks Öisu Kalbre villatööstusele.

Kõige austusega J. Rebane.

Igäüks võib oma vanast õmblusmasinast lahti saada maksu arvel, kui ostab uue.

Osta võib ka järelmaksuga. Järelmaks kuuviisi algab 6 kr. peale.

Ilutikanduse, juurdelõikuse ja nõelumise õpetus tasuta.

Piiramata vastutus.

Laos a'ati kõik tagavaraosad, nõelad, niidid ja masinaõli tuntud kõrges headuses.

Oma masinate parandustöötuba, kus kõik süsteemi õmblusmasinaid parandatakse ruttu, korralikult ja odavalt.

„Singeri“ õmblusmasinate üh.

Viljandis, Tartu tän. 9-a.
Telef. 2-20.

Hotel-restoraan „Põllumeeste Kodu“

Tallinna tänav nr. 3.

Rikkalik einelaud. Hommiku-, lõuna ja õhtusöögid. à la carte igal ajal. Kodu- ja väljamaa napsid, veinid ja liköörid.

Mugavad kabinetid

Teenimine kiire ja korralik.

Sissesõitjatele

on kõige sobivam peatuskoht „Põllumeeste Kodu“.

F. Klampe

koloniaal- ja veinikauplus

Tartu tänav 14.

Soovitab suures valikus koloniaal-, delikatess- ja tubaka-kaupu.

Täielikum valik kodumaa veinisid, likööre ja napse.

Maiustusi

kõikidest parematest kompveki ja shokoladi vabrikutest.

Vanem
metsatööstus

V I L J A N D I S,

Tallinna tän. juures, Kõue tän. 7,
telefon 310.

Ostab metsa, palke ja müüb valmistöötatud lae-, põranda- ja voodrilaudu, kõiksugu garniise ja prusse. Lõikab palke ja hõoveldab laudu tellimiste peale.

Tööstuse juures lauakuivatus.

Põllumeeste kinnitusasutus

on

Kinnitusselts „Talu“

T O I M E T A B

tulekinnitusi, elukinnitusi, koduloomade kinnitusi, tööliste õnnetujuhuste kinnitusi, murdvarguste kinnitusi, rahekinnitusi.

Nõuanne tasuta.

Nõuanne tasuta.

Peakontor: TALLINN, **Estonia puiestee 15**. Telef: 2-82, 17-56.

ESITAJAD üle maa igas vallas ja linnas.

Kõik põllumehed kinnitavad ainult
„TALUS“

Viljandi E. Põllumeeste Seltsi

Viljapuhastamise ja sorteerimise jaam

Tallinna tän. Nr. 3

oma uuesti prüigitatud avaral hoovil

Puhastab ja sorteerib

igasugu teravilja, ristikeina

ja linaseemet

kombineeritud ja eritriööridel

Sissesõidu hoov

Soodne ja rahulik peatuskoht maalt
sissesõitjatele.

Tallid ja kuurialused

Seltsi liigetele tasuta, võerastel vähel-
dase maksu eest.

Oöbijatel **sõbra tuba** mak-
suta tarvitada.

Põllumeeste Kindlustuse Selts

Peakontor Pärnus, Rütli t. nr 47, telef. 2-20.

Suuremaid Ühistegelisi Kindlustusseltse Lõuna-Eestis.

Kindlustab varandusi tule- ja pikse õnnetuste
vastu. Rahekindlustus ja loomakindlustus.

Elukindlustus.

Soodsaim kindlustuskohi põllumehel, sest selts on
põllumeeste eneste ühistegelise ettevõtte.

Möödukad preemiad, asjaajamine kiire ja korralik.

Õnnetus ei hüüa tules!

Põllumehed, kindlustage sellepärast oma elu ja varandus kuni veel
ei ole hilja.

Viljandimaa esitus — Viljandis, Tallinna t. nr. 3, V. E.
Põllumeeste Seltsi majas. Telef. 1-55.

Põllumehed!

Kui perenaisel jahud otsas, siis peetakse aru, kas ei tuleks minna

Hans Peips'i jahutööstu- sesse,

Viljandis, Köstri tän. 6, telef. 2-57.

Ja Teie lähetege sinna, sest seal on:

Püülimasinad — paremad Eestis, ja korras, nii et tehakse imminud nisudestgi hea püül.

Kruubi- ja tangumasinad — ülesseseatud 1930. a. ning viimane uudis; kuulsast „M. Martini“ vabrikust, Saksamaalt.

Jahuveskid — valmistavad uskumata head jahu, sest terad saavad enne jahvatamist sellekohaste masinatega põhjalikult puhastatud.

TÖÖSTUSE JUURES — EESTI OMAVALITSUSTE KINNITUS A./S. „OMA“ AGENTUUR.

R. N A T U S

V I L J A N D I S,

Asutatud 1883. a.

Tartu tänav nr. 24.

Telefon 59.

Kangaste värvimine, vanutamine, shäärimine ja pressimine. Tarvitusel ainult paremad väljavaliitud ained ja värvid.

Puhastatakse ja pressitakse ülikondi, kleite, palituid jne. Pestakse lambanahku, akna eesriideid, vateeritud tekke jne. Värvitakse kantud riideid, tervelt ehk lahtiharutatult.

Vastuvõtmise kohad Viljandimaal: Tarvastu-Mustlal J. Lapp, Suure-Kõpus J. Pillau, Kolga-Jaanis Mihelsoni kaupluses.

Viljandimaa piiril: Karksi Nuias apteeker Radloff, Abja Paluoja Hans Rist ja Mõisakülas Sava apteegis.

Riidevärvimise
vabrik ja keemi-
line pesemis-
koda.

B7520:8

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

Z-227286